

Anton de Kom Universiteit van Suriname Bibliotheek

Universiteitscomplex, Leysweg 86, Paramaribo, Suriname, Postbus 9212
Telefoon (597)464547, Fax (597)434211, E-mail: adekbib@uvs.edu

MA-Thg. bi
202

APPROVAL

NAAM: *Symer Miriam*

verleent wel / niet aan de AdeKUS kosteloos de niet-exclusieve toestemming om haar / zijn Drs. / B.Sc. / M.Sc.
afstudeerscriptie online beschikbaar te stellen aan gebruikers binnen en buiten de AdeKUS.

Plaats en datum, *Paramaribo, 8 sept. 2025*

Handtekening *Symer*

Anton de Kom Universiteit van Suriname

Faculteit der Humaniora

Studierichting Geschiedenis

**De interne handel in slaafgemaakten in de Nederlandse kolonie
Suriname 1808-1863**

Een onderzoek naar de sociaaleconomische gevolgen voor de slaafgemaakten

Thesis ter verkrijging van de graad van Master of Arts in Geschiedenis

Studentennummer: 20210876

Naam student: Miriam U.H. Symor

Begeleider: dr. Eric R. Jagdew

Medebeoordelaar: Jerome L. Egger MA

Datum: vrijdag 29 augustus 2025

Inhoudsopgave

Lijst van tabellen, afbeeldingen en grafieken	02
Begrippenlijst	03
Samenvatting	04
Voorwoord	05
Inleiding	06
<u>Hoofdstuk 1: Historiografie en wetenschappelijk debat over de relatie tussen het kapitalisme en de afschaffing van de slavernij</u>	12
1.1. Het historiografisch onderzoek over de interne handel in slaafgemaakten	12
1.2. Het kapitalisme - anti slavernijdebat	15
1.3. Het debat over de late Nederlandse abolitie	18
1.4. Suriname in het debat over de late afschaffing van de Nederlandse slavernij	21
<u>Hoofdstuk 2: De interne handel in slaafgemaakten in Suriname</u>	25
2.1. De rol van Nederland in de trans-Atlantische slavenhandel	25
2.2. De kolonie Suriname in de periode 1808-1826	27
2.3. De betekenis en patronen van de interne handel in slaafgemaakten	28
2.4. De economische context van de interne handel in slaafgemaakten	36
2.5. Hendrik Adolph Buhk als particuliere slavenhouder en plantagehouder als casus	39
<u>Hoofdstuk 3: De koloniale wetgeving en de interne handel in slaafgemaakten</u>	42
3.1. De koloniale wetgeving en interne handel in slaafgemaakte periode vóór 1808 in de periode vóór 1808	42
3.2. De wetgeving tussen 1808-1863	44
3.3. De smokkelhandel en het Gemengd Gerechtshof in Suriname	47
3.4. Resultaten van het Hof	49
3.5. Beperkingen van het Hof	51
3.6. Beoogde lotsverbetering door de slavenreglementen	55
<u>Hoofdstuk 4: De invloed van de interne handel op de slaafgemaakten</u>	57
4.1. Fysieke ontwrichting	57
4.2. Ontmenselijking	58
4.3. Sociaal-culturele ontwrichting	59
4.4. De invloed van de slaafgemaakten op hun verkoop	63
Conclusies	69
Bibliografie	74
Bijlage	83

Lijst van tabellen, afbeeldingen en grafieken

Tabellen

- 1.1. Schematische weergave meningsvorming over afschaffing slavenhandel/slavernij
- 2.1. Afname slaafgemaakten per sector
- 2.2. Verkopen gespecificeerd 1820-1840
- 2.3. Verkochte plantages 1820-1840
- 2.4. Inkomsten overheid bij verkoop slaafgemaakten
- 3.1. Wetten vóór 1808 m.b.t. de interne handel in slaafgemaakten
- 3.2. Wetgeving die van invloed was op de interne handel in slaafgemaakten na 1808
- 3.3. Overzicht leden van het Gemengd Gerechtshof
- 3.4. Smokkelhandel over het jaar 1820

Afbeeldingen

- 2.1. Advertentie verkoop slaafgemaakte met vaardigheid
- 2.2. Aankondiging verkoop van een slaafgemaakte
- 4.1. Advertentie over slaafgemaakten uit Curaçao

Grafieken

- 2.1. Verkoopprijzen per volwassen productieve slaafgemaakte 1760-1840
- 2.2. Omvang verkoop slaafgemaakten 1820-1840
- 2.3. Publieke verkopen 1820-1840

Begrippenlijst

Administrateur:	Zaakgelastigde van een buitenlandse plantage-eigenaar, iemand die de administratie van een plantage bijhield.
Brandmerken:	Het dichtschroeien van vlees door een heet strijkijzer of hete pook, waarbij de initialen van de eigenaar werden ingebrand als teken van eigendom en identificatie.
Interne handel in slaafgemaakten:	Legale en systematische verkoop en overdracht van slaafgemaakten in Suriname.
Koloniale wetgeving:	Een koloniaal rechtssysteem dat legitimiteit verleende aan een maatschappelijke structuur waarin structureel ongelijkwaardige posities tussen kolonisator en gekoloniseerde waren vastgelegd.
Plantagehouder:	De eigenaar van een plantage-onderneming.
Slaafgemaakte:	De status of conditie van een persoon over wie eigendomsrecht door dwang werd uitgeoefend door een ander en het geen natuurlijke positie of situatie was.
Slavenhandel:	Het verhandelen van mensen (door koop, roof of anderszins) alsmede het vervoer van mensen met als doel deze te verhandelen.
Slavenhouder:	Een bezitter van slaafgemaakten.
Slavernij:	Een extreme vorm van individuele onvrijheid en gedwongen arbeid waarin zowel de persoon als de arbeid als eigendom wordt geclaimd.
Vrije niet-blanke	Een vrije burger die niet blank is, maar directe banden heeft met de slavernij.
Zwart:	Mensen van Afrikaanse afkomst die met geweld uit Afrika werden meegenomen, verspreid over de hele wereld en aan chattel slavernij werden onderworpen.

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over een aspect van de slavenhandel die binnen de Surinaamse en Nederlandse slavennijgeschiedenis onderbelicht of sterker nog, niet eerder uitvoerig is beschreven. Het betreft een belangrijk thema voor de nazaten van de slaafgemaakten, zowel in Suriname als in Nederland.

Vanaf het begin van Afrikaanse slavernij in de Nederlandse kolonie Suriname was er naast de trans-Atlantische handel, waarbij de slavenhandel de spil was, ook sprake van een interne handel in slaafgemaakten in de kolonie zelf. Het was de West-Indische Compagnie (WIC) die duizenden Afrikanen naar Suriname haalde als gedwongen goedkope arbeidskrachten ten behoeve van de plantage-economie. Daar de slaafgemaakten onderdeel waren van de inventaris, dus handelswaar, vond de verhandeling routinematig plaats volgens regelgeving vastgesteld door de koloniale overheid. Vanaf het internationaal verbod op de slavenhandel in 1808, nam de frequentie en betekenis van de interne handel in slaafgemaakten toe. Ten tijde van het verbod viel Suriname onder het zogenaamd Engels tussenbestuur.

In dit onderzoek komen een aantal nieuwe zaken naar voren:

Ten eerste nam de interne handel in slaafgemaakten toe na het verbod op de slavenhandel van 1808. Op jaarbasis werden er in piekjaren ongeveer 1.000 slaafgemaakten verhandeld. Zowel de koloniale overheid als particulieren boden slaafgemaakten ten verkoop aan. De interne markt werd onder andere voorzien door een smokkelhandel en failliete plantages. Vooral terugval in de koffie- en katoensector leidde ertoe dat er slaafgemaakten vrijkwamen die weer in de kolonie werden verkocht. Deze bloeiende handel werd door de koloniale overheid gestimuleerd, georganiseerd en gefaciliteerd door middel van wetgeving. Tenslotte had deze handel een rol bij de late abolitie van de slavernij.

Ten tweede had de koloniale overheid baat bij een georganiseerde interne handel, vanwege inkomsten. Ook voor de particuliere bezitters van slaafgemaakten waren er financiële voordelen. Het onderzoek ontbloot ook de passieve houding van Nederland bij het beteugelen van de smokkelhandel die ontstond na 1808. Het legitimeerde zelf smokkelschepen. Ook komt naar voren met welk gemak de verkopen plaatsvonden en de vele onregelmatigheden die daarmee gepaard gingen.

De impact van de koop en verkoop op de slaafgemaakten die na 1808 toenam, was ingrijpend en verstrekend. Het leidde tot dehumanisering, fysieke -en sociaal-culturele ontwrichting. Tenslotte maakte dit onderzoek duidelijk dat de slaafgemaakten niet volkomen weerloos waren en veerkracht toonden. Binnen de mogelijkheden die zij hadden boden ze verzet tegen hun verkoop en koop.

Voorwoord

Deze masterthesis vormt de afsluiting van de masteropleiding Geschiedenis aan de Faculteit der Humaniora (FdHum) van de Anton de Kom Universiteit van Suriname (AdeKUS). De deeltijdse opleiding begon in april 2022 en was gepland voor de duur van drie jaar.

Op zoek naar een interessant thesisonderwerp heb ik het onderzoeksprogramma van een onafhankelijke commissie bestudeerd, die was ingesteld door de Nederlandse regering in 2023. Deze bestond uit Rose Mary Allen, Urwin Vyent, Mattias van Rossum, Esther Captain en Myrthe Kraayenoord. Haar opdracht was om inzicht te bieden in het Nederlandse slavernijverleden en de doorwerking ervan. Het “werkelijke verhaal” achter de slavernij, waarin Nederland als koloniale macht een prominente rol speelde, diende te worden belicht. Een boek, *Staat en slavernij: Het Nederlandse koloniale slavernijverleden en zijn doorwerkingen* was het resultaat van deze commissie. In het verlengde van het boek werd een gelijknamig onderzoeksagenda uitgegeven. *Het Nederlandse koloniale slavernijverleden en zijn doorwerkingen. Kennisagenda 2025-2035*. In de onderzoeksagenda worden thema’s aangehaald die nauwelijks onderzocht zijn, maar wel van groot belang zijn. Uiteindelijk vond ik een onderwerp, waarvan de scriptie nu voor u ligt.

Er zijn vele publicaties verschenen over de slavernij in Suriname, geschreven door zowel Surinaamse als Nederlandse historici en auteurs. Vaak werd daarbij de trans-Atlantische slavenhandel in relatie tot Suriname meegenomen. Naast de levendige en lucratieve handel in Afrikanen tussen de westkust van Afrika en Suriname, bestond er ook een interne handel in slaafgemaakten binnen de kolonie Suriname. Over de negatieve impact van de slavernij op de slaafgemaakten en hun nazaten is minder geschreven. Pas in de 21e eeuw kreeg dit aspect meer aandacht in publicaties. In deze scriptie richt ik me specifiek op de negatieve gevolgen van de interne slavenhandel in Suriname op het leven van de slaafgemaakten.

Met de opgedane kennis en vaardigheden uit de opleiding ben ik met toewijding aan deze scriptie begonnen. Het onderzoeks- en schrijfproces was leerzaam, intens en vol uitdagingen; van het vinden van de juiste bronnen, het ontcijferen van oude handschriften, oud taalgebruik tot het maken van constante afwegingen en het verwerken van grote hoeveelheden informatie en literatuur. Discipline en doorzettingsvermogen waren daarbij onontbeerlijk. Maar alle eer aan God. ik heb het volbracht!

Voor deze scriptie heb ik veel steun, hulp en waardevolle adviezen ontvangen. Ik ben mijn gezin heel dankbaar voor hun geduld en onvoorwaardelijke steun. Love you, Dennis en Shani!

Daarnaast wil ik mijn dank uitspreken aan dr. Eric R. Jagdew voor zijn kritische en deskundige begeleiding en Jerome Egger MA, die als mede-beoordelaar heeft gefunctioneerd. Ook dank aan dr. Frank Dragtenstein voor zijn kritische feedback. Voorts dank aan Vanessa Nijman, die de taalkundige correctie heeft gedaan, kortom, eenieder die op zijn eigen manier heeft bijgedragen aan dit succes.

Miriam Symor

Paramaribo, augustus 2025

Inleiding

De Verenigde Naties (VN) heeft per Resolutie 40/29C vanaf 1998, 23 augustus uitgeroepen als de Internationale dag ter herinnering aan de slavenhandel en de afschaffing ervan. De opstand van slaafgemaakten in de nacht van 22 op 23 augustus 1791 op Saint Dominique wordt gezien als de eerste aanzet tot het verbieden van de trans-Atlantische slavenhandel.¹ Belangrijk is dat de wereld stilstaat bij dit deel van de wereldgeschiedenis, namelijk de gruwelen van de trans-Atlantische slavenhandel en de langdurige gevolgen ervan.

De handel in mensen is een eeuwenoud en wereldwijd verschijnsel geweest, die in uiteenlopende vormen bestond en lange tijd geen raciale of geografische kenmerken kende. Als omstreeks de 15de eeuw Europese naties vanuit imperiale motieven overzeese volkeren onderwierpen, kreeg mensenhandel een andere dimensie. Als onderdeel van het Europese kolonialisme ontstond rond de 16de eeuw de trans-Atlantische driehoekshandel, een handelsroute tussen Europa, Afrika en de Amerika's. Europese handelaren brachten goederen naar Afrika die werden verruild en verkocht voor Afrikanen. De Afrikanen werden meegenomen naar de Amerika's en het Caribisch gebied waar slavernij de bepalende institutie was, en van betekenis voor de ontwikkeling van de zogenaamde "Nieuwe Wereld". De Afrikanen werden gedwongen om arbeid te verrichten binnen het plantagesysteem.

Gaandeweg de 18de eeuw nam deze slavenhandel in omvang toe door onder andere industrialisatie en toenemende consumptie. Een belangrijk kenmerk van de plantage-economie in de Amerika's was de constante aanvoer van arbeiders. Bijkans 12,5 miljoen Afrikanen werden vervoerd naar voornamelijk de Amerika's (Fatah-Black 2021). De West Indische Compagnie als handelsmaatschappij was gedeeltelijk verantwoordelijk voor het Nederlandse aandeel in deze lucratieve handel. Volgens onderzoeken was de opbrengst voor Nederland uit de slavenhandel omvangrijk, namelijk tussen de 63 en 79 miljoen Nederlandse gulden over de periode 1595-1829 (Van Rossum & Fatah-Black 2012, 23-24).

Op grote schaal werden er stapelproducten geproduceerd voor de wereldmarkt, waardoor de vraag naar arbeidskrachten constant was. Geïmporteerde Afrikaanse arbeidskrachten werden op verschillende manieren ten verkoop aangeboden. Er was een onderscheid in slaafgemaakten die het eigendom waren van plantagehouders, van particulieren en van het gouvernement. De slaafgemaakten die hoorden bij plantagehouders stonden geregistreerd onder naam van de plantage als onroerend goed. De slaafgemaakten van de particulieren stonden geregistreerd onder de naam van de eigenaar (Hoogbergen & Ten Hove 2001, 309-310).

De slavenhandel was cruciaal voor de ontwikkeling van de plantagekolonie Suriname. Zo ook de interne koop en verkoop van slaafgemaakten. Weliswaar was de interne handel niet altijd even frequent. De verkoop en koop tussen plantages binnen één gebied of van Paramaribo naar een verre plantage of omgekeerd, was gedurende de hele slavernij periode niet verboden. Immers

¹ Zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Internationale_Dag_ter_Herinnering_aan_de_Slavenhandel_en_de_Afschaffing_ervan (25 juli 2024)

de slaafgemaakten waren juridisch het eigendom van de plantagehouders of andere particuliere eigenaren. Pas in 1832 kregen slaafgemaakten volgens de wet de status als mens, echter niet gelijk aan de blanken en onmondig (Lans 1842, 22). Na verzet van plantagedirecteuren en kredietverleners in Nederland werd de wet ongedaan gemaakt in 1833, waardoor slaafgemaakten weer als goederen verhandeld konden worden (Lauret 2023, 135).

Probleembeschrijving

Over de interne slavenhandel als aspect van de Atlantische slavernij is niet veel bekend. Historici hebben voornamelijk de midden passage als onderdeel van de trans-Atlantische handel bestudeerd, alsook de rol van Afrika binnen de handel. Dit onderzoek wil een licht werpen op de interne slavenhandel en de invloed op en consequenties voor de slaafgemaakten in de kolonie Suriname. De aandacht zal voornamelijk gericht zijn op de koop en verkoop van slaafgemaakten uit economisch oogmerk. Slaafgemaakten werden ook gekocht en verkocht met als doel hen de vrijheid te schenken middels een manumissie-aanvraag. Dit aspect zal buiten beschouwing worden gelaten in dit onderzoek, vanwege de vele publicaties over manumissies in Suriname.

Tegen de achtergrond van het bovenstaande over de interne handel in slaafgemaakten in Suriname is de centrale vraag voor dit onderzoek als volgt geformuleerd: *Welke invloed heeft de interne handel in slaafgemaakten in Suriname gehad op het leven van de tot slaafgemaakten in de periode 1808-1863?*

De uit de centrale vraag voortvloeiende deelvragen zijn:

1. Wat is de status questionis van het onderzoek naar de slavenhandel en slavernij in het algemeen en de interne handel in slaafgemaakten en slavernij in de Nederlandse kolonie Suriname?
2. Hoe groot was de interne handel in slaafgemaakten en welke patronen ontwikkelden zich binnen deze handel?
3. Wat was het koloniale beleid ten aanzien van de interne handel in tot slaafgemaakten en welke wetswijzigingen werden ingevoerd?
4. Welke invloed had de interne handel op de tot slaafgemaakten zowel individueel als collectief, en in welke mate hadden zij (in)- direct invloed op hun verkoop?

Afbakening

Als afbakening is gekozen voor de periode 1808-1863. Het jaar 1808 is evident, vanwege het inwerking treden van het Engelse verbod op de slavenhandel. Dit verbod hield in dat voor de kolonie Suriname en binnen haar territoriale wateren de slavenhandel vanuit Afrika was verboden en bestreden moest worden. Deze situatie heeft ongetwijfeld zijn weerslag gehad op de interne handel in slaafgemaakten, omdat het de belangrijkste aanzet was tot uitbreiding van deze handel. Het stopzetten van de trans-Atlantische slavenhandel betekende niet dat er terstond een eind kwam aan de mensenhandel. Na het verbod om mensen uit Afrika aan te voeren naar de Suriname,

ontstond er een levendige illegale slavenhandel. De smokkelhandel kon ontstaan, omdat slavernij toegestaan bleef. Wolbers (1865, 547) geeft aan dat er naar schatting jaarlijks 1.000 slaafgemaakten via smokkelroutes in het westen van Suriname het land binnenkwamen. In 1818 werd per traktaat tussen Nederland en Engeland het Gemengd Gerechtshof ingesteld ter bestrijding van de illegale handel in slaafgemaakten. Rond 1830 was er van smokkelhandel in slaafgemaakten geen sprake meer. Echter werd de interne slavenhandel pas in 1863 beëindigd, vanwege de afschaffing van de slavernij.

Doel en perspectief

Met dit onderzoek wordt beoogd aan de hand van de interne slavenhandel, als een aspect van slavernij in de Atlantische wereld, onderdrukkings- en uitbuitingsmechanismen bloot te leggen, die van invloed waren op het leven van de slaafgemaakten. Ook zal getracht worden een realistisch beeld te reconstrueren en begrip te creëren voor de dagelijkse werkelijkheid van het leven van de slaafgemaakten in Suriname. Het was een leven van dagelijkse strijd tegen onder andere ongelijkheid en uitsluiting op basis van racisme.

Er is gekozen voor een perspectief vanuit de slaafgemaakten. In koloniaal optiek waren zij roerende goederen en dus verhandelbaar. Echter hadden zij ondanks de positie waarin zij verkeerden wel een stem. Een kritische bestudering en interpretatie van relevante schriftelijke bronnen moet resulteren in een herdefiniëring van de Eurocentrische visie op de interne handel in slaafgemaakten, welke tot uiting moet komen in de beantwoording van de centrale en deelvragen.

Relevantie

Maatschappelijk

Het slavernijverleden als onderwerp blijft actueel in de Surinaamse samenleving, omdat dit instituut de samenleving heeft helpen vormen. De discussies over de aangeboden excuses door premier Rutte namens de Nederlandse regering (2022), door koning Willem Alexander (2023), en het nog te formuleren antwoord van Suriname op de excuses, reparatie en herstelbetalingen duren nog voort. Vooral onder de Afro-Surinamers blijkt de actualiteit van het slavernijverleden in het kader van hun sociaaleconomische ontwikkeling. Het is daarom van belang dat de samenleving met dit onderzoek kennis draagt van een ander aspect van het inhumane karakter van de Atlantische slavernij. De getoonde veerkracht van de slaafgemaakten binnen de zeer beperkte manoeuvreerruimte die ze hadden, kan een bron van inspiratie zijn voor menigeen in de samenleving. De veerkracht kan ook een onderdeel zijn van het lopende proces van emancipatie, heling, herstel en identiteitsvorming voor de nazaten van de slaafgemaakten. Het historisch bewustzijn van delen van de samenleving kan ook gestimuleerd worden met dit onderzoek.

Wetenschappelijk

Verder levert dit onderzoek een beginnende bijdrage aan het ontrafelen van kennis over dit aspect van de trans-Atlantische slavernij en sterker nog, vanuit een antikoloniaal perspectief, dus het levert ook een bijdrage aan de meerstemmigheid van de geschiedschrijving. Een leemte wordt opgevuld vanwege de onderbelichting van dit onderwerp in de Surinaamse geschiedschrijving. Zo wordt er een bijdrage geleverd aan de reeds bestaande wetenschappelijk kennis over de slavernij in Suriname. Tevens is het een aanzet tot nader onderzoek naar andere facetten van de handel in slaafgemaakten, ook in regionaal perspectief.

Theoretisch raamwerk

Het kapitalisme- anti-slavernijdebat

Engeland schafte als eerste imperialistische mogendheid de slavenhandel in Afrika af in 1808. Economische overwegingen lagen aan de basis van dit wettelijk besluit. Deze waren: Engeland streefde ernaar het economisch succes van de Franse koloniën tegen te werken en Amerikaanse slavenhandelaren te dwarsbomen. Verder had de Britse opkomende industrie meer behoefte aan grondstoffen dan aan de handel in mensen (Ankh-Kheru 2013, 198). Na het Britse verbod op de slavenhandel schaften verschillende imperiale mogendheden de slavenhandel ook af en dat gold uiteraard ook voor hun overzeese bezittingen. Het was ook Engeland die voorging in het afschaffen van de ‘chattel slavernij’ in 1834, gevolgd door andere landen, en lang daarna door Nederland.

Als per 1 januari 1808 een importverbod voor mensen vanuit Afrika van kracht was voor alle Engelse gebieden, gold dat ook voor Suriname. Vanwege de Napoleontische oorlogen kwam Suriname onder Engelse verantwoordelijkheid van 1795-1802 en van 1804-1816. Vanaf 1806 waren er reeds importbeperkingen ingevoerd op Afrika naar de kolonie Suriname, dit tot groot ongenoegen van de plantagehouders en slaveneigenaren (Wolbers 1865, 547). Deze groep was daarom uiteraard niet content met het algeheel verbod. In 1818 tekenden Nederland en Engeland een traktaat, waarbij werd overeengekomen dat de slavenhandel niet heringevoerd zou worden door Nederland, als één van de voorwaarden voor het terugkrijgen van zijn soevereiniteit. Hiermee schafte Nederland officieel de slavenhandel af.

Onder invloed van progressieve historici rees vanaf de jaren ‘40 van de 20ste eeuw een heftig debat over het verband tussen de ontwikkeling van het kapitalisme en de afschaffing van de slavenhandel en slavernij. Zij stelden dat het economische overwegingen waren, die de doorslag gaven voor de Engelse abolitie en niet de humanistische overwegingen volgens het Eurocentrisch perspectief. In een later stadium ontstond een ander debat over de betrekkelijk late afschaffing van de slavernij in de Nederlandse gebieden. Er zal in dit onderzoek gekeken worden naar de stand van dit kapitalisme-anti-slavernij debat in het algemeen en de plaats van de kolonie Suriname daarin.

Uit onderzoek is gebleken dat de late afschaffing van de slavernij in de Nederlandse koloniale gebieden te wijten was aan het ontbreken van een georganiseerde en breed gedragen anti-slavernij beweging. Ook stellen zij dat de economische belangen zwaarder wogen dan de humanistische overwegingen. De slavernij bleef daardoor langer gehandhaafd, ondanks de abolitie in de buurlanden van de kolonie Suriname.

Methodologie en databronnen

Dit onderzoek is voornamelijk gebaseerd op literatuurstudie, maar wel op basis van beschikbare wetenschappelijke publicaties. Het kwalitatief onderzoek zal worden ondersteund door gebruik te maken van de reading *against the grain methode*. Volgens deze methode wordt bij het lezen niet uitgegaan van het dominante verhaal of interpretatie. Er wordt kritisch gelezen waardoor het verhaal van de onderdrukte (n) naar boven wordt gehaald.

Verschillende 19de eeuwse archieven van plantages en overheid worden geraadpleegd. Deze primaire bronnen welke door de blanken zijn nagelaten, zijn gekleurd, beperkt, eenzijdig en door mannen samengesteld. Verslagen van ambtenaren, administrateurs en gouverneurs geven echter wel een beeld van de werkwijze, leefomstandigheden, gewoonten, gedachten en ervaringen van de heersende groep omstreeks die eeuw. De Surinaamse almanakken zijn ook goed te gebruiken daar zij een beeld geven van de bestuurlijke en maatschappelijke ontwikkelingen in de kolonie Suriname en veel informatie over plantages verschaffen. Het archief van het Gemengd Gerechtshof kan inzicht bieden in hoe het instituut functioneerde, de samenstelling, alsook de verhouding tussen de verschillende rechters en het beleid van de Nederlandse en Engelse regering met betrekking tot handhaving van het verbod op de slavenhandel.

De Slavenregisters zijn ook een rijke bron van informatie, omdat van overheidswege vanaf 1826 mutaties van slaafgemaakten goed bijgehouden moesten worden. Een reden hiertoe was om de smokkelhandel in slaafgemaakten tegen te gaan. Met de verplichte registratie van slaafgemaakten was het haast onmogelijk slaafgemaakten te bezitten zonder dat ze geregistreerd stonden. Maar ook voor het betalen van belasting per slaafgemaakte was de registratie belangrijk. Aan de hand van de slavenregisters konden bewegingen in de verkoop van slaafgemaakten gevolgd worden, zoals hoe vaak een slaafgemaakte werd verkocht, hoeveel moeders en kinderen gezamenlijk werden verkocht, of er meer individuen of groepen verkocht werden en welke soort plantages meer behoefte hadden aan arbeidskrachten. De aantallen slaafgemaakten van particuliere eigenaren als plantagehouders kunnen getraceerd worden uit de slavenregisters.

Voor de wetgeving zijn de Gouvernementsbladen geraadpleegd. Advertenties uit de kranten uit de 19de eeuw geven ook een beeld van de gehouden openbare verkopen van slaafgemaakten. Gebaseerd op het beschikbare archiefmateriaal zal algemeen de omvang over een paar jaren worden bekeken en één particuliere slavenhouder als casus worden onderzocht om een mogelijk beeld te krijgen van de algemene ontwikkelingen van de interne handel in slaafgemaakten.

Leeswijzer

In het onderzoek zal in hoofdstuk 1 de status quo aangaande dit onderzoeksonderwerp, c.q. de theoretische inzichten en begrippen worden beschreven die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over de (interne) handel in slaafgemaakten.

Het daaropvolgende hoofdstuk 2 handelt over de betekenis, omvang en patronen van de interne handel in slaafgemaakten in Suriname.

Het koloniaal beleid en de wetgeving met betrekking tot de interne slavenhandel, het verbod op de slavenhandel in 1808 en de smokkelhandel die opgang kwam na het algeheel verbod tot 1863, komen in hoofdstuk 3 aan de orde.

Tenslotte geeft hoofdstuk 4 inzicht in de impact en gevolgen van de interne slavenhandel op het leven van de slaafgemaakten, maar ook (in)- directe invloed die zij hadden op hun verkoop, althans in Suriname.

Het onderzoek wordt uiteraard afgesloten met de nodige conclusies en aanbevelingen.

Hoofdstuk 1:

Historiografie en het wetenschappelijk debat over de relatie tussen het kapitalisme en de afschaffing van de slavernij

In het debat over de afschaffing van de trans-Atlantische slavenhandel en slavernij in het algemeen domineren er twee perspectieven. Ten eerste het meer Eurocentrisch uitgangspunt, waarbij de slavenhandel en slavernij geen aanzienlijke bijdragen leverden aan de economieën van de imperialistische mogendheden. Het antikoloniaal perspectief, de grote tegenhanger van het eerste uitgangspunt, onderstreept de grote economische betekenis van de slavenhandel en slavernij voor de voormalige kolonisatoren en de wereldeconomie. Dit debat is nog lang niet geluwd, hetgeen de complexiteit van het onderwerp aangeeft.

In dit historiografisch hoofdstuk staan centraal de geschiedschrijving over de (interne) handel in slaafgemaakten en slavernij in de kolonie Suriname, het Caribisch gebied en de Verenigde Staten van Amerika. Vervolgens komt aan de orde de zienswijze van Eric Williams op het debat over de afschaffing van de slavenhandel en slavernij. De belangrijke impact die zijn publicatie had (1944) op het debat in het algemeen en voor het Caribisch gebied in het bijzonder, wordt eveneens belicht. In het verlengde van dit debat ontstond een nieuw debat over de late afschaffing van de slavernij door Nederland. Hieraan zal ook aandacht worden besteed, alsook de rol van Suriname in dit debat.

1.1. Historiografisch onderzoek over de interne handel in slaafgemaakten

Over de interne handel in slaafgemaakten in Suriname is er nogal fragmentarisch geschreven. Kijkend naar de 18de en 19de eeuwse literatuur legde Wolbers (1865, 619) onder meer vast dat er vanaf 1782 een verbod gold op het gescheiden kopen en verkopen van moeder en kind(eren) en dat het verbod werd herhaald in de jaren 1828 en 1829. De praktijk wees naar alle waarschijnlijkheid uit dat plantagehouders en andere eigenaren van tot slaafgemaakten zich niet hielden aan de wettelijke bepaling, vandaar de herhaling. Hij maakte ook inzichtelijk de bezwaren van de planters om het verbod op te heffen (Idem, 664-666).

Van Hoëvell (1854, 52) en Lammens (1822, 80-81) gingen ook kort in op het verbod van gescheiden koop en verkoop van moeder en kind (eren). Van Hoëvell haalde daarbij enkele voorbeelden van koop en verkoop aan, maar ook uitzonderingen op het verbod, terwijl Lammens de uitsluiting van vaders in het verbod belichtte. Teenstra (1842, 102-103) ging in op de verkoop van de slaafgemaakten na de opheffing van plantages. De koop en verkoop van slaafgemaakten vond zowel individueel als in groepen plaats zonder rekening te houden met de

verwantschapsbanden; hij vergeleek deze praktijk met een veehandel. Bovenstaande auteurs waren allen tegenstanders van de slavernij.

In de 20ste eeuw verscheen in een aantal publicaties eveneens fragmentarisch, informatie over de interne handel in slaafgemaakten. De Kom (1934, 84) liet zich in *Wij slaven van Suriname* scherp uit over deze handel. Hij schreef: “Slaafgemaakten gingen van hand tot hand net een koehandel, waar ook de kolonie Suriname aan onderworpen was door steeds van eigenaar te wisselen onder de Europese mogendheden”.

Buschkens (1974, 65) haalde zowel het verbod van 1782, alsook de herhalingen van 1828 en 1829 aan, en noemde daarbij het ontbreken van de rol van de vader in de wetgeving. Van Deursen (1975, 220-221) stelde dat het kopen en verkopen van slaafgemaakten zowel individueel als collectief geen dagelijkse praktijk was, en dat het binnen de perken van de publicaties van 1782, 1828 en 1829 was als het gebeurde. Hij indiceerde verder dat de slaafgemaakten niet snel van hun familie gescheiden konden worden door verkoop, wat op een sterke rechtspositie bij wet leek.

Van Deursen (1975, 223) meende verder dat bij de koop en verkoop van slaafgemaakten het vaak genoeg ging om individuen. Onderzoek verricht door Van Lier (1974, 114) wees uit dat separate koop en verkoop van moeder en kind (eren) niet veelvuldig voorkwam in de 17de en 18de eeuw. En als dat voorkwam moesten de familieomstandigheden bekend zijn. Waarschijnlijk werd bedoeld met familieomstandigheden, moeder- kind (eren) relatie, want volgens de toen heersende opvattingen, bezat een slaafgemaakte geen andere bloedverwanten. Verder stelde hij dat de koop en verkoop van partners niet verboden was, omdat de koloniale overheid de eigendomsrechten van de eigenaren niet wilde beperken.

Van Stipriaan (1993, 312; 389-392) ging in op een ander aspect van de interne koop en verkoop van slaafgemaakten, met name de gescheiden verkoop van de slavenmacht van failliete plantages en daarbij ontstane problemen. Hiermee bestreed hij in zekere zin de stelling van Van Deursen dat collectieve verkoop en koop niet vaak voorkwam. Wat uit Van Stipriaan's onderzoek bleek, was dat omstreeks de tweede helft van de 18de eeuw er een toename was van slaafgemaakten in Paramaribo, vanwege het verkopen van niet florerende plantages. Dit had mogelijk te maken met de periode van het Absenteïsme. De slaafgemaakten werden gekocht door vermogenden in Paramaribo.

Ten Hove (1996) is de enige auteur die een volledig artikel wijdde aan het verbod op de separate koop en verkoop van moeder en kind (eren) in de periode 1832-1863. Hij ging uitvoerig in op de motieven voor gescheiden verkoop en maakte met voorbeelden duidelijk dat de zaken in de praktijk toch anders liepen. Er bleek uitgaande van zijn beschrijvingen dat er vele verzoeken zijdens de eigenaren waren om de wettelijke bepalingen niet na te leven. Echter is zijn onderzoek niet geheel representatief, omdat hij slechts de periode 1832-1863 heeft bestudeerd. De lange periode vóór 1832 blijft onbekend. Vanwege de constante aanvoer van grote aantallen slaafgemaakten in de 17de en 18de eeuw was er geen frequente interne koop en verkoop van slaafgemaakten. Dit beeld veranderde zeker na 1808 toen de slavenhandel tussen Afrika en de kolonie Suriname werd verboden.

Klinkers (1997, 89) brengt de verkoop van slaafgemaakten in relatie met het familieleven. En zij stelde dat verbindingen werden verbroken door verkoop, doch het vormde geen grote bedreiging voor de slavenfamilies.

Tenslotte werd het verbod op gescheiden verkoop van moeder en kind (eren) ook kort beschreven door Ten Hove en Dragtenstein (1997, 20-21), zij spitsten zich weliswaar toe op verkopen, waarbij voor de slaafgemaakten manumissie werd aangevraagd. Na verkregen toestemming kregen zij de vrijheid.

Over de interne slavenhandel in Suriname is er relatief weinig geschreven, in tegenstelling tot de Verenigde Staten van Amerika (VSA). Er verschenen vele publicaties en de historiografie over de interne slavenhandel gaat terug tot 1931 toen het eerste wetenschappelijk werk verscheen van de hand van Frederic Bancroft. In *Slave trading in the Old South*, dat als standaard literatuur beschouwd kan worden, beschreef de auteur, vanuit het oogpunt van de onderdrukten het economisch aspect en de winstgevendheid van de interne slavenhandel, alsook de invloed op het leven van de slaafgemaakten. Wat zeker duidelijk werd, is dat de interne slavenhandel in Noord-Amerika een geografische dimensie had. Binnen de zuidelijke staten werden naar schatting tussen 1810-1860 ruim één miljoen slaafgemaakten van de noordelijke staten gedwongen benedenwaarts getransporteerd vanwege de zich ontwikkelende katoensector in het diepe zuiden.²

In navolging van Bancroft volgden andere publicaties vanuit verschillende invalshoeken. Walter Johnson (1999, 24-25) beschreef in *Soul by soul*, de interne slavenhandel vanaf 1810 vanuit het perspectief van de verkopers, tussenhandelaren, kopers en slaafgemaakten, waarbij de bevoogding van de blanken duidelijk werd belicht. Joshua Rothman's *The Ledger and the chain* (2021, 150-153), schetste de interne handel vanuit de slavenhandelaren, en stelde vast dat wreedheid, economisch gewin en corruptie hun handelen kenmerkte. *In half has never been told*, benadrukte Edward Baptist (2016, 115; 322) de rol van de interne handel voor de regionale zuidelijke economie als voor de Amerikaanse economie. Steven Deyl kwam in *Carry me back* (2006, 61; 173) tot de conclusie dat de interne handel de levensader was van de slavernij in het zuiden van de VSA en een fundamenteel aspect van de 19de eeuwse Amerikaanse samenleving.

Een uniek invalshoek komt naar voren in het werk van Ira Berlin, *The making of Africa America, the four great migrations* (2010, 240). Vanuit een migranten perspectief beschreef zij vier grote migraties: de midden passage, de verplaatsing binnen de zuidelijke staten, de trek van slaafgemaakten van het zuiden naar het noorden en tenslotte de trek van migranten uit Afrika, het Caribisch gebied en Zuid-Amerika naar de VSA in meer recente tijd. De kern van al deze migraties was de behoefte aan arbeidskrachten en de gemeenschappelijkheid van de collectieve ervaring van de reis naar een nieuwe plaats en het begin van een nieuw leven.

Over de interne slavenhandel in Brazilië zijn er ook een aantal publicaties verschenen. De handel intensiverde na 1850 toen de Engelse controle op naleving van het door Brazilië in 1831 geratificeerde verbod, toenam. Auteurs als Leslie Bethel (1970), Herbert Klein (1971) en Richard Graham (2004) gingen allen in op de aard en dynamiek van de interne slavenhandel, de betekenis

² <https://eji.org/news/history-racial-injustice-domestic-slave-trade/>

voor de slaafgemaakten en de winstgevendheid van de handel. De beweging van de interne handel was van het noordoosten van Brazilië naar het zuiden waar de opkomst en ontwikkeling van koffieplantages de katalysator was. Door verhoogde exportbelasting en beperkende wetgeving nam de interne handel rond de eind jaren 1880 af (Klein 1970, 567-568).

De interne handel in slaafgemaakten in de Spaanse Caribische koloniën werd onder andere door Michael Zeuske beschreven als tweede slavernij. Maar ook contractarbeid bracht de auteur onder dezelfde noemer. Deze interne handel werd gestimuleerd door de ontwikkeling van nieuwe gebieden in Cuba en de toepassing van innovaties in de suiker- en koffiecultuur (2023, 432- 433).

Een patroon dat in de VSA, Brazilië en Cuba zichtbaar was, was dat de interne handel zich ontwikkelde rond nieuwe gebieden die werden ontsloten met gunstige omstandigheden om een bepaald gewas te telen. Deze nieuwe regio's waren relatief onbewoond, dus moesten er arbeidskrachten worden aangetrokken. Het hoogtepunt voor deze gebieden was rond 1814-1850 (Tomich 2018, 482). Dit patroon manifesteerde zich ook op de Britse koloniale eilanden in het Caribisch gebied. Op deze eilanden was er tussen 1807-1834 niet alleen sprake van interne slavenhandel, maar ook een interkoloniale handel. De slaafgemaakten werden verplaatst naar nieuwe gebieden zoals Demerara en Trinidad, vanwege de suikercultuur die zich daar aan het ontwikkelen was. De interne handel was niet verboden, maar wel streng beperkt (Eltis 1972, 55).

Scherp stelde Eric Williams (1962, 75-76) vast dat de importantie van de interne en interkoloniale slavenhandel was het mitigeren van arbeidstekorten in Demerara en Trinidad. Verder onderstreepte hij dat de omvang van de handel niet strookte met het humanistische gedachtegoed van de abolitionisten. Williams concludeerde dat ondanks de handel streng beperkt was, plantagehouders zich niet hielden aan de wettelijke verboden om slaafgemaakten te verplaatsen. Er was sprake van misleiding aangezien de plantagehouders de slaafgemaakten met hen lieten meereizen als hulp, doch het was gedwongen migratie uit economisch oogmerk.

Barry Higman (1984, 273- 275; 395) presenteerde in *Slave populations of the British Caribbean 1807-1834* een globaal beeld van de Britse slavenhandel en slavernij in de periode 1807-1834 aan de hand van gedetailleerde kwantitatieve gegevens, kaarten en tabellen. Hij bracht de interne slavenhandel in relatie met de gezinsstructuur van de slaafgemaakten.

1.2. Het kapitalisme-anti-slavernijdebat

De afschaffing van de slavenhandel en slavernij uit humanistische overwegingen door Engeland was lange tijd het conventionele narratief in de Engelse en Amerikaanse geschiedschrijving. Belangrijke exponenten van de Humanistische school waren Frank Klinberg (1926) en Reginald Coupland (1933) die benadrukten dat de afschaffing daden waren van medemenselijkheid en een hoog beschavingsniveau van de Europeanen. Kortom, een triomf voor de Europese idealen uitgedragen door verlichte “helden” als Willberforce en zijn medestanders. De afschaffing van de slavernij werd in de Eurocentrische visie niet gezien als een zaak waarop werd ingespeeld gezien

de veranderde economische omstandigheden van het moment. Ook andere medebepalende factoren werden niet meegenomen of werden gebagatelliseerd.

Lowell Ragatz, een pionier op het gebied van zwarte studies in de VSA, is de eerste die de Britse abolitie op grond van humanistische overwegingen verwierp. In *The fall of the plantersclass in the British West Indies 1763-1833* (1928) betoogde hij dat de afschaffing van de slavernij in het Caribisch gebied voorafging aan een flinke terugval van de plantages en dat de abolitie slechts de afronding was van deze ontwikkeling. Het succes van Willberforce was dus hieraan te danken (Ragatz 1928, 174-176). Ook C.L.R. James weerlegde in *The Black Jacobins* (1938, 40-41), eveneens de opvattingen van de Humanistische school tegen de achtergrond van de Haïtiaanse revolutie, een ommekeer waarmee de slaafgemaakten de legitimiteit van de slavernij ondermijnden. Hij beargumenteerde dat de slavenhandel en slavernij werden afgeschaft uit politieke opportuniteit en economische belangen.

Complementair aan de stellingen van Ragatz en James, was de indrukwekkende publicatie van Eric Williams, *Capitalism and slavery* (1944). Snoeihard haalde hij vanuit een antikoloniaal perspectief de fundamenteën van de humanistische stroming onderuit met zijn op economische gronden gebaseerde stellingen. Ten eerste legde hij een duidelijke significante relatie tussen winsten uit het slavernijsysteem en de opkomst van de Engelse industrialisatie. Vervolgens beargumenteerde hij dat de Britse afschaffing niet was ingegeven uit humanistische overwegingen, doch vanwege teruglopend rendement en nadelige marktkrachten van de koloniale gebieden in het Caribisch gebied (decline thesis). Tenslotte stelde hij dat slavernij in het werelddeel Amerika geïdentificeerd werd met de zwarte mens.

De hypothesen van Williams kregen vanzelfsprekend navolging. Professor Solow (2009) onderstreepte het verband tussen slavernij en moderne economische ontwikkeling. Ze kwam tot deze conclusie door te stellen dat de Engelsen in contact kwamen met het suikerplantage-complex dat reeds kapitalistische kenmerken vertoonde. Deze ontwikkeling werd een bepalende stimulerende factor voor de Britse economie die zich reeds in opwaartse richting ontwikkelde. De economische elite maakte gebruik van deze geboden mogelijkheden. Kortom, de Britse economische groei was direct gekoppeld aan het handelssysteem binnen het Atlantische gebied (75-78). Vooraanstaand historicus, Joseph Inikori bevestigde de stelling van Williams dat de slavenhandel en slavernij cruciaal waren voor Engeland en de wereldhandel en daarmee voor de industriële ontwikkeling van de wereld. De rol van de slavenhandel en slavernij zijn essentiëler dan wordt erkend (2002, 217-225). Het kolonialisme werd door deze stroming “van de economische verklaring” flink op de korrel genomen.

Een nieuw gezichtspunt in het debat werd gepresenteerd door Claudius Fergus in *Revolutionary emancipation* (2013). Hij beargumenteerde dat het handhaven van de sociale controle op de slavenmacht steeds uitdagender werd in de Britse koloniën, naast de steeds toenemende operationele kosten, waardoor abolitie een nieuwe veiligheidsstrategie was (xii). In aanloop naar de abolitie werden er verschillende hervormingen ingevoerd zoals kerstening en dienstplicht voor Zwarte mannen. Deze hervormingen werden door de slaafgemaakten niet zonder meer geaccepteerd, betoogde hij verder (95-100;164).

Uiteraard kwam er binnen het debat ook kritiek op deze stroming. Los van de stellingen voelde de blanke suprematie zich zwaar aangevallen door deze kritische zwarte analyse. Haast elk aspect van de publicatie van Williams werd ontleed, gewijzigd, hergeformuleerd of omvergeworpen. Kritieken op de publicatie waren gericht op de stellingen als op de methodologische aanpak. De neo-humanistische school ontsproot. Exponenten van deze stroming, de Amerikaanse historicus Seymour Drescher (2010, 55-64) en Roger Anstey (1975, 50-53) gaven beiden als tegenargument op de decline thesis aan, dat de winstgevendheid van de slavernij geen rol vervulde bij de afschaffing van de slavernij. Verder stelden zij dat godsdienstige en humanistische overwegingen wel degelijk een rol speelden bij de abolitie, aspecten die door Williams waren bestreden. Sterker nog stelde Drescher dat de slavenhandel en slavernij werden afgeschaft tegen economische belangen in, want de plantages waren levensvatbaar. “Econocide” was het, zoals hij het verwoordde. Uit economisch oogpunt was de afschaffing politiek niet de beste beslissing. Puur opportunisme. Een actieve rol voor de slaafgemaakten bij de afschaffing van de Britse slavernij werd door Drescher categorisch van de hand gewezen (2001, 10-11).

Tannenbaum (1946, 247-253) betoogde dat de studie te economisch gericht was, en dat de sociaal-politieke aspecten van slavernij onderbelicht waren. David Brion Davis (1975, 173) stelde dat het belang van de slavenhandel niet lag in de winstgevendheid ervan, maar in de bijdrage die het leverde aan de ontwikkeling van de economieën in het Caribisch gebied. Maar Davis ging eraan voorbij dat de economieën werden ontwikkeld ten dienste van de imperiale mogendheden. David Eltis bewees evenals zijn mede critici kwantitatief aan dat slechts 3% van de totale Engelse vloot, slavenschepen waren. Er was dus geen verband tussen de omvang van het plantagesysteem en de ontwikkeling van de economie en samenleving in de metropolen (2000, 265-272). Met deze argumenten impliceerde Eltis dat de industriële revolutie plaatsvond zonder de Caribische plantage-economieën. De economische bijdrage van de Caribische koloniën aan de Europese landen werd met deze argumenten dus gebagatelliseerd.

In het levendige debat dat ontstond in academische als publieke kringen werd er verder gekeken naar de waarde van de handel in stapelproducten voor de nationale economieën van de imperialistische mogendheden, het verband tussen kapitaalvorming en investeringen in de technologie, de dynamieken in de koloniën zelf en tenslotte de samenhang tussen slavernij en de ontwikkeling van de wereldeconomie. Hoewel veel wetenschappers heden ten dage het verband tussen kapitalisme en slavernij erkennen, blijft een groot breekpunt hoe dicht of breed de correlatie was. Deze ideeënstrijd is volgens Franklin Knight (1997, 340) nog lang niet gestreden. Hij kwam tot deze conclusie, omdat de stromingen ver uit elkaar liggen qua opvattingen. Dat de stromingen in het debat ver uit elkaar liggen heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met hoe verschillend zij kijken naar het slavernijverleden. Verder gaf hij aan dat partijen veel bewijsmateriaal aandroegen ter verdediging van ingenomen standpunten en tenslotte richtten zij zich niet consequent op dezelfde breekpunten. Slavernij was belangrijk voor de economische groei van de kolonisatoren, maar ook de aandrijfkraft voor de expansie van het economisch systeem, besloot hij.

Betekenis Capitalism and slavery voor het Caribisch gebied

De publicatie van Eric Williams was en is nog steeds van invloed in het Caribisch gebied en daarmee ook voor Suriname. Het gaf de regio een context voor het schrijven van de eigen geschiedenis, waardoor de dominante Eurocentrische visie werd doorbroken en hiermede het bewustzijn over de eigen geschiedenis werd versterkt. Uitputtend en analytisch onderzoek over het Caribisch gebied werd aangemoedigd onder Caribische wetenschappers. Afrikaanse slavernij en diaspora studies namen toe en onderzoeksmethoden werden verbreed. De regionale integratie werd gestimuleerd en vormgegeven, teneinde de Europese en Amerikaanse afhankelijkheid te doorbreken. Tenslotte vormden de inzichten van Williams de intellectuele basis voor de aanspraak op reparatie en herstelbetalingen (Getachew, 2017; Julien, 2019; Sheperd, 2020).

Anno de 21ste eeuw bewijst het in negen talen vertaalde meesterwerk nog altijd zijn validiteit. Het is van invloed op het doordenken over de dynamiek van slavernij en kolonialisme. Het zal nog lang een toetssteen blijven voor historici en wetenschappers omdat er internationaal nog geen overeenstemming is over de Williams' these en zal naar alle waarschijnlijkheid ook niet komen. Volgens Heather Catheau en Selwyn Carrington, redacteuren van *Capitalism and slavery. Fifty years later* (2000), bewees de publicatie nog altijd zijn waarde. Ondanks de gedateerde methodologie kan geen enkele historicus of economische analist die de slavernij bestudeert buiten dit werk om, maar zeker ook, omdat de intellectuele kracht van de publicatie blijft imponeren. Zowel de drie hypothesen als de vele subthesen dwars door het boek heen worden nog steeds beoordeeld. Hilary Beckles, een door Williams beïnvloede historicus, gaf onomwonden aan dat de publicatie het academische en publieke discours van de Atlantische en wereldgeschiedenis transformeerde, naar een meer inclusieve,³ en, met een blijvende aantrekkingskracht en nalatenschap, hetgeen ook werd onderstreept door Catheau en Carrington. Zwarte als niet-zwarte wetenschappers werden door Williams beïnvloed. Ze verfijnden, bekritiseerden en breidden zijn theorieën uit.

1.3. Het debat over de late Nederlandse abolitie

In het verlengde van het kapitalisme-slavernijdebat ontstond in een later stadium tevens een ander debat over welke redenen ten grondslag lagen aan de late Nederlandse abolitie, dit vanwege de toegenomen belangstelling voor het Nederlandse slavernijverleden in de afgelopen decennia. Op een conferentie van het Koninklijk Instituut voor Taal Land -en Volkenkunde (KITLV) gehouden in 1993 werd aan elf wetenschappers gevraagd om in een breder debat door middel van een presentatie in te gaan op een paper van Seymour Drescher getiteld: *“The Long Goodbye”*. De vragen die Drescher centraal stelde in zijn artikel zijn: Waarom duurde het zo lang voordat Nederland eindelijk het voorbeeld volgde van de ogenschijnlijk meer ‘moderne’ naties door de slavenhandel en slavernij af te schaffen? Werd slavernij afgeschaft vanwege achteruitgang van de

³ <https://www.linkedin.com/pulse/legacy-eric-williams-world-history-paul-tiyambe-zeleza-11pae>

plantage -economie en of de opkomst van het (industriële) kapitalisme? (Drescher 1995, 26). Deze vragen dienden het uitgangspunt te zijn van de presentaties. De presentaties werden verwerkt tot artikelen die werden gebundeld in *“Fifty years later “* onder redactie van Gert Oostindie.

Kenmerkend voor Nederland in het debat was de relatief late industriële ontwikkeling, maar wel een goed ontwikkelde maritieme -en handelssector. De Nederlandse betrokkenheid binnen het Atlantische gebied besloeg een periode van meer dan twee eeuwen met opmerkelijke groeimomenten, het ontbreken van een actieve anti-slavernij -beweging en tenslotte behoorde het tot één van de laatste imperiale grootmachten die de slavernij afgeschafte (Drescher 1995, 242-259). Vanaf 1953 werd door verschillende schrijvers zoals Van Winter (1953) en Kuitenbouwer (1978) geschreven over de afschaffing van de slavernij door Nederland.

De historicus Robin Blackburn (1988, 519-521) linkte de late abolitie aan dynamieken bij opkomende Europese burgersamenlevingen. De nieuwe kapitalistische elite in de 19de eeuw creëerde klasse conflicten en politieke crises zowel in de koloniale gebieden als in de metropolen. Dit leidde tot marginalisering van de plantagehouders en eigenaren van slaafgemaakten (oude kapitalistische elite), waardoor succesvol de fase van antislavernij en afschaffing bereikt kon worden vanwege andere economische belangen. Kenmerken van dit concept waren van toepassing op Nederland. Dat kwam volgens Blackburn daar er geen sterke abolitiebeweging in Nederland was.

Seymour Drescher (1995) verschilde van mening met Blackburn over de redenen van de late Nederlandse afschaffing en uitte zijn kritiek op wat hij noemt het populistisch model van Blackburn. Hij stelde dat Blackburn geen aandacht besteedde aan de voorsprong van Nederland gedurende de 17de eeuw in handel en stedelijke ontwikkeling, waardoor zijn observaties over Nederland niet als algemeen aanvaard kunnen worden. Drescher had een uitgesproken mening over de late Nederlandse afschaffing. Het paste niet binnen de gedachte van het verband tussen kapitalisme en de afschaffing van de slavernij zoals het gold voor Engeland. Tijdens de 17de en begin 18de eeuw, die als topjaren golden voor het Nederlandse aandeel aan de slavenhandel, ontwikkelde zich geen abolitie-beweging. Hierdoor was er in de 19de eeuw geen voedingsbodem en noodzaak voor. De 19de eeuwse regeringen streefden ernaar de voorbije gloriejaren te herstellen en daar was slavernij een onderdeel van, dus het afschaffen was totaal geen punt van discussie. Internationale ontwikkelingen leken ook niet te leiden tot heroriëntatie van het Nederlands beleid op verschillende gebieden. Hij stelde tenslotte dat het kapitalisme alleen geen doorslaggevende factor is geweest voor de late afschaffing, de sociale en politieke context uit die tijd waren ook van invloed. Kortom, het ging om een samenhang van factoren (48-53).

Over de late abolitie stelden Kuitenbouwer (68-70) en Sense (100-101) in dezelfde publicatie dat het geen massa beweging was en dat het zich beperkte tot de elitaire klasse, hetgeen ook door Van Winter was geconcludeerd in 1953. Kuitenbouwer bekeek de Nederlandse ontwikkelingen meer vanuit een internationaal perspectief, terwijl Sense de zaak bekeek binnen een Europese context en de Verlichting. Oostindie, Horlings en Van Stipriaan onderzochten het thema aan de hand van ontwikkelingen in Suriname. Horlings (114-115) en Van Stipriaan kwamen tot de economische bevindingen dat de plantage-economie winstgevend was en anti-slavernij

sentimenten weinig voorkwamen. Van Stipriaan ging verder door te stellen dat het verzet van de slaafgemaakten een stimulerende rol had bij de abolitie. Oostindie die naast Suriname ook Curaçao meenam in zijn onderzoek, maakte een vergelijking tussen de twee Nederlandse koloniën. Hij ging verder ook in op de invloed van kerstening van de slaafgemaakten. Hij betoogde dat de kerk nooit een doorslaggevende factor was in de abolitie discussie (148-150). Zie hier een verschil met de Engelse abolitie, waarbij de christenen een voorname rol hadden in de anti-slavernij -beweging.

In de Nederlandse geschiedschrijving werd het uitgangspunt dat de slavenhandel en slavernij geen grote bijdrage leverden aan de Nederlandse economie, en dus geen bijdragen leverden aan de opbouw van het koninkrijk, voornamelijk uitgedragen door de publicaties van Pieter Emmer, Johannes Postma en Den Heijer. Postma (1990, 52-58), toonaangevend op het gebied van cijferpresentaties, gaf zowel chronologisch als thematisch een overzicht van het ontstaan van de Atlantische slavenhandel en het economisch belang voor de Europese landen en de wereldeconomie. Volgens zijn bevindingen was het Nederlandse aandeel aan de slavenhandel, vergeleken met de andere mogendheden beperkt (276-277). In zijn onderzoek is wat Suriname betreft, het een en ander beschreven over de voorziening van de plantages met Afrikanen en de rol van slaafgemaakten bij verzet tegen het systeem (43-69). Emmer (2000, 229-230), en Den Heijer (2021, 253-259) zijn wat stilliger, en stelden concluderend dat de slavenhandel slechts een marginale bedrijfstak was binnen de Nederlandse economie en dat cijfers niet overtrokken moesten worden.

Rik van Welie (2008, 50-64) plaatste met zijn artikel *Slavenhandel en slavernij in Nederlands koloniaal rijk*, het Nederlands handelen binnen het Atlantische gebied gedurende de 17-19de eeuw in een vergelijkend perspectief tussen de WIC en de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Op basis van een geografische vergelijking tussen Nederland, West-Afrika, de overzeese gebiedsdelen in Amerika, Zuidoost-Azië en Zuid-Afrika kon hij een breder en beter beeld geven van het Nederlands handelen als actieve imperiale macht. De gevolgtrekking naar de bevindingen van de bovenstaande Nederlandse historici is dat de slavenhandel en slavernij niet werden afgeschaft uit economische overwegingen, simpelweg omdat het economische aandeel voor de staat miniem was.

Fatah- Black en van Rossum, gaven in hun artikel (2012), *Wat is winst?* een ander beeld. Zij stelden dat de economische impact van de slavenhandel op de Nederlandse economie beter bewezen kon worden door de bruto winstmarge als indicator te gebruiken. Al zouden slaven-transportmaatschappijen geen verdiensten hebben, dan nog had het een spin-off effect naar andere sectoren toe. Hun conclusie (24-25) was dat er dus wel werd verdiend door de Nederlandse staat.

Een tegenwicht biedend tegen de argumenten van voornamelijk blanke historici, waren de resultaten van een onderzoeksrapport van het NiNsee, *Waarom vrijheid niet kon wachten* (2020) over de afschaffing van de Nederlandse slavernij en de gevoerde debatten in de toenmalige Tweede Kamer. Op basis van onder andere uitputtend onderzoek van beleidsdocumenten in de periode 1853-1863 werd geconcludeerd dat de afschaffing tot stand kwam om Suriname te behouden als exploitatie -kolonie op advies van de staatscommissie Baud die in 1853 was ingesteld. Ook maakte het rapport inzichtelijk dat er te weinig politieke wil en daadkracht uitging van de toenmalige

Nederlandse regering, en dientengevolge er internationale druk werd uitgeoefend voor de abolitie (134-136). Siwpersad was eerder in een proefschrift (1979, 271-273) tot dergelijke bevindingen gekomen.

1.4. Suriname in het debat over de late afschaffing van de Nederlandse slavernij

Het afschaffen van de slavenhandel en slavernij was geen optie voor de Nederlandse regering vanwege economische belangen voor de staat, voor de kooplieden en bankiers in Amsterdam en andere steden, zeker tegen de achtergrond van de economische terugval tussen 1814-1863. Het wegvallen van de financiële voordelen uit Suriname kon de staat zich niet veroorloven. Er werden dus geen serieuze pogingen ondernomen de slavernij te verbieden (Horlings 1995, 105). En hierdoor verschilde het Nederlandse pad van abolitie met die van Engeland en Frankrijk. Een andere factor die medebepalend was voor het uitstellen van de afschaffing van de slavernij in de kolonie Suriname, was de houding van de plantagehouders ten opzichte van de slaafgemaakten. Volgens Oostindie had een groot deel van hen negatieve en stereotypische opvattingen over de slaafgemaakten (1995, 151-153). Vanaf de eerste decennia van de 19de eeuw was het koloniaal beleid erop gericht om kerstening onder de slaafgemaakten te stimuleren, met als doel ondersteuning van het plantagesysteem. Dit gebeurde niet uit humanistisch oogpunt. De kerstening moest erin resulteren dat de slaafgemaakten een fatsoenlijk en monogaam leven zouden gaan leiden volgens Europese maatstaven. Dit zou de natuurlijke groei van de slavenmacht ten goede komen, gezien het constante arbeidstekort. Ten tweede moest de kerstening leiden tot een beter arbeids-ethos (Oostindie 1995, 154-155). Kortom, het plantagesysteem moest in stand worden gehouden.

De houding van de plantagehouders en particuliere eigenaren van slaafgemaakten werd ook ingegeven door onzekerheid. Daar het slavernijsysteem gebaseerd was op arbeid van de slaafgemaakten, waren ze onzeker over de beschikbaarheid van arbeidskrachten en de instandhouding van de economie bij de afschaffing van de slavernij. Dit zorgpunt werd versterkt door ervaringen van de Britse koloniën in de regio waar de abolitie van de slaafgemaakten had geleid tot arbeidstekorten (Choenni 2023, 56). De sterke handelselite verzette zich krachtig tegen anti-slavernijsentimenten, uiteraard tegen de achtergrond van de economische belangen die er op het spel stonden. Rond de jaren 1840 maakte zij in een petitie haar bezorgdheid kenbaar over pro-emancipatie tendensen die hun legale bezittingen bedreigden (Schalkwijk, 2011, 180). Zij was de mening toegedaan dat de slaafgemaakten niet beschaafd genoeg waren voor vrijheid (Van Stipriaan, 1993, 129). Vanuit een superieure houding ontwikkelden zij een mentaliteit waarbij het economisch belang zwaarder woog dan het leed van de medemens.

Tegen deze achtergrond heeft de interne handel in slaafgemaakten de late abolitie versterkt. Deze handel voorzag vanaf 1808, en sterker noch vanaf 1830, de markt van gedwongen arbeidskrachten. De plantage-economie was afhankelijk van deze arbeidskrachten, en zo werden de plantages en de slavernij instand gehouden. Ook leverde deze handel de koloniale overheid en

bezitters van slaafgemaakten economisch voordeel op. Hoewel de plantage-economie gaandeweg achteruitging, was er economisch voordeel, dus een reden om de abolitie vooruit te schuiven.

In specifieke literatuur over Suriname gingen verschillende auteurs in op de motieven over de afschaffing van de slavernij in Suriname. Voor een goed overzicht zal een onderscheid per eeuw worden gemaakt. Beginnend bij de 19de eeuw wordt in enkele standaardwerken over Suriname in de genoemde periode geschreven over de slavernij en de afschaffing. Lammens (1822), Teenstra (1842), Van Hoevell (1854) en Wolbers (1865) hekelden allen de slavenhandel en slavernij. De inhumane behandeling en straffen werden aan de kaak gesteld. Volgens deze auteurs, waarvan enkelen zich in Nederland persoonlijk hebben beijverd voor de afschaffing van de slavernij, kwam de afschaffing uit politieke overwegingen gebaseerd op christelijke en morele gronden. Deze beeldvorming leek lange tijd leidend te zijn tot aan het begin van de 20ste eeuw. Einaar (1934), die de periode van het Engels tussenbestuur in Suriname als dissertatie onderwerp had, kwam tot de conclusie dat Engeland de slavenhandel zou hebben afgeschaft zonder enig economisch inzicht en dat het van invloed was voor de productiviteit van de kolonie Suriname (136). Daarmee zeggende dat economische overwegingen geen rol hebben gespeeld.

In *Wij slaven van Suriname*, een klassieker uit 1934, verbrak Anton de Kom met zijn antikoloniaal optiek het dominante Europese narratief. De slavernij werd afgeschaft vanwege de afnemende slavenmacht en productie, hetgeen leidde tot onzekerheid van vele plantagehouders. Langer doorgaan zou leiden tot verval (107-108). Van Lier, die in 1949 een analyse maakte van de plurale Surinaamse samenleving in *Samenleving in een grensgebied*, volstond slechts met een lauwe zinsnede dat de afschaffing van de slavernij lang op zich liet wachten (132).

De auteurs die na 1945 publiceerden over de afschaffing van de slavernij hadden met uitzondering van Van Lier allen een ander vertrekpunt dan het dominante Europese perspectief. Uitgebreid en diepgaand onderzoek naar de afschaffing van de slavernij in Suriname door werd gedaan Jozef Siwipersad (1979, 273-275). Kritisch keek hij naar het Nederlandse handelen en maakte inzichtelijk dat een complex aan factoren verantwoordelijk was voor de late Nederlandse abolitie. Een zwakke anti-slavernij-beweging zorgde ervoor dat er van echte strijd geen sprake was, de zwakke financiële positie van Nederland en de geringe politieke bereidheid noemde hij als factoren. Maar ook de minder rooskleurige abolitie-ervaring in Brits-Guyana werkte vertragend op de Nederlandse besluitvorming en acties, betoogde hij.

In de jaren '80 van de vorige eeuw beargumenteerden Waldo Heilbron (1982, 52-55) en Glenn Willemsen (1980, 23-30) in hun publicaties de afschaffing van de slavernij door Nederland vanuit een antikoloniaal perspectief. Centrale thema's in de publicaties zijn afschaffing van de slavernij, verval van de plantage-economie en de opkomst van de kleine landbouw. Beide wetenschappers stellen dat de teloorgang van de plantage-economie de reden was voor de afschaffing van de slavernij. Heilbron gaat in op de onverenigbaarheid van slavernij en innovaties in de landbouw. Afschaffing van de slavernij was het onvermijdelijk gevolg, volgens hem. De gevolgen van de slavernij en het kolonialisme plaatste hij derhalve tegen de achtergrond van de dependencia theorie. Willemsen onderstreepte zijn argument wederom in 2007, dat de slavernij

werd afgeschaft voor behoud van Suriname als exploitatiekolonie (79-80). Ook hij kwam tot de slotsom dat afschaffing van de slavernij geen grote issue was in de Nederlandse samenleving (16).

In de publicaties van Sandew Hira (1982, 81-82) en 'Che' Oedayradsingh Varma (1984, 207) werd de afschaffing van de slavernij vanuit economische omstandigheden en klassenverhoudingen geïnterpreteerd. De slavernij werd afgeschaft vanwege veranderingen in de productie en verhoogde onderhoudskosten voor de slaafgemaakten. Deze ontwikkeling maakte dat de anti-slavernij-beweging een economische basis kreeg. Hira betoogde dat de humanisten in het proces naar voren werden geschoven om met hun pleidooien over menslievendheid economische belangen te dienen. Che Varma typeerde de afschaffing als een nieuwe fase van uitbuiting die aanving, het neokapitalisme. Hij meende verder dat het verzet van de slaafgemaakten een niet te onderschatten rol had bij de abolitie. Deze factor werd door Siwipersad uitgesloten, vanwege de strenge handhaving van orde en tucht door de koloniale regering, waardoor grote erupties uitbleven (1979, 273). Echter, het uitblijven van grote erupties betekende niet per definitie dat de slaafgemaakten geen rol hadden bij de afschaffing van de slavernij, aangezien de repressie voornamelijk gericht was tegen openlijk verzet. De overgang naar meer passief verzet was een strategie van de slaafgemaakten om het systeem te ondermijnen, daarom mag de invloed van de slaafgemaakten niet onderschat worden.

Armand Zunder onderscheidde zich met zijn publicatie, *Herstelbetalingen* (2010, 278), vanwege de nieuwe kennis die en het rekenmodel dat hij presenteerde ter ontbloting van de aard en omvang van de economische aspecten van het kolonialisme. Dalende wereldmarktprijzen leidden tot verminderde omzet voor de Surinaamse plantages en in combinatie met stijgende productiekosten nam de betekenis van de plantage-economie af, met als gevolg dat de slavernij afgeschaft moest worden. Schalkwijk (2011, 136; 143; 180-182) onderschreef eveneens de neergang van de Surinaamse plantage-economie tussen 1830-1860. Hij maakte aan de hand van cijfers inzichtelijk dat het aantal plantages met de helft was afgenomen als gevolg van dalende wereldmarktprijzen. Deze situatie leidde tot onzekerheid over de toekomst van de plantages en de kolonie en voor de anti-slavernij-beweging was dit het momentum voor actie, weliswaar niet zo krachtig als in Groot-Brittannië.

Kortom, de afschaffing van de slavenhandel en slavernij vond plaats door voornamelijk economische overwegingen. Het argument dat voor de afschaffing van slavernij economische aspecten niet van grote betekenis waren voor Nederland, houdt dus geen stand. Het feit dat de afschaffing niet op de politieke agenda lag tot zeker 1848 geeft aan dat er wel belangen waren en genoeg redenen waren om de abolitie vooruit te schuiven. Andere motieven als het ontbreken van een sterke abolitie-beweging in Nederland en Suriname, directe en indirecte buitenlandse beïnvloeding op Nederland en verzet in de koloniën worden ook in verband gebracht met de late Nederlandse afschaffing van de slavernij. De religie werd betrokken bij de afschaffing van de slavernij om de transitie naar het leven in vrijheid te vergemakkelijken.

Het gros van de publicaties, Surinaamse en Nederlandse, leverde geen nieuwe kennis op. Het was meer aanvullend en of bijstelling op wat reeds onderzocht was door Britse, Amerikaanse en Caribische schrijvers. Het perspectief is de grote scheiding tussen de Nederlandse en

Surinaamse publicaties over het onderwerp, waarbij de Surinaamse, vanuit een meer antikoloniaal perspectief het inhumane slavernijsysteem en economische bijdrage aan Nederland benadrukken, terwijl Nederlandse wetenschappers, vanuit een meer Eurocentrisch vertrekpunt de slavernij en haar bijdrage bagatelliseren. Echter moet gesteld worden dat het perspectief niet voorbehouden is aan nationaliteit of Wit of Zwart.

Tabel 1.1.:

Schematische weergave meningsvorming over de afschaffing van de slavenhandel en slavernij in Suriname

Periode	Perspectief	Schrijver	Oorzaken afschaffing
19 ^e eeuw	Eurocentrisch	Wolbers, Van Hoevell e.a.	Humane, morele overwegingen
1 ^e helft 20 ^e eeuw	Eurocentrisch Antikoloniaal	Einaar, Van Lier, De Kom	Humane overwegingen en economische overwegingen
2 ^e helft 20 ^e eeuw	Antikoloniaal Marxistisch	Siwipersad, Heilbron (antikoloniaal) / Willemsen, Hira (marxistisch) e.a.	Verschillende oorzaken, maar overwegend economische overwegingen.
21 ^e eeuw	Antikoloniaal	Zunder, Schalkwijk	Idem. De interne handel in slaaf- gemaakten was een econo- mische reden voor de late abolitie. Het zorgde ervoor dat plantages bleven produceren door het aanleveren van arbeidskrachten.

Hoofdstuk 2:

De interne handel in slaafgemaakten in Suriname

Inleiding

De trans-Atlantische slavenhandel was een complex handelsnetwerk binnen de Atlantische wereld, waarbij investeringen, goederen, handel in mensen en landbouwproducten centraal stonden. De slavenhandel was één van de belangrijkste onderdelen van deze wereldhandel. Deze mensenhandel van Afrika naar Amerika had direct verband met de opkomst van plantage-economieën in de Amerika's en het Caribisch gebied, waarbij verschillende Europese mogendheden waren betrokken. In 1808 werd deze winstgevende internationale mensenhandel verboden, ook in Suriname. De interne handel in slaafgemaakten die reeds bestond in Suriname, nam toen in betekenis toe.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de aard en betekenis van deze interne handel in slaafgemaakten in de Nederlandse kolonie Suriname. Wat ontbloomt zal worden is de toegenomen economische waarde van deze handel voor de koloniale staatkas. Ook voor de bezitters van slaafgemaakten was deze handel van waarde.

2.1. De rol van Nederland in de trans-Atlantische slavenhandel

De West Indische Compagnie (WIC) was één van Nederlands grootste handelsorganisaties met vijf vestigingen verspreid over Nederland. Van 1621-1730 had de WIC onafgebroken het alleenrecht, verschaft door de Staten-Generaal, om met slavenschepen te opereren vanuit Nederland langs de West-Afrikaanse kusten naar het werelddeel Amerika en het Caribisch gebied (Den Heijer 2013, 30-31). De Nederlandse betrokkenheid in het Atlantische gebied was gebaseerd op slavenhandel, slavernij en plantagelandbouw in verschillende koloniën gedurende een periode van twee tot drie eeuwen. Vanaf de verovering van Elmina aan de West-Afrikaanse kust in 1637 en Luanda in Angola had Nederland meer greep op de handel in slaafgemaakten. Zo werden deze forten tot de 19^e eeuw de belangrijkste aanvoerpunten voor goederen en mensen. Aangezien de WIC ook een militair instrument was tegen rivaliserende Europese landen, kon die enkele Portugese en Spaanse koloniën en handelsposten binnen het Atlantische gebied veroveren. De periode 1630-1650 was een winstgevende voor de WIC en hield verband met het koloniaal bezit Brazilië (Idem, 9, 51).

De ontwikkeling van de plantage-economie, met name de toename van suikerplantages in het Caribisch gebied, leidde tot de vraag naar arbeidskrachten, ook in de Engelse en Franse koloniën. De WIC was er verantwoordelijk voor om aan deze toenemende vraag te voldoen. Curaçao was hierbij een belangrijk steunpunt. Van 1650 tot zeker 1674 was de WIC de

belangrijkste handelaar in Afrikanen vanuit Afrika,⁴ (De Kok 2019, 19-20). De organisatie was verder ook goed vertegenwoordigd in de goud-en ivoorhandel. In 1674 werd de eerste WIC vervangen door een tweede met een gewijzigde organisatiestructuur. De nieuwe WIC moest de Nederlandse koloniën in Afrika en Amerika beheren alsook de continuïteit bewaken van de handel en scheepvaart in het Atlantische gebied (Den Heijer 2013, 9-10). Vanaf 1730 ging de Nederlandse slavenhandel organisatorisch een tweede fase in vanwege liberalisering van de handel. Het handelsrecht van de WIC werd beperkt tot bepaalde kustgebieden in West-Afrika en het resterend gebied werd vrijgegeven tegen betaling aan particuliere ondernemingen uit Nederland. Het alleenrecht voor de slavenhandel voor de koloniën in de Guyana's en het Caribisch gebied bleef het voorrecht van de WIC (Paesi 2003, 103-104).

Hoewel niet eenvoudig te berekenen vanwege verschillende indicatoren waarmede rekening gehouden moet worden, is bewezen dat de Nederlandse slavenhandel en slavernij gerelateerde activiteiten een bijdrage leverden aan de Nederlandse economie. Echter moet dat aandeel niet worden overdreven volgens Den Heijer (2013, 189). Het aanzienlijke Nederlandse aandeel in de slavenhandel en slavernij binnen het Atlantische gebied is echter door verscheidene historische en economische onderzoeken blootgelegd. De betrokkenheid had een spin-off effect naar verscheidene andere sectoren in het land en beïnvloedde zo de economie sterk (Zunder 2010, 208; Van Rossum & Black 2012, 8, 23; Kok 2016, 13, 22; Brandon & Bosma 2021, 73).

De toegenomen productie van plantage-goederen in de 18de eeuw in combinatie met de toenemende vraag naar suiker en koffie in Europa, maakte dat het totale aandeel in de waarde van goederen afkomstig van of bestemd voor het Atlantische slavencomplex 23% bedroeg. Nederland verdiende zowel direct als indirect, en ook vanwege een brugfunctie tussen andere Europese mogendheden en de rest van Europa (Brandon & Bosma 2021, 73). Hiermee concludeerden Brandon en Bosma dat niet zozeer de slavenhandel zorgde voor belangrijke inkomsten, maar de handel in goederen geproduceerd door de slaafgemaakten, zorgde voor de grote bijdrage aan de Nederlandse staatskas. Het is belangrijk op te merken dat de Nederlandse economie, hoewel ze zich specifiek bezighield met de economische voordelen van op slaven gebaseerde activiteiten in de Atlantische Oceaan, ook aanzienlijke voordelen haalde uit haar betrokkenheid bij de slavernij in de Indische Oceaan en de Stille Oceaan.

Tussen de 15de en de 19de eeuw werden er naar schatting 12,5 miljoen Afrikanen weggevoerd naar de "Nieuwe Wereld", waarvan 10,7 miljoen levend aankwamen. Het aantal Afrikanen dat gedurende de 16-19de eeuw door Nederland werd vervoerd, wordt thans geschat op ongeveer 550.000. In 1969 schatte Curtin het Nederlandse aandeel op 9,5 miljoen, waarvan zo'n 500.000 naar Suriname en Berbice (1969, xviii, 88-89). Volgens van Lier (1977, 92) moest het aantal liggen tussen de 300.000 en 350.000. Postma, net als Curtin toonaangevend op het gebied van kwantitatieve onderzoeken, schatte in 1990, het Nederlandse aandeel naar Suriname op 457.000, hetgeen veel hoger is dan de cijfers van Curtin die ook Berbice meenam in zijn schatting. Zorgvuldig jarenlang onderzoek van wetenschappers leidde tot een slave voyages database met

⁴ <https://decorrespondent.nl/7418/nederland-was-voor-even-de-grootste-slavenhandelaar-ter-wereld/ad62ca6a-6476-0495-0269-3891cf19c964>

recente betrouwbare informatie over de trans-Atlantische slavenhandel. Deze database schatte het aantal Afrikanen door Nederland vervoerd naar de Amerika's op ruim 550.000. Een iets hogere schatting dan Postma, maar niet extreem afwijkend.

2.2. De kolonie Suriname in de periode 1808-1826

Het verbod op de trans-Atlantische slavenhandel ingesteld door Engeland in 1808, verplichtte de Nederlandse koloniën in het Caribische gebied, die toen onder het Engels tussenbestuur vielen, zich aan het verbod te houden. Het verbod gold trouwens ook voor fort Elmina op de West-Afrikaanse kust, dat ook onder Engels bestuur viel. Bij de overdracht van de Nederlandse koloniale gebieden in 1814 door de Engelse regering, benadrukte Engeland dat er maatregelen getroffen moesten worden tegen de illegale handel in slaafgemaakten in de Britse en Nederlandse koloniën. Dit tegen de achtergrond van de Engelse inspanningen om internationaal de slavenhandel te verbieden. Nationale wetgeving moest het internationale verbod ondersteunen (Bosma 2023, 152-153). Door het verbod werd de behoefte aan arbeidskrachten zichtbaar.

Vanwege de behoefte aan arbeidskrachten kwam er een smokkelhandel opgang die oogluikend werd toegestaan. Jaarlijks werden er circa 1.000 Afrikanen Suriname binnen gesmokkeld (Wolbers 1865, 547; Teenstra 1842, 59). Ofschoon vanaf 1814 het verbod door Nederland was ingevoerd, werd volgens Brandon (2019), pas in 1818 deelname aan de slavenhandel strafbaar gesteld. Expliciet werd aangegeven dat de slavenhandel tussen de Nederlandse koloniën in het Caribisch gebied toegestaan bleef. Deze opening bood de mogelijkheid aan de Surinaamse slavenhandelaren om nog Afrikanen in te voeren, zij het via andere wegen. Deze activiteit ging door tot 1826 toen er maatregelen werden getroffen om de slavenhandel van buitenaf definitief aan banden te leggen.

De periode 1808-1826 kan opgedeeld worden in het tijdvak 1808-1816 zijnde de Engelse periode en 1816-1826 wederom onder Nederlands bestuur. Het eerste tijdvak kenmerkte zich door toename van een aantal nieuwe plantages, voornamelijk in het westen van het land. Het waren Engelsen en Scotten die er plantages opzetten (Schalkwijk, 2011, 166). Een ander kenmerk in deze periode waren spanningen en oppositie tussen de Engelse bestuurders en de Nederlandse koloniale elite. De houding van de koloniale elite was er een van constante kritiek en onverschilligheid naar de Engelse bestuurders toe (Einaar 1934, 6, 91). De spanningen waren gebaseerd op het politiek, financieel-economisch en sociaal beleid van de Engelsen. Politiek voerden de Engelsen een strak bestuur waar de Surinaamse plantocratie weinig invloed op had, zoals zij dat gewend waren onder Nederlands bewind. De planterselite voelde zich beperkt in zijn rechten en vrijheden (Idem 1934, 104). De Engelsen gaven richting aan de binnenlandse en buitenlandse handel. Vanwege het Continentaal Stelsel ingevoerd door Napoleon was de Nederlandse handel met zijn koloniën in het Caribische gebied gestremd. Het handels- en financieel centrum verplaatste zich van Amsterdam naar Londen.

De financiële huishouding in de kolonie werd op orde gebracht met een strakke controle, regelgeving en strakke inning van belastingen. Dit was natuurlijk van belang voor de inkomsten, want koloniën stonden in dienst van de imperiale mogendheden. Zunder (2010, 207) berekende dat tussen 1799-1816 ruim f 270.083.000, - werd overgemaakt naar Londen. Einaar (1934, 129) gaf aan dat in 1814 over een periode van vier maanden f. 452.700, - werd overgemaakt. De Engelse periode in Suriname leverde Engeland dus een aardige duit op. De Engelsen stelden de wan-toestanden op de plantages alsook de inhumane behandeling van de slaafgemaakten aan de kaak. Een betere behandeling werd geëist ten eigen voordele, want een betere behandeling zou de motivatie ten goede komen en de productie positief beïnvloeden. Deze anti-slavernij houding wekte verontwaardiging op bij de plantagehouders, immers slaafgemaakten waren in hun ogen geen mensen en hun rechten werden beperkt vonden ze (Idem 1934, 104, 117).

De anti-Engelse houding vanuit de plantersklasse kwam tot uiting in de vele protestbrieven aan de Engelse regering. De hoogopgelopen spanningen bereikten hun climax niet, omdat gouverneur Bent werd teruggeroepen en de politieke situatie in Europa vanwege de definitieve uitschakeling van Napoleon veranderde. Engeland begon de onderhandelingen voor teruggave van Suriname aan Nederland. Een periode die volgens Wolbers positief was voor Suriname vanwege het op orde brengen van een aantal zaken. Einaar daarentegen vond dat ondanks het pleiten voor een menswaardigere behandeling voor de slaafgemaakten een goede zaak was, zij de financieel-economische situatie verergerden en de slavenhandel afschaften uit weinig economisch inzicht (136). Teenstra (1842, 58) gaf aan dat er tijdens de Engelse periode sprake was van achteruitgang maar dat de bevolking Engels gezind was. Frappant is dat hij de spanningen tussen de planterselite en het Engels bestuur niet noemt.

Na overname door Nederland in 1816 werden er op bestuurlijk gebied een aantal belangrijke wijzigingen doorgevoerd, die de macht van de gouverneur vergrootten en die van het Hof van Politie en Criminele Justitie verminderden (Wolbers 1865, 601). Met deze bestuurlijke wijzigingen zette Nederland de trend van Engeland voort om de macht van de planters elite te beperken. Inkomstenverhogende maatregelen werden ook doorgevoerd. Vanwege de stagnerende handel met Nederland konden de plantagehouders hun schulden niet aflossen. Na 1816 eisten de schuldeisers hun kapitaal op hetgeen leidde tot de verkoop van vele plantages.

2.3. De betekenis en patronen van de interne handel in slaafgemaakten

De betekenis

De (interne) handel in slaafgemaakten was slechts één van de onderdelen van het Atlantische slavernijcomplex, naast onder andere de export van stapelproducten. De betekenis en aard van de interne handel in slaafgemaakten werd duidelijker na het verbod van de Atlantische slavenhandel in 1808. Na het bestrijden van de smokkelhandel die er daarna ontstond, waren de plantagehouders en particuliere eigenaren genoodzaakt op de binnenlandse markt uit te kijken naar arbeidskrachten daar de behoefte groot was. De interne handel was dus een manier om aan slaafgemaakten te

komen. Een andere oorzaak voor de grote behoefte aan arbeidskrachten, was het hoge mortaliteitscijfer. Zoals tabel 2.1 laat zien, daalde de slavenpopulatie voortdurend tot de afschaffing in 1863.

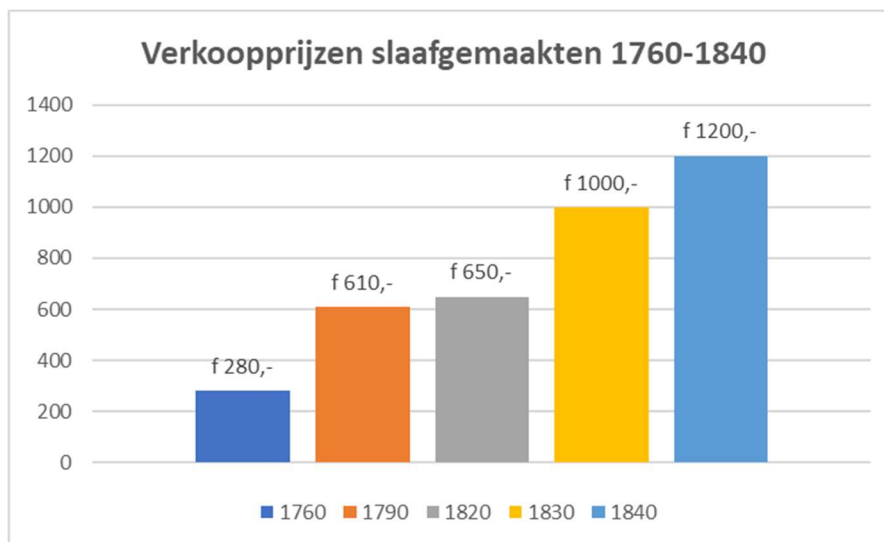
Tabel 2.1:
Afname slaafgemaakten per sector

Jaar	Suiker plantages	Slaafgemaakten	Koffie plantages	Slaafgemaakten	Katoen plantages	Slaafgemaakten
1810	100	10108	235	21968	-	-
1825	95	12352	178	17363	73	8290
1836	105	17659	136	12942	52	6545
1854	91	17844	62	6031	30	4650
1862	86	19789	37	3892	15	2551

Bron: Van Stipriaan 1993, 439

Verval in de koffie-en katoen-sector tussen het einde van de 18de eeuw en 1835 leidden ertoe dat de suikersector profiteerde van de vrijgekomen arbeidskrachten. Volgens Van Stipriaan (1993) zaten de suikerplantages vanwege de arbeidsintensieve werkzaamheden altijd te springen om extra arbeidskrachten. Het arbeidstekort leidde ertoe dat de prijzen voor slaafgemaakten een constante stijgende trend vertoonden.

Grafiek 2.1.:
Verkooprijzen per volwassen productieve slaafgemaakte

Bron: Van Stipriaan 1993, 111

De interne handel in slaafgemaakten was niet zonder meer een transactie tussen de verkoper en koper. Het was een essentieel middel om het systeem van slavernij in stand te houden, omdat de plantage-economie functioneerde bij de beschikbaarheid van goedkope en gedwongen arbeid. Slaafgemaakten waren belangrijk voor de productiviteit van de plantages en bepaalden mede de waarde van de ondernemingen, waarbij meegenomen werden de werkzaamheden die zij uitvoerden binnen het productieproces. Een andere reden die de interne handel in slaafgemaakten versterkte waren internationale ontwikkelingen in de industrialisatie die leidden tot moderne verwerkingsmethoden. De plantagelandbouw werd gestimuleerd, het werkgebied werd vergroot en de productie verbeterde. Dit leidde ertoe dat de vraag naar arbeidskrachten bleef om te voldoen aan de wereldwijde vraag naar stapelproducten (Van Stipriaan 1993, 113). Aangezien er een verbod op de slavenhandel was ingesteld, moest de binnenlandse markt voorzien in de constante behoefte.

Tenslotte nam de betekenis van de interne handel in slaafgemaakten ook toe omdat het een bron van inkomsten was. Zowel de eigenaren van slaafgemaakten, de overheid als de vendumeesters verdienden aan de verkoop van slaafgemaakten. Slaafgemaakten werden gezien als roerende goederen, en dat waren ze ook tot 1828, en werden dan ook als zodanig verhandeld (Van Stipriaan 1993, 100-101; Koene 2019, 183).

Binnen de interne handel in slaafgemaakten ontwikkelden zich een *aantal patronen* die van invloed waren op het leven van de slaafgemaakten.

I. De omvang

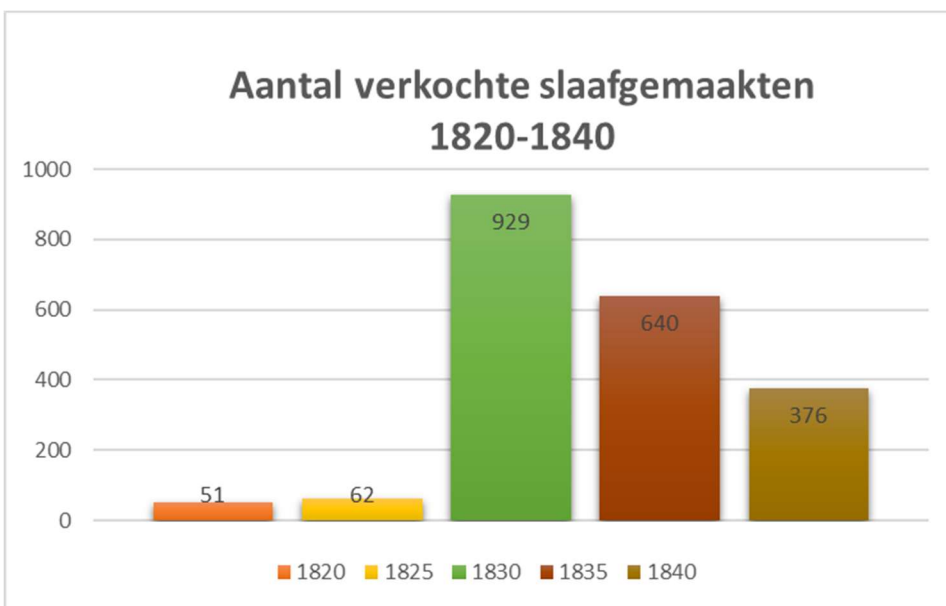
De gepresenteerde omvang is indicatief en gebaseerd op verkopen waarvan de advertenties zijn verschenen in het gouvernements advertentieblad. Ook werden er advertenties geplaatst waarvan het aantal te verkopen slaafgemaakten ontbrak. Echter vonden er ook verkopen plaats die niet publiekelijk bekend waren gemaakt, maar wel plaatsvonden door een vendumeester. Dit betekent dat de werkelijke cijfers hoger liggen.

Grafiek 2.2 geeft aan dat tussen 1820 en 1830 niet veel mensen intern werden verkocht. Dat is te verklaren door de constante aanvoer van buiten de kolonie, omdat de smokkelhandel nog niet beteugeld was. Vanaf 1830 nam het aantal toe. Dit was toe te schrijven aan de smokkelhandel die onder controle was gebracht, waardoor men voor de aankoop volledig was aangewezen op de interne markt. Met de jaren namen de verkopen af, omdat er onvoldoende slaafgemaakten voor handen waren. De natuurlijke aanwas leverde niet het gewenste resultaat op. De reproductie van de slaafgemaakten was afhankelijk van verschillende factoren zoals de behandeling, voeding, gezondheidszorg en leefomstandigheden. Een factor die naar alle waarschijnlijkheid door de blanken over het hoofd werd gezien, was dat de slaafgemaakten zelf invloed hadden op hun reproductie. Gezien het inhumane karakter van de slavernij was het begrijpelijk dat de natuurlijke aanwas niet zou zorgen voor een behoorlijke toename van het arbeidspotentieel. Maximale exploitatie van de slaafgemaakten was van invloed op de fysieke gesteldheid. (Teenstra 1842, 6;

Choenni 2023, 49-50; Fatah-Black & de Koning 2024, 21). Tussen 1836-1843 piekte de sterfgevallen vanwege uitbraak van ziekten zoals griep, dysenterie en mazelen (Van Stipriaan 1993, 316-324). Dit kan een oorzaak zijn voor de afnemende verkoop van slaafgemaakten in de jaren 1835 tot en met 1840. Een afname van de verkoop kan ook gezocht worden in de neergang van de plantage-economie. Volgens Schalkwijk verdienden plantages steeds minder tegenover toegenomen productiekosten (2011, 136, 143, 180-182). Verminderde inkomsten leidden uiteraard minder aankomen.

Grafiek 2.2.:

Omvang verkoop slaafgemaakten 1820-1840

Bron: Surinaamse Courant 1820-1840

De dalende trend van de verkopen, had dus niet alleen te maken met het tekort aan slaafgemaakten en verminderde inkomsten van de plantages, maar ook met de prijs voor slaafgemaakten (zie grafiek 2.1). Door de afschaffing van de slavenhandel en invoering van slavenregisters stegen de prijzen, hetgeen zijn weerslag had op de koop van slaafgemaakten. Er werden voornamelijk volwassenen verkocht als individu of in groepsverband. Of de groepen verwant waren aan elkaar is niet duidelijk, omdat volgens de toen geldende opvattingen slaafgemaakten geen andere bloedverwanten bezaten dan een moeder. Wel waren er gevallen waarbij de slaafgemaakten van één plantage waren. Dat de meeste verkopen plaatsvonden vanuit plantages is niet verwonderlijk, omdat zij voor de vele en intensieve werkzaamheden veel arbeidskrachten nodig hadden.

Bij het failliet gaan van een plantage werden dan ook een groter aantal slaafgemaakten ten verkoop aangeboden. Er werden niet veel kinderen individueel verkocht, omdat het wettelijk verboden was, maar ook omdat het verkopen van kinderen niet rendabel was, vanwege de verkoopprijzen die niet hoog waren. Ook voor het productieproces waren ze niet lonend. De

verkoop van moeders en kinderen nam geleidelijk aan af. Trouwens het separaat verkopen van moeder en kinderen was wettelijk verboden om orde en rust onder de slavenmacht te behouden (Ten Hove 1996, 41-42). Echter kon vrijstelling worden aangevraagd, wat ook gebeurde. De gescheiden verkoop werd verder ontmoedigd door financiële maatregelen. Zo moest los van de koopsom, voor de moeder en elk kind afzonderlijk f.8, - aan leges worden betaald.⁵

Tabel 2.2:
Verkopen gespecificeerd 1820-1840

Jaar	Volwassenen (individueel)+groepen	Moeders en kinderen	Kinderen (individueel)
1820	94%	6%	0%
1825	86%	12%	2%
1830	92%	7%	1%
1835	95%	5%	0%
1840	95%	5%	0%

Bron: Surinaamse Courant 1820-1840

Ondanks de verkoop van slaafgemaakten op de binnenlandse markt, bleef de schaarste aan arbeidskrachten. Met het doel arbeidskrachten te behouden bepaalde de koloniale overheid dat het verboden was om slaafgemaakten uit Suriname weg te voeren. Wilde men toch slaafgemaakten uit de kolonie verzenden diende de eigenaar schriftelijk toestemming te verkrijgen van de overheid alsook een borg betalen van f. 1.000, - per slaafgemaakte ongeacht de leeftijd en lichamelijke gesteldheid, en het bedrag was niet restitueerbaar. Degene die hand en spandiensten verleende ten uitvoer van slaafgemaakten uit Suriname buiten de wettelijke bepalingen om, werd een boete opgelegd van f. 500,- per slaafgemaakte.⁶ Toen de slavernij in 1834 in de Engelse gebieden werd afgeschaft werd de grensbewaking tussen Nickerie en Brits-Guyana sterk opgevoerd teneinde slaafgemaakten te belemmeren bij het vluchten (Siwpersad 2009,107).

II. Publieke verkopen

De aankoop en het bezitten van slaafgemaakten werd van overheidswege aangemoedigd, en beschermd. Het toestaan van manumissies werd bemoeilijkt, waardoor het slaafgemaakten zelf werd verboden zich vrij te kopen (Nimako 2023, 127). Slaafgemaakten werden daarentegen met een regelmaat verkocht en gekocht. De hoogste bidder was vaak genoeg de koper. Bij de advertentie waarbij de veiling werd aangekondigd werd ook vermeld de speciale vaardigheid die de slaafgemaakte bezat, hetgeen van invloed was op de prijs. Echter werd de prijs niet alleen bepaald door de vaardigheden, maar sexe, leeftijd en huidskleur waren ook bepalende factoren.

⁵ Gouvernementsblad 1828, no.29.

⁶ Gouvernementsblad 1830, no.14.

Afbeelding 2.1.:

Advertentie verkoop slaafgemaakte met vaardigheid

(9445) E. C. BRUINING, zal op Vrijdag den 20sten Februarij 1835, op **Vendu** bij den Heer M. A. KEIJSER, doen verkoopen: den Slaaf genaamd *Profijt*; zijnde een bekwame *Kok*.

Bron: Surinaamsche Courant 19 februari 1835

Elke vendumeester hield gemiddeld twee tot drie keren per maand een veiling.⁷ Dit staat haaks op wat van Deursen (1975, 220-221) stelde in zijn onderzoek dat de verkoop niet frequent voorkwam. Naast de vendumeesters verkocht de koloniale overheid ook slaafgemaakten. De instanties die hiermee belast waren, waren het Hof van Civiele en Criminele Justitie en de Wees- Curatele -en Onbeheerde Boedelkamer. Het Hof verkocht slaafgemaakten ter uitvoering van vonnissen en voor de inning van achterstallige belastingen, en de exploiteur (ook wel exploiteur) was de ambtenaar die hiervoor was aangewezen. Voorts hield hij een vendubook en kas bij en was verantwoording verschuldigd aan de controleur-generaal van Financiën.⁸ De Wees-, Curatele - en Onbeheerde Boedelkamer was belast met het beheren van boedels ingeval iemand was overleden en geen testament had achtergelaten of geen erfgenamen had. In het kader van boedelkwesities of erfenissen werden er dan ook slaafgemaakten verkocht.

De verkoop van slaafgemaakten vond centraal plaats in Paramaribo door vendumeesters, ten huize van de vendumeester, of bij de verkopende partij of ten kantore van het Hof van Civiele en Criminele Justitie, in alle gevallen ten overstaan van een beëdigde ambtenaar van het Hof. Deze ambtenaar was belast met de verificatie van de eigendomsbewijzen en hield toezicht op het correct verlopen van de verkoop. In 1828 werd bij wet vastgesteld dat vendumeesters onder de verantwoording vielen van de controleur-generaal van Financiën en er werden vier vendumeesters aangesteld die dagelijks zowel 's morgens van 09.00 tot 11.00 uur als in de middaguren van 16.00 tot 18.00 uur verkopen hielden. Zaterdagen, zondagen en feestdagen waren uitgezonderd. Voor elke vendu diende de vendumeester toestemming verkregen te hebben van de controleur-generaal. De verkopen vonden plaats van 2 januari tot en met de eerste week in december. De resterende drie weken in december waren bestemd om de vendumeesters en de kopers van roerende goederen in de gelegenheid te stellen hun zaken te finaliseren voor het einde van het jaar. De vendumeesters verkochten alleen slaafgemaakten die geregistreerd stonden in de slavenregisters.⁹ Grote groepen

⁷ Surinaamse Courant 11 januari 1830.

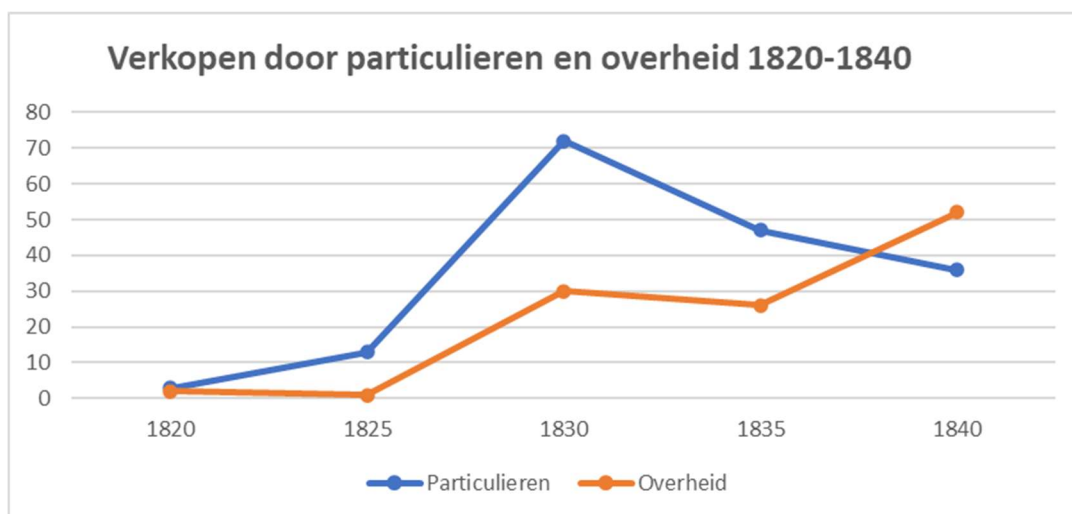
⁸ Nationaal Archief Nederland: Controleur-generaal Financiën 1.05.11.07 (archiefvorming).

⁹ Gouvernementsblad 1828, no.20.

slaafgemaakten waren vaak enkele dagen voor de verkoop te bezichtigen. Bij verkoop moest er gelijk aangifte worden gedaan tot overschrijving bij het registratiekantoor voor slaafgemaakten. Men ging na of het hoofdgeld (belasting) van f. 5,- per persoon, was voldaan. Als dat niet het geval was, moest aan de betalingsverplichting worden voldaan.¹⁰

Een ander in het oog springend verschijnsel was dat de verkoop van de slaafgemaakten het meest plaatsvond door de vendumeesters op aanvraag van de particuliere slavenhouders en plantagehouders. Echter laat grafiek 2.3. zien dat de verkopen door de overheidsinstanties gaandeweg toenamen en de verkopen zeker vanuit de plantages en in mindere mate de particuliere bezitters van slaafgemaakten afnamen. De constante arbeidsschaarste op de plantages was de reden daartoe. Aangezien er geen aanvulling was van de slavenmacht ging men er niet zo snel meer toe over slaafgemaakten van de hand te doen. Elke slaafgemaakte die uitviel in het arbeidsproces was er één te veel voor de plantagehouders. De verkopen van de overheid waren dan een mogelijkheid om op de schaarse markt slaafgemaakten te kopen.

Grafiek 2.3.:
Publieke verkopen 1820-1840

Bron: Surinaamsche Courant 1830-1840

III. Plantages

Een ander patroon dat zichtbaar werd in de periode 1820-1840, zijn de plantages die grote aantallen slaafgemaakten van de hand deden, vanwege faillissement. Zie tabel 2.3. Wat opvalt is dat het overwegend koffie- en katoenplantages waren die uit bedrijf gingen. Omstreeks de 18de eeuw werd katoen op de koffieplantages verbouwd. Rond de periode van het Engels tussenbestuur werden de twee producten gescheiden. Vele katoenplantages werden aangelegd in het westen van Suriname, koffieplantages voornamelijk in Saramacca en Nickerie, en katoenplantages in Coronie en

¹⁰ Gouvernementsblad 1839, no. 16.

Nickerie door Schotten en Engelsen. Tot het eerste kwart van de 19de eeuw verliep de productie in deze gebieden gestaag.

Internationaal werd de vraag naar katoen opgestuwd door de uitvinding van de cottongin, een machine die katoenvezels van de zaden scheidde en zo de verwerking van katoen eenvoudiger en goedkoper maakte. Maar na 1825 liepen de productiecijfers terug. De sector was jong, maar de bodem was minder vruchtbaar, omdat sommige plantages reeds bestaande waren, waar er reeds koffie was verbouwd. Onvoldoende bemesting, insectenplagen en het uitblijven van een rotatiesysteem om de zoveel tijd droegen bij aan de ondergang van de sector. Een externe oorzaak voor de achteruitgang was dat de Surinaamse plantages de concurrentie van de Amerikaanse katoensector niet konden bijbenen. Ter vernieuwing werden er slechts nieuwe variëteiten toegepast hetgeen tot een opleving leidde na 1836 (Van Stipriaan 1993, 140-144, 178; Bubberman 1973, 46-48).

Tabel 2.3.:
Verkochte plantages 1820-1840

Jaar	Plantage	Aantal slaafgemaakten	Product	
1820		0	-	
1825		0	-	
1830	Spieringszorg	98	Koffie en katoen	
	Rees en Crop	88	Koffie en Katoen	
	Kweekhoven	83	Koffie	
	Klein Westphalenshoop	73	Koffie en katoen	
	Klein Gelderland (gekoppeld aan Kl. Westphalenshoop)		Katoen	
	Groningen	95	Koffie en katoen	
	Saphir	50	Koffie, later kostgrond	
	Maria's lust	42	Koffie en katoen	
	Misgunst	69	Koffie en katoen	
	Vissershaven	82	Katoen	
	De Goede Vrede	35	Hout	
	1835	Akkerboom	45	Koffie
		Onverwacht	31	Hout
Mondesir		65	Koffie en katoen	
Montresor		98	Koffie	
Johanna Charlotte		61	Katoen	
Charlottenburg		7	Koffie	
Klein Lunenburg		6	Koffie en katoen	
1840	De Goede Hoop	60	Koffie en katoen	
	Lust en Rust	5	Koffie	

	Bergerac	7	Koffie
	L'Inquitude	21	Hout

Bron: <https://www.surinameplantages.com/archief/> Surinaamse Courant 1820-1840

Tot het einde van de 18de eeuw was er sprake van groei binnen de koffiesector. De terugval begon aan het begin van de 19de eeuw, met name na 1825 en duurde tot de jaren 1850 toen er weer groei inzette door de productie van de grote koffieplantages. De dalende productiviteit had te maken met verouderde bomen, uitputtende beplanting van de grond, dalende prijzen en plantenziekten. Uiteraard droeg het arbeidstekort ook mee aan de achteruitgang (Van Stipriaan 1993, 129-132; Surinaamsche Almanak 1908, 90, 96). Als er gekeken wordt naar het aantal slaafgemaakten dan waren het kleine en middelgrote plantages die werden gesloopt of plantages die al niet meer produceerden. Deze plantages lagen voornamelijk langs de Surinamerivier en in het Commewijnegebied. Het waren plantages die reeds langer in cultuur waren en na verloop van tijd van gewas waren veranderd. De nieuwe plantages in het westen van het land gingen langer mee, vanwege de vruchtbare gronden en daardoor hoge opbrengsten. De achteruitgang van de houtplantages had te maken met de verhoogde kosten voor een houtconcessie (Wekker 1991, 80).

De teruggang in de koffie en katoensector zorgden ervoor dat er arbeidskrachten vrijkwamen voor de binnenlandse markt. Echter woog dit niet op tegen de constante vraag naar arbeidskrachten. Ondanks er ook afname te merken viel in de suikersector, was die niet zo drastisch als in de koffie en katoen sector (zie tabel 2.1).

2.4. De economische context van de interne handel in slaafgemaakten

De koloniale overheid verdiende zowel direct als indirect aan de interne handel in slaafgemaakten door de inning van belastingen. Tot de directe gelden die de koloniale overheid ontving bij de verkoop van slaafgemaakten behoorden volgens de wet op venduen van augustus 1774 (Schiltkamp & Smith dl. II 1761-1816, 871), 5% van de koopsom en nog eens 2,5% eveneens van de koopsom te betalen door de koper als vendurecht. Na 1808 namen de inkomsten van de staat toe bij de verkoop. Met de instelling van de slavenregisters in 1826 werden verschillende belasting verhogende maatregelen ingevoerd. Met de wet van 1826¹¹, werden de volgende maatregelen geïmplementeerd. Het vendurecht werd verhoogd van 2,5% naar respectievelijk 3% en 5% voor de verkoper en koper. De overheid ontving bij een transactie dus nu van beide partijen, terwijl voorheen alleen van de koper er belasting werd ontvangen. Er werd een additionele belasting van 10% ingesteld op het voormelde vendurecht van 3% en 5%. Voorts werd het zegelrecht ingesteld dat was gesteld op 1% van de koopsom, 1% van het vendurecht en 1% op de additionele belasting. Voor elke aangekondigde vendu die niet doorging betaalde de verkoper f. 15,- aan de staat. In een

¹¹ Gouvernementsblad 1826, no 6.

latere wet¹², werd het patentrecht¹³ ingesteld. Voor de vendumeester bedroeg dat f. 100, - per jaar. Per transactie moest door de koper f. 5,- betaald worden aan de vendumeester voor het patentrecht.. Voor de verkoop van moeder en kind(eren) moest aan de staat voor elk van de slaafgemaakten f. 8,- worden betaald.¹⁴ Hiermede wenste de overheid de verkoop van moeder en kind(eren) te ontmoedigen. De interne handel in slaafgemaakten leverde dus inkomsten op voor de koloniale kas. Deze maatregelen maakten uiteraard het kopen van slaafgemaakten een prijzige zaak, naast de stijgende prijzen voor slaafgemaakten zelf, na 1808. Echter hadden de plantagehouders en anderen geen keus dan slaafgemaakten aan te schaffen, aangezien Suriname een plantagekolonie was en gebaseerd was op arbeid van slaafgemaakten.

De econoom Zunder (2010, 234) nam in zijn publicatie over herstelbetalingen, een lijst van inkomsten voor de koloniale staat op. Deze inkomsten waren van belang om de hoogte van de herstelbetalingen te kunnen vaststellen. De inkomsten waren: hoofdgelden, patentrecht, huurwaarde-belasting, erfpachtrecht, inkomende rechten, uitgaande rechten, zegelrecht en het vendurecht. Een inkomstenbron die Zunder niet noemde, waren de inkomsten vergaard door het Registratiekantoor voor slaafgemaakten ingesteld in 1826. Dit kantoor had als taak alle slaafgemaakten in de kolonie te registreren, maar ook alle mutaties met betrekking tot de slaafgemaakten bij te houden. In het kader van de interne handel in slaafgemaakten was dit kantoor om twee redenen van belang. Ten eerste moesten verkopers van slaafgemaakten middels een uittreksel van het Registratiekantoor bewijzen dat de te verkopen slaafgemaakten hun eigendom waren. Zo'n uittreksel kostte f. 5,- bij minder dan twintig slaafgemaakten en f. 10,- bij meer dan twintig slaafgemaakten. Voorts was het Registratiekantoor van belang na de verkoop van de slaafgemaakten. De nieuwe eigenaar diende zijn aankoop te registreren op zijn naam hetgeen tussen f 0,50 - 1,50 kostte per slaafgemaakte.¹⁵ De ontvangsten van het Registratiekantoor werden drie maandelijks overgedragen aan de Algemene Ontvanger en verder geboekt in de koloniale kas. Wettelijk was vastgesteld dat alle bijkomende kosten horende bij de verkoop van slaafgemaakten terstond voldaan moesten worden bij de vendumeester die het verder stortte in kas van de Algemene Ontvanger.¹⁶

Onderstaande tabel illustreert de inkomsten voor de koloniale overheid bij de aankondiging en verkoop van één slaafgemaakte. De overheid verdiende bijkans 10% bij elke transactie.

¹² Gouvernementsblad 1826, no 7.

¹³ Patentrecht: Recht/ toestemming verkregen van de koloniale overheid voor het aanbieden van diensten als bedrijf, het verkopen van producten of het uitoefenen van een bepaald beroep. Aan het verkrijgen van het patent was belasting gekoppeld welke verschilde naar gelang de dienst die men aanbood of het beroep dat men uitoefende. De vendumeester betaalde f. 5,- per bekendgemaakte en gehouden vendu (Surinaamsche Almanak voor het jaar 1831, 147).

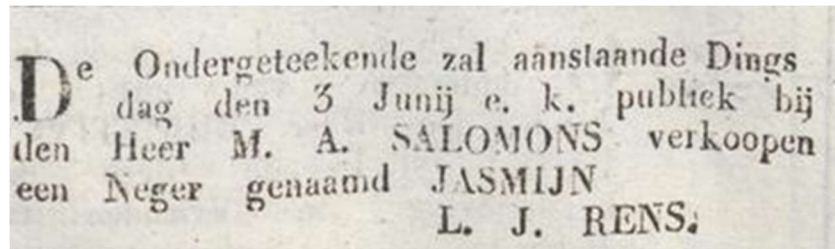
¹⁴ Gouvernementsblad 1828, no.29.

¹⁵ Gouvernementsblad 1826 no. 1.

¹⁶ Gouvernementsblad 1828 no. 20.

Afbeelding 2.2.:

Aankondiging verkoop van een slaafgemaakte

Bron: Surinaamsche Courant, 31 mei 1828

Deze verkochte slaafgemaakte leverde de overheid het onderstaande bedrag op.

Tabel 2.4:

Inkomsten overheid bij verkoop van een slaafgemaakte

Waarde	3% Vendurecht	10% Verhoging	5% Vendurecht	10% Verhoging	Zegelrecht	Inkomsten staat
f. 1756,-	f. 52,50	f. 5,72	f. 87,84	f. 8,78	f. 19,-	f. 173,59

Bron: Nationaal Archief Nederland: Contrakasboek Vendukantoor, toegangsnummer 1.05.11.07, inventarisnummer 56, scans 92-93.

Verdiensten van de houders van slaafgemaakten

Voor plantage-eigenaren was het bezitten van slaafgemaakten een investering behorende bij de plantages. In economisch moeilijke tijden konden slaafgemaakten verkocht worden om aan extra middelen te komen of om schulden af te lossen. Deze trend was ook in de VSA waarneembaar volgens professor Deyle, die de interne slavenhandel aldaar beschreef (1992, 59). Het verschil in aankoop- en verkoopprijs leverde extra geld op. In de VSA lag de winstmarge bij doorverkoop tussen de 30-50% volgens het onderzoek van Rothman (2021,157). Slaafgemaakten konden ook verkocht worden als deel van een nalatenschap.

Volgens een archiefstuk betaalde de vrije Primo van Amson f. 2000,- in 1824 voor een slaafgemaakte jongen, genaamd Geduld aan weduwe Pinto da Fonseca. De leeftijd van de jongen ontbreekt, maar de koopsom is vrij hoog, daar voor kinderen en ouderen niet zoveel werd betaald. De prijs is zeker hoog daar de smokkelhandel in slaafgemaakten nog niet volledig onder controle was en de slavenregistraties ook nog niet wettelijk verplicht waren verplicht, waardoor de prijzen nog geen grote stijgende trend vertoonden. Volgens Van Stipriaan (1993, 102-103) werd voor een vakbekwame in Suriname geboren man in de productieve leeftijd f. 1500,- en voor een vrouw f.

1200,- betaald. De prijs voor kinderen varieerde tussen f. 50,- en f. 500,-. Deze overvraging van weduwe Pinto da Fonseca zal wel geen uitzondering zijn geweest.¹⁷

Vrije niet-blanken kopen slaafgemaakten

Deze aankoop door Primo van Amson laat zien dat ook vrije niet-blanken slaafgemaakten kochten, veelal voor de vrijheid. Volgens Neslo (2016, 132-141, 246) kwam dit in de 19de eeuw steeds vaker voor. Door de mogelijkheid tot gefaseerde verkoop nam dit aantal toe. Vrijen alsook slaafgemaakten hadden zo de mogelijkheid familie of zichzelf vrij te kopen. De relatie tussen de koper en slaafgemaakte en het doel zijn niet duidelijk in het geval van de vrije Primo van Amson, maar vaak ging het om familie en verwanten en niet om een economisch oogmerk. Neslo betoogt verder dat vrije niet-blanken het als een plicht zagen hun bloedverwanten vrij te kopen en manumissie aan te vragen, waardoor er een kettingmanumissie ontstond. Manumissie kostte veel geld, waardoor slaafgemaakten het bedrag niet in één keer konden opbrengen. Ze werden gekocht en konden dan verder sparen voor het manumissie verzoek en de belasting. Als het sparen niet lukte, was in elk geval de betrokkene bevrijd van het onderdrukte leven als slaafgemaakte, doch was juridisch nog een slaafgemaakte. Voor de aangekochte slaafgemaakte was het vrijkopen door een vrije niet-blanke de mogelijkheid geschapen voor opwaartse sociale mobiliteit. Een leven in vrijheid versterkte de identiteit, het zelfvertrouwen en het mens zijn. Door deze mogelijkheid had de slavenhandel een positieve betekenis voor de slaafgemaakten.

De maatschappelijke realiteit was ook dat vrije niet-blanken plantages bezaten en daarmee ook grote aantallen slaafgemaakten. Jacott van Imthurn en Nicolaas Gerrit Vlier in de 19de eeuw zijn bekende voorbeelden (Neslo 2016, 160, 301). Voor deze groep slaafgemaakten was een opwaartse mobiliteit niet zo makkelijk bereikbaar als degenen die door familie waren vrijgekocht.

2.5. Hendrik Adolf Buhk als particuliere bezitter van slaafgemaakten en plantagehouder als casus

Aan de hand van *deze casus* wordt een beeld gegeven van de werking van de interne slavenhandel in de praktijk.

Hendrik Adolph Buhk werd geboren in Hamburg, Duitsland in 1806, kwam op 15-jarige leeftijd met zijn vader naar Suriname. Samen met zijn broer Herman Edmund waren zij de eigenaren van de firma H.A. Buhk & Co gevestigd aan de Saramaccastraat no. 3. Hij was ook mede-eigenaar van de firma C.R. Berner & Co. Buhk verkocht allerhande goederen, van houdbare levensmiddelen tot gereedschappen, bouwmaterialen en wijn.

Kortom, bijna alles waar geld mee te verdienen viel werd verkocht. Aardvruchten afkomstig van plantage Maria Petronella waren bij hem ook te koop, daar hij goed bevriend was met de eigenaar. Op het terrein aan de Saramaccastraat werd ook pakhuisruimte verhuurd waar

¹⁷ Nationaal Archief Nederland: Commissariaat voor de Inlandse bevolking van Suriname 1813-1849, toegangsnummer 1.05.11.06, inventarisnummer 96, scan 169.

goederen en slaaf-gemaakten van derden die geveild zouden worden bezichtigd konden worden. Buhk was voorts van 1831-1838 administrateur van de koffieplantage Moed en Kommer aan de Warappakreek. Tevens bekleedde hij verschillende maatschappelijke functies, zoals exploitateur bij het Hof van Civile en Criminele Justitie, commissielid belast met de vaststelling van de waarde van producten die uitgevoerd moesten worden en commissielid belast met de taxatie van huurhuizen in Paramaribo. Eveneens was Hendrik Buhk executeur van verschillende testamenten. In zekere zin dus een welgestelde inwoner van de kolonie Suriname. Hij huwde in 1826 met Adolphina Marquard te Paramaribo.¹⁸

Tussen 1830-1838 bezat Buhk volgens het slavenregister serie 1830-1838, 43 slaaf-gemaakten. Best veel slaafgemaakten voor een particuliere eigenaar. Volgens Van Stipriaan (1993) bezaten personen halverwege de 19de eeuw gemiddeld tussen vijf en tien slaafgemaakten per huishouden. De slaafgemaakten van Buhk werden ingezet in het huishouden, zijn onderneming, te huur aangeboden of zelfs doorverkocht. De aangekochte slaafgemaakten waren voornamelijk individueel aangekocht. In 1833 kocht hij zeven slaafgemaakten van één eigenaar en verkocht ze als groep weer door. Van de 43 slaafgemaakten werden 24 (ongeveer 53,5%) doorverkocht binnen een termijn van vijf dagen tot maximaal drie jaar. Uit de 24 werden twee slaafgemaakten nog eens doorverkocht door hun nieuwe eigenaar. Van de 43 slaafgemaakten overleed één. Eén verkreeg manumissie.

Een deel van de verkochte slaafgemaakten ging naar suikerplantage Le Mast Rouge waar Buhk de executeur was van de boedel van C. Gollenstede, de overleden eigenaar. Met de verkoop van de slaafgemaakten aan de bovengenoemde plantage, wordt de belangenverstremming van Buhk duidelijk zichtbaar. Als een slaafgemaakte binnen vijf dagen na aankoop weer werd doorverkocht, dan speelde een tekort aan arbeidskrachten geen rol. Hoewel de reden van verkoop niet werd aangegeven, kan verondersteld worden dat er economische redenen ten grondslag lagen aan de snelle doorverkoop.

In de periode 1838-1848 bezat Buhk slaafgemaakten waarvan drie overleden en de rest werd doorverkocht aan particulieren en aan plantage Le Mast Rouge met tussenperiode variërend van twee weken tot acht jaar. Het kopen en doorverkopen van slaafgemaakten was voor Buhk, deel van het ondernemen. Uit het slavenregister blijkt weer dat het verkopen en kopen van slaafgemaakten lang niet altijd gebeurde vanwege een arbeidstekort, de snelle doorverkoop maakt dat duidelijk. Vier slavinnen werden verkocht met als doel manumissie. Volgens het slavenregister bezat hij gezamenlijk met zijn broer Herman ook zeven slaafgemaakten.¹⁹ Hiervan nam hij in 1844 vijf over op zijn naam en de resterende slaafgemaakten schreef hij uit vanwege overlijden.

In 1841 werd Buhk plantagehouder toen hij samen met zijn broer Hendrik en ene J.F. Betten de suikerplantage La Singularité aan de beneden Commewijne aankocht. Eveneens werd dit driemanschap de eigenaar van de suikerplantage Berthoudslust aan de Tapoeripakreek. De eerste genoemde plantage bezat omstreeks 1841, 109 slaafgemaakten. Uit dit bestand werden

¹⁸ Surinaamse Courant, 1837-1839; <https://www.genealogieonline.nl/deelgeologie-flu/16892.php>

¹⁹ Slavenregister serie 1838-1848, folio 4876.

slechts 13 slaafgemaakten verkocht, hetgeen neerkomt op 11,9%.²⁰ Gezien de schaarste op de interne slavenmarkt is dit begrijpelijk. Het sterftecijfer bedroeg 22%, wat neerkomt op 24 doden. Dat het mortaliteitscijfer gedurende de hele slavernij-periode hoog was, was een gegeven.

Buhk stierf op 26 februari 1848 door een tragisch ongeval.

²⁰ Slavenregister serie 1838-1848, folio 4918-t/m 4920.

Hoofdstuk 3:

De koloniale wetgeving en de interne handel in slaafgemaakten

Inleiding

Wetgeving dient ter ordening van een samenleving en is van toepassing op de samenleving als geheel voor een bepaalde tijd, totdat zowel nationale als internationale omstandigheden nopen tot wijziging dan wel opheffing. In de Nederlandse kolonie Suriname was er wetgeving die echter niet van toepassing was op alle delen van de koloniale samenleving. Suriname was een slavenkolonie bij uitstek en de heersende elite gebruikte de koloniale wetgeving als instrument om de slaafgemaakten te onderwerpen en te dehumaniseren. De slavenhandel en slavernij werden standgehouden en gereguleerd door wetgeving uit Nederland en ter plaatse totstandgekomen besluiten.

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de wetgevingsproducten in het kader van de interne handel in slaafgemaakten, en het verband tussen de wetgeving en de interne handel. Het gaat om wetgevingsproducten vanuit Nederland, maar meer nog wetgevende maatregelen die door het koloniaal bestuur tot stand kwamen. Er wordt een onderscheid gemaakt in de wetgeving vóór 1808 en de wetgeving na 1808. Aan het begin van de 19de eeuw traden er veel veranderingen op met betrekking tot de slavernij door de afschaffing van de slavenhandel. Ook het Gemengd Gerechthof dat wettelijk was ingesteld na 1808 ter bestrijding van de smokkelhandel in slaafgemaakten, komt in dit hoofdstuk aan de orde, alsook de Nederlandse laksheid bij de bestrijding van de smokkelhandel.

3.1. De koloniale wetgeving en interne slavenhandel in de periode vóór 1808

In 1629 werd door de Nederlandse Staten-Generaal een algemeen Regeringsreglement goedgekeurd dat van toepassing was op alle West-Indische koloniale gebieden. Het gold toen voornamelijk voor “Nova Holanda”, een bloeiende Nederlandse kolonie in die tijd. Na het verlies van Brazilië bleef dit reglement van kracht (Buiskool 1954, 14-15).

Toen Suriname in 1667 door Zeeland werd veroverd op de Engelsen, was dit reglement de leidraad voor bestuur en wetgeving. Het bestuur en de wetgeving berustten bij de gouverneur en de Raad van Politie. De wetgeving geconcipieerd door de gouverneur en Raden van Politie betreffende het binnenlandse bestuur werd uitgevaardigd in resoluties, publicaties, notificaties en plakkatens (Schildkamp & de Smidt dl. I 1667-1761 1973, viii). Bij de overdracht van de kolonie Suriname in 1682 van de Staten van Zeeland naar de West Indische Compagnie, bleef het Regeringsreglement van kracht samen met het algemeen octrooi van deze compagnie. De WIC maakte deel uit van de Sociëteit van Suriname, die verder bestond uit de stad Amsterdam en de familie van Aersen van Sommelsdijk, die allen voor 1/3 deel aandeelhouder waren van de

Suriname. Na ontbinding van de Sociëteit in 1795, kwam de kolonie in bezit van de Bataafse Republiek. Deze staatrechtelijke verandering leidde niet tot een gewijzigde bestuursstructuur en wetgeving en het octrooi bleef van kracht tot 1816 (Buiskool 1954, 80).

Door ontwikkelingen in Europa, kwam Suriname tussen 1799 en 1816 onder Engels tussenbestuur. Aan het einde van deze periode kwamen beide Europese landen overeen dat Engeland alle veroverde Nederlandse koloniale bezittingen zou teruggeven met uitzondering van Berbice, Demerarra, Essequibo en Kaap de Goede Hoop. Verder werd overeengekomen dat per Koninklijk Besluit van 15 juni 1815 het verbod op de slavenhandel gehandhaafd bleef. In februari 1816 vond de feitelijke overdracht plaats aan gouverneur Panhuys en was de Engelse periode in Suriname definitief voorbij. Het Regeringsreglement van 1815 trad gelijk weer in werking, waarbij enkele belangrijke wijzigingen werden doorgevoerd met betrekking tot het bestuur en de financiële huishouding van de kolonie (Buiskool 1954, 9-11; Quintus Bosz 1954, 83-84).

Zowel in Suriname als in het Caribisch gebied waar er slavensamenlevingen bestonden, was de wetgeving in handen van de blanke of witte bevolking. De Europeanen waren de vertegenwoordigers van de wet en beschaving. Het bepaalde hun gedrag, economische belangen, politieke intenties en stelden hun posities veilig voor de toekomst (Schalkwijk 2011, 124-125). Nederland paste in Suriname het Romeinse recht toe als enige rechtsbron. De koloniale variant van het Romeinse recht was echter op racisme gebaseerd, wat het oorspronkelijke recht niet was (Jansen 2021, 110). Slaafgemaakten in Suriname waren als onroerende goederen en de status van de slaafgemaakte werd overgedragen van moeder op kind.

In de periode 1667-1808 lag het accent van de wetgeving met betrekking tot de interne slavenhandel, niet op het beschermen en versterken van de binnenlandse slavenmarkt. Een tekort aan arbeidskrachten viel op, maar die werd aangevuld door de regelmatige aanvoer uit Afrika. Ironisch genoeg had de kolonisator niet door dat het ontstaan van de arbeidstekorten kwam door de hardheid van het systeem. De wetgeving was gericht op controle op de slaafgemaakten. Het garanderen van de openbare orde, rust en veiligheid in de kolonie stonden centraal.

Tabel 3.1.:

Wetten vóór 1808 met betrekking tot de interne handel in slaafgemaakten

Jaar	Omschrijving
1684/121	Eigenaren waren verplicht om slaafgemaakten te brandmerken.
1685/128	Idem.
1686/132	Verbod om pas aangekochte slaafgemaakten die nog niet betaald waren door te verkopen op straffe van verbeurdverklaring
1745/442	Verplicht brandmerken van slaafgemaakten en opgave van het merk (herhaling).
1759/558	Verbod om slaafgemaakten te verkopen die nog niet betaald waren (herhaling).
1761/610	Idem, met strafbaarstelling.
1770/705	Idem.
1780/811	Zieke en krankzinnige slaafgemaakten mochten niet verkocht worden.

1780/824	Opgave van brandmerken (herhaling).
1782/862	Verbod gescheiden verkoop van moeder en kind (eren).
1802/952	Verplicht brandmerken van slaafgemaakten (herhaling).

Bron: Schiltkamp & de Smidt dl. I 1667-1761, 1973.

De wetten in tabel 3.1, betrekking hebbende op de verkoop van slaafgemaakten, zijn vastgelegd in het zogenaamde Plakkatenboek. Het jaar waarin de wet tot stand kwam, wordt weergegeven alsook het nummer van de wet. Alle wetten in het Plakkatenboek zijn chronologisch genummerd.

Het verbod op de gescheiden verkoop van moeder en kind(eren) vanaf 1782 leek op bescherming van het gezin, maar dat was het alleszins niet. De gedachte was om de orde en rust onder de slaafgemaakten te garanderen. En daar hadden de plantagehouders en de kolonie baat bij. Als strafbepaling of met toestemming van het gouvernement kon worden afgeweken van dit reglement (Ten Hove 1996, 41-42). Het brandmerken was na aankoop verplicht gesteld en diende als identificatie wiens bezit de slaafgemaakte was. De wetten met betrekking tot het brandmerken en de directe doorverkoop van slaafgemaakten hadden te maken met controle, om een overzicht te hebben op aantallen slaafgemaakten en zodoende de openbare orde te handhaven. Daarnaast diende deze ook voor het betalen van de belasting per slaafgemaakte.

Volgens de wet van 1672 mochten Inheemsen vrijelijk verkocht en gekocht worden in de kolonie, en hoefden niet gebrandmerkt te worden. Ze moesten wel geregistreerd worden, want ook voor hen moest belasting worden betaald. Het feit dat de Inheemsen niet gebrandmerkt hoefden te worden maakt duidelijk dat niet iedereen was onderwerpen aan de wetten. In de praktijk bleek dat blanken Afrikanen kochten van de slavenhalers en ze binnen korte tijd weer doorverkochten. Het hoeft geen betoog dat behoorlijk wat geld verdiend werd met deze snelle doorverkoop. Volgens de wetgever had men vaak nog niet eens betaald voor de Afrikanen. Het werd weer duidelijk dat de mentaliteit van snel geld verdienen de basis vormde voor het handelen van de heersende klasse.

Kortom, de wetten van deze periode hadden betrekking op de ordening van de maatschappij, controle en handhaving van de openbare orde en veiligheid.

3.2. De wetgeving tussen 1808-1863

De koloniale wetgeving veranderde na 1808 uit economische motieven. Het doel van de wetgeving in deze periode was bescherming van de economische belangen van zowel het koloniaal bestuur als de bezitters van de slaafgemaakten. Er moest beleid geformuleerd worden ter behoud van de plantage-economie, zolang de slavernij bestond. Er moesten voldoende arbeidskrachten ter beschikking zijn. In dit kader werden de bestaande slavenreglementen aangepast en andere nieuwe wetten ingevoerd.

De afschaffing van de internationale slavenhandel leidde ertoe dat de waarde van de slaafgemaakten in Suriname steeg en de eigenaren beseften dat het stimuleren van de natuurlijke

groei belangrijker werd, daar de constante aanvoer uit Afrika was komen weg te vallen. Er kwamen wetten tot stand die de behandeling van de slaafgemaakten verbeterde. Echter liepen wetgeving en toepassing in het dagelijks leven niet eensluidend. De welwillendheid van de eigenaren speelde een belangrijke rol bij de toepassing van de koloniale wetgeving. Met de verbeterde behandeling van de slaafgemaakten verschoof de huiselijke jurisdictie van de plantagehouders naar de rechterlijke macht tot groot ongenoegen van de eigenaren. De huiselijke jurisdictie verdween echter niet geheel. De verscheidene wetten die werden ingevoerd versterkten de interne handel in slaafgemaakten.

Tabel 3.2.:
Wetgeving die van invloed was op de interne handel in slaafgemaakten na 1808

Jaar	Omschrijving
1811	Verbod om zonder toestemming failliete plantages en slaafgemaakten afzonderlijk te verkopen.
1814	Traktaat tussen Nederland en Engeland over soevereiniteitsoverdracht en afschaffing van de slavenhandel door Nederland.
1817, no. 3/4	Verbod om slaafgemaakten vanuit Paramaribo en andere delen van het land naar Nickerie te vervoeren.
1818, no. 9	Verbod van de slavenhandel van de West-Afrikaanse kust en West-Indische koloniën met strafbaarstelling.
1819, no. 2	Instelling Gemengd Gerechtshof.
1821, no.5	Herhalingsverbod 1818, no.9.
1825, no.5	Instelling zwaardere straffen voor overtreding van het verbod op de slavenhandel.
1826, no.1/2	Instelling slavenregisters.
1828, no.3	Slaafgemaakten verkregen rechtspositie, door erkenning als mens.
1829, no.1	Verbod op de gescheiden verkoop van moeder en kinderen (herhaling).
1830, no.14	In-en uitvoerverbod slaafgemaakten (herhaling).
1838, no.3	Benadrukken van nauwkeurigheid bij het bijhouden van de slavenregisters.
1838, no.6	In- en uitvoerverbod slaafgemaakten met instelling van hogere boetes (herhaling).
1838, no.7	Verbod voor slaafgemaakten om de kolonie te ontvluchten.
1847, no.8	Herhalingsverbod 1811.
1854, no.1	Idem.
1854, no. 2/11	Slavenreglementen ter verbetering van de leefomstandigheden van de slaafgemaakten.

Bron: Schiltkamp & de Smidt 1761-1816; Gouvernementsbladen 1816-1863

Het doel van de wetten en wijzigingen was om de plantage-economie te beschermen, door te zorgen voor behoud van arbeidskrachten. Volgens Van Hoevell (1854) was de koloniale overheid genoodzaakt een verbeterde behandeling van de slaafgemaakten ter hand te nemen na het verbieden van de slavernij in de Franse gebieden in 1848. Het behoud van de arbeidskrachten had direct verband met de versterking van de interne slavenhandel. Controle op de aantallen slaafgemaakten en mutaties waren van belang voor het innen van de belastingen, maar ook om orde en rust veilig te stellen onder de slaafgemaakten, want daar had iedere belanghebbende baat bij. Tenslotte beoogde men de slavenmacht te behouden en de natuurlijke groei te stimuleren door meer bescherming te geven via de slavenreglementen. De bescherming had betrekking op verbeterde voeding, kleding, geneeskundige behandeling, werktijden en -dagen en tucht. Op elk gebied van het leven van de slaafgemaakte was verbetering dringend gewenst. Aangezien de slaafgemaakte daartoe zelf niet in staat was, waren de eigenaren en de koloniale overheid daarvoor verantwoordelijk. De tot dan toe geboden voorzieningen schoten erg tekort en waren inefficiënt. En daarbij hadden zowel de slaafgemaakten als de eigenaren geen voordeel aan (Alink 1991, 53-59).

Met de herhaling van sommige wetten kan geconcludeerd worden dat in de praktijk zaken toch anders liepen en de koloniale overheid de greep dreigde te verliezen op dat gebied. De constante herhalingen over het niet afzonderlijk mogen verkopen van failliete plantages en slaafgemaakten geeft aan dat er continue plantages uit bedrijf gingen. Ook werd duidelijk dat de straffen weinig effect resorteerden. De verkoop van de slaafgemaakten aan verschillende kopers in plaats aan één verkoper kon reden zijn voor verzet van de slavenmacht hetgeen de orde en rust verstoortte. De gescheiden verkoop van grond en slaafgemaakten leverde naar alle waarschijnlijkheid ook minder baten op voor de koloniale kas, temeer als de verkoop onderhands plaatsvond. Voor de koloniale overheid was het daarom van belang een goed overzicht te hebben op zowel de plantages als slaafgemaakten. Ook in het kader van de veiligheid, want verlaten plantages konden als schuilplaats dienen voor weggelopen slaafgemaakten. De herhalingen met betrekking tot het in-en uitvoerverbod van slaafgemaakten, hadden niet alleen te maken met het mislopen van belastingen, maar ook met het traktaat dat Nederland met Engeland had gesloten en de druk die de Engelsen hieromtrent uitoefenden op Nederland. Kortom, de wetgeving was erop gericht om voldoende arbeidskrachten te hebben die de interne handel in slaafgemaakten ten goede kwam.

Tegen de achtergrond van het beschikken over voldoende arbeidskrachten, maar ook uit veiligheidsoverwegingen, was het zaak dat zoveel mogelijk slaafgemaakten onder controle van de blanken waren. Daarom was in de hernieuwde vredesverdragen met de bevredigde marrons vanaf 1835 ook een artikel opgenomen die dit streven ondersteunde. Het werd de marrons verboden om slaafgemaakten te kopen, te huren of onderdak te bieden. Voor uitlevering van weggelopers werd de premie verhoogd van tussen f. 10,- en 50,- naar tussen de f. 16- en 50,-. (Jagdew 2014, 402, 409).

3.3. De smokkelhandel en het Gemengd Gerechtshof in Suriname

Naleving van het verbod waar Engeland zo op aandrang had ongetwijfeld te maken met economische en politieke belangen. Engeland gebruikte hiervoor zowel haar militaire, economische macht als internationale wetgeving en juridische instellingen om niet meewerkende partners tot samenwerking te dwingen (Martinez 2008, 555). Engeland realiseerde zich hierbij onvoldoende dat een systeem dat bijkans drie eeuwen had gefunctioneerd, waarbij grote economische belangen op het spel stonden voor de imperiale mogendheden, binnen een korte tijd middels verdragen en wetgeving niet tot het verleden zou gaan behoren. Door naïviteit was Engeland niet voorbereid op de internationale weerstand tegen het verbod.

Engeland drong aan op naleving van het verbod, vooral in het Caribisch gebied, omdat bij niet naleving koloniën van andere imperiale mogendheden wel konden beschikken over een constante aanvoer van Afrikanen. De Engelse koloniën dan niet. Dit zou ongetwijfeld leiden tot economisch nadeel en een slechtere concurrentiepositie van de Engelse koloniën (Martinez 2008, 563-564). Echter in de Engelse koloniën in het Caribisch gebied ging de interne handel rustig door en bereikte proporties die niet in overeenstemming waren met de gepropageerde humanistische overwegingen. Volgens schattingen bedroeg het aantal illegaal uit Afrika gevoerde arbeidskrachten tussen 1808-1825 193.760 (Sherwood 2008, 293). De handel was duidelijk niet gestopt en indirect ging de Engelse deelname door.

Ter bestrijding van de illegale handel in slaafgemaakten na 1808 werd door Engeland en Nederland met het traktaat van 4 mei 1818 besloten, dat er twee gerechtshoven opgezet zouden worden. Het ene gerechtshof zou zitting hebben in het koloniale gebied van Engeland, namelijk Sierra Leone op de West- Afrikaanse kust en het andere in één van de Nederlandse koloniën (Ferrier 1983, 6). Elk hof zou bestaan uit een gelijk aantal rechters uit beide landen, aangewezen door de respectieve overheden. Naast een rechter werd ook een arbiter benoemd. Een griffier werd belast met de vastlegging van de beraadslagingen, besluiten en het vergaren van bewijsmateriaal. Verder moest elk land een schip ter beschikking stellen met instructies voor zee patrouilles en visitering van koopvaardij schepen, waarvan vermoedens bestonden dat er slaafgemaakte Afrikanen tot de lading behoorden.

De Nederlandse koning besloot na advies te hebben ingewonnen, het gerechtshof in Suriname te lokaliseren, aangezien van alle Nederlandse koloniale bezittingen, een smokkelhandel het meest verwacht werd in Suriname (Siwpersad 1979, 46). Een mogelijke verklaring kan gezocht worden in het feit dat Suriname de meest vruchtbare plantagekolonie was met de meeste plantages en verscheidene stapelproducten produceerde die vrij arbeidsintensief waren. Suriname was daarom de kolonie met de meeste slaafgemaakten. Dit maakte dat de vraag naar slaafgemaakten ook groot was, in het belang van het behoud van de plantages.

De juridische bevoegdheid van de aangewezen rechters werd toegepast op Nederlanders en Engelsen die het verbod op de slavenhandel overtraden. Binnen drie weken na aanhouding van een illegaal schip moest een uitspraak worden gedaan. Besluiten genomen door het Hof waren definitief en er was geen mogelijkheid tot hoger beroep. Het Hof oordeelde over de legaliteit van

de inbeslagname en in geval het schip werd vrijgegeven, werd een beslissing genomen over de schadeloosstelling.²¹ In de praktijk liepen zaken tegen smokkelaars diverse maanden, voordat er een besluit werd genomen (Martinez 2008, 578).

Het Hof had geen jurisdictie over de eigenaren of bemanning van het in beslag genomen vaartuig. Die werden overgedragen aan hun eigen land ter voorgeleiding. De verbeurdverklaarde vaartuigen werden bij een openbare veiling verkocht en de opbrengst werd verdeeld door Engeland en Nederland ter dekking van de kosten die door het Hof werden gemaakt. De Foreign Office in London stond de Engelse rechters bij met juridisch advies. De Engelse rechters vervulden vaak de rol van aanklager en de Nederlandse collega's van de verdediging. De Nederlandse rechters hadden meer sympathie voor de slavenhalers en hun recht op handel drijven (Bethel 1966, 85-88). Deze houding was te verwachten aangezien het verbod op de trans-Atlantische slavenhandel door Engeland was doorgedrukt.

Het Gerechtshof had ook civielrechtelijke bevoegdheden, waardoor de illegaal gebrachte Afrikanen middels manumissie de vrijheid verkregen. Echter moet gesteld worden dat de vrijlating van slaafgemaakten door interventie van het Hof weinig te maken had met medemenselijkheid of toepassing van mensenrechten. Het had meer te maken met de economische belangen die scholen achter het verbod op de slavenhandel. Strafbepalingen die werden opgelegd door het Hof varieerden van een boete van f. 10.000, gevangenisstraf van ten hoogste 15 jaar tot verbeurdverklaring van het schip (Wolbers 1865, 620).

Tabel 3.3.:
Overzicht leden van het Gemengd Gerechtshof

Periode	Nederland	Engeland	Secretaris
1819	Mr. P. J. Changuion	Mr. C. E. Lefroy	I. C. Guicherit
	Mr. J. P. Graafland	Mr. T. S. Wale	
		Mr. J. U. Lie	
1822	Mr. A. F. Lammens	Mr. C. E. Lefroy	
	Mr. H. R. Hayunga	Mr. T. S. Wale	G. de Veer
	Mr. Ph. de Kanter	Mr. J. H. Lance	
		Mr. J. Samo	
		Mr. C. J. Dabrymple	
1845	Mr. P. Fiers Smeding	Mr. H. C. Schenley	

Bron: Surinaamse Almanak 1827-1846

Van de verschillende rechters is niet veel bekend. De bekendste Nederlandse rechter was Adriaan Lammens. Gedurende zijn twintig-jarig verblijf in Suriname speelde hij een belangrijke rol in het bestuur van het land aan het begin van de 19de eeuw. Hij was lid en later president van het Hof van

²¹ Nationaal Archief Nederland: Bestuur archieven van Suriname, 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummer 55, scan 464.

Civiele en Criminele Justitie, alsook lid van het Gemengd Gerechtshof en schreef over het leven in Suriname omstreeks het begin van die eeuw.

Van de Britse rechters waren Lefroy, Lance en Schenley de bekendste. Lefroy schreef incognito de roman *Qutalissi*, waarin hij zijn ervaringen in Suriname beschreef. Hij stelde de onmenselijke behandeling en seksuele uitbuiting van de slaafgemaakten aan de kaak vanuit zijn religieuze achtergrond als domineeszoon. Ondanks hij gecamoufleerd het boek geschreven had, werd hij herkend als de auteur. Nederland tekende protest aan, en hij werd teruggeroepen door London (Ben-Ur 2022, 8). Collega Lance raakte verstrikt in de Surinaamse plantage-economie en toonde zich naar het onderzoek van Ben-Ur (2022, 10-11) geen uitgesproken abolitionist. Hij toonde zelf ambities om plantagehouder te worden. Schenley, de laatste Engelse rechter was de meest conservatieve van allen. Hierdoor kwam hij herhaaldelijk in botsing met de plantersklasse vanwege zijn aanhoudende bemoeienis met de slaafgemaakten. Dit maakte hem en familie tot doelwit van pesterijen en dreigementen.²²

3.4. Resultaten van het Hof

Als er gekeken wordt naar de verrichtingen van het Gemengd Gerechtshof dan kan gesteld worden dat het Hof erin slaagde de smokkelhandel te elimineren. Rond 1830 was er van smokkelhandel haast geen sprake meer. Desondanks hield Engeland de vinger aan de pols. Zo eiste London informatie van de Britse rechters over de populatie (blanken, vrijen en slaafgemaakten) in 1832, 1837 en 1843, mogelijkheden dat er toch illegaal slaafgemaakten binnenkwamen, rechten van slaafgemaakten, toename of afname van slaafgemaakten en de reden daartoe en ten slotte het bestaan van een organisatie die opkwam voor de abolitie van de slaafgemaakten.²³ Het Hof had dus na 1830 weinig bezigheden, zeker de Engelse rechters die voltijds in dienst waren van het Hof. De focus verplaatste zich onder meer naar de inbeslaggenomen illegale Afrikanen die door de koloniale overheid nog niet in vrijheid waren gesteld. Ook werd toezicht gehouden op de behandeling van de tot slaafgemaakten, zeker toen in 1834 de slavernij werd afgeschaft in de Engelse gebieden, tot groot ongenoegen van de plantagehouders.

De handhaving van het verbod op de slavenhandel stimuleerde de interne slavenhandel in Suriname, want de behoefte aan arbeidskrachten bleef. Het Hof had in de operationele periode van 1818-1845 slechts 920 Afrikanen kunnen afpakken van illegale slavenhandelaren, waarvan 621 in de periode 1822-1825. Deze laatste periode kan als de meest actieve worden beschouwd van het Hof. Als gesteld wordt dat er jaarlijks rond de 1.000 Afrikanen naar Suriname werden gesmokkeld (Wolbers 1865, 547; Wolff 1934, 27)), dan is het aantal van 920 over een periode van 12 jaar dan bitter weinig. Na 1830 was de smokkelhandel sterk verminderd. Dan was er wel iets aan de hand.

²² Nationaal Archief Nederland: Archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Toegangsnummer 2.10.01, inventarisnummer 4313, scans 134-143.

²³ Nationaal Archief Nederland: Bestuur archieven van Suriname, 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummer 32, scans 9-12.

Vanaf het begin waren er spanningen tussen de Nederlandse en Engelse rechters, waarbij de Engelse rechters het doelwit waren van intimidatie. Hoe conservatiever de Engelse rechters waren in hun humanistische opvattingen, hoe meer spanningen en irritatie.

Zelfs bij de toenmalige gouverneur Elias wekte rechter Schenley irritatie op met zijn handelingen, waarvoor hij werd ontboden en aangemaand zich niet in te laten met de slaafgemaakten. Schenley werd beschuldigd van onbehoorlijke bemoeienis met de interne aangelegenheden van de kolonie Suriname, onterechte beschuldigen van mishandeling van slaafgemaakten door plantagehouders, zich opwerpen als beschermer van de slaafgemaakten en vrije Zwarten en het bezorgen van een slecht imago aan Suriname vanwege zijn rapportages aan de Britse regering. De spanningen met Schenley liepen zo hoog op dat de gouverneur de Nederlandse regering voorstelde het Hof te verplaatsen naar Curaçao of één van de andere eilanden en bij bezwaar tegen verplaatsing, rechter Schenley te laten vervangen. Na continue overleg tussen Nederland en Engeland over de ontstane situatie werd de laatste Engelse rechter teruggeroepen. Op 1 mei 1845 verliet de laatste Engelse rechter met zijn gezin Suriname.

Volgens de notulen van de vergaderingen van het Hof tussen 1822-1842 werd alleen de zaak van het inbeslaggenomen schip “the Snow” met 54 illegale Afrikanen in behandeling genomen. Verder waren het huishoudelijke zaken betreffende de samenstelling van het Hof die genotuleerd werden. Gouverneur Elias gaf in zijn schrijven aan de Minister van Koloniën in 1845 ook aan dat het Hof in het meer dan twintig jarig bestaan slechts één zaak (“the Snow”) had behandeld. Brieven van de Engelse rechters naar het Foreign Office in London lieten zien dat er meerdere schepen met illegale Afrikanen aan boord in beslag waren genomen en dat het advies uit London luidde te handelen volgens het traktaat gesloten tussen Engeland en Nederland. Ook werd geadviseerd bij patstellingen tot een voorlopige overeenkomst te komen en het koninklijk besluit af te wachten.²⁴ Nederland wekte de indruk met het niet notuleren van alle incidenten, dat de smokkelhandel meeviel.

Volgens Ben-Ur (2022, 5-6) stuurde Nederland het erop aan dat de Engelse rechters wegkeken bij overtredingen. Op subtiele wijze werden zij betrokken door de realiteit van de slavenmaatschappij om hun verzet tegen het systeem van slavernij te breken. Vanwege de functie als lid van het Hof hadden zij slaafgemaakten ter beschikking die werkzaamheden verrichtten in en rondom hun woningen. Deze slaafgemaakten waren inbeslaggenomen en met een verzoek aan de gouverneur waren zij ter beschikking van de Engelse rechters, die pretendeerden humanisten te zijn. Enkele Engelse rechters, zoals Lance en andere Engelsen in Suriname bezweken voor de sociale druk en investeerden in plantages (Idem, 10-11). Zie hier het bewijs dat persoonlijke economische aspiraties en status belangrijker waren voor de Engelsen dan humanistische overwegingen. Zo kocht de Engelse rechter Lance in 1834 van landgenoot Cameron, een slavine, een mulatin en haar dochter die als *mustice*²⁵ werd aangemerkt. Het was de bedoeling om binnen

²⁴ Nationaal Archief Nederland: Bestuur archieven van Suriname, 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummer 12, scans 57-63.

²⁵ Een kind geboren uit een mulattin en een blanke vader.

drie jaren manumissie voor hen aan te vragen, wat ook gebeurde (Ten Hove & Dragtenstein 1997, 90).²⁶ Naar alle waarschijnlijkheid had Lance het kind verwekt met de slavin.

3.5. Beperkingen van het Hof

Het Hof kampte met beperkingen die zowel intern als extern van aard waren. Een externe beperking was de non-coöperatie van Frankrijk en de VSA. Effectief optreden tegen deze landen werd bemoeilijkt. Zij vervoerden nog altijd Afrikanen naar de Amerika's, waarvan Suriname ook werd aangedaan (Siwpersad 1979, 47). Ook vielen bepaalde schepen die een bepaalde route voeren niet onder de jurisdictie van het Hof. Deze schepen namen gewoon Afrikanen mee naar de Amerika's (Martinez 2008, 610-611). De slavenhandel vanuit de Afrikaanse kust was dan wel verboden, maar tussen koloniën in het Caribisch gebied waren er geen restricties. Via omwegen of mazen in de wet werden er zo toch slaafgemaakten ingevoerd (Siwpersad 1979, 47).

Een interne uitdaging waarmee het Hof in Suriname geconfronteerd werd, was de terughoudendheid van de Nederlandse regering om effectieve maatregelen te treffen ter bestrijding van de smokkelhandel. De Nederlandse patrouille op zee was niet effectief genoeg en het westen van Suriname was onbewaakt, waardoor dat de route was van de smokkelschepen. Rond 1819 en 1820 alleen werden er ongeveer 3.000 Afrikanen ingevoerd zonder aangehouden te worden (Benjamins & Snelleman 1917, 636; Bosma 2023, 152). Het was duidelijk dat de autoriteiten de andere kant opkeken. Zelfs op het hoogste niveau werd er meegewerkt aan de illegale binnenkomst van slaafgemaakten. Zo gaf gouverneur Vaillant in 1820, 23 keren toestemming aan verschillende schepen om slaafgemaakten aan te voeren en te verkopen in Suriname. Het ging in totaal om circa 3.027 personen,²⁷ hetgeen overeenkomt met de eerdergenoemde 3.000 gesmokkelde Afrikanen.

Uit tabel 3.4. blijkt dat vele schepen officieel uit het Caribisch gebied van de Franse eilanden kwamen, echter het verbod op de slavenhandel dat internationaal was, gold ook voor dit gebied. Hoewel interkoloniale handel niet was verboden, was het begrijpelijk dat in alle gebieden die met gedwongen arbeiders werkten er een tekort ontstond aangezien de aanvoer was komen weg te vallen. Het is dan onduidelijk waarom er ondanks de behoefte toch aantallen slaafgemaakten werden vervoerd van het ene land naar de andere. Naar alle waarschijnlijkheid werden de mensen illegaal uit Afrika gehaald, en werden de eilanden als doorvoerlocatie gebruikt. Zo werd de indruk gewekt dat het om interkoloniale handel ging. De gouverneur die toestemming gaf voor het aandoen van Suriname en de verkoop van de "lading", ondermijnde het verbod of paste die selectief toe. Zo werden de illegale schepen met hun smokkelwaar gelegitimeerd. De interne handel werd zo gestimuleerd aangezien de markt werd voorzien van arbeidskrachten.

²⁶ Nationaal Archief Nederland: Notariële Archieven van Suriname over de periode (1820) 1828-1845. Toegangsnummer 1.05.11.15, inventarisnummer 140.

²⁷ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Toegangsnummer 2.10.01, inventarisnummer 3330, scans 6-96.

Volgens Abbenhuis (1943, 137) werd de import van slaafgemaakten zelf gestimuleerd door premies uit te geven voor iedere tot slaafgemaakte die men binnenbracht. Bij uitvoer van een slaafgemaakte werd f. 100,- boete opgelegd. Een derde interne beperking was dat Nederland vonnissen van het Hof ook niet geheel uitvoerde. Afrikanen van wie bepaald was dat ze de vrijheid gekregen hadden, werden door de koloniale overheid ingezet als “vrije arbeiders” om naderhand in slavernij te geraken (Siwipersad 1979, 50). Dit kon gebeuren, omdat de slaafgemaakten haast rechteloos waren en zo niet onder de uitbuitings -en onderdrukkingsmechanismen uitkwamen.

Tabel 3.4.:
Smokkelhandel over het jaar 1820

No.	Vaartuig	Vlag	Afkomstig van	Aantal Afrikanen
01.	Alina	Frankrijk	Martinique	70
02.	Lamelié	Frankrijk	Martinique	84
03.	La Guadeloupe	Frankrijk	Martinique	104
04.	Mathilde	Frankrijk	Martinique	117
05.	Le Ernest	Frankrijk	Cayenne	187
06.	O'Farrel	Frankrijk	Martinique	83
07.	Alina	Frankrijk	Martinique	77
08.	Herte	Nederland	St. Thomas	478
09.	Alina	Frankrijk	Martinique	47
10.	Duo Antonio	Portugal	Brazilië	264
11.	Daphne	Nederland	Martinique	167
12.	L'Eliza	Frankrijk	Martinique	157
13.	Louisa	Frankrijk	Guadeloupe	90
14.	Mathilde	Frankrijk	Guadeloupe	150
15.	Eugenie	Frankrijk	St. Thomas	73
16.	Neptunus	Frankrijk	Cayenne	16
17.	La Confiance	Frankrijk	Martinique	260
18.	Caprice	Frankrijk	Guadeloupe	75
19.	Eliza	Frankrijk	Martinique	102
20.	La Confiance	Frankrijk	Martinique	26
21.	Arend	Nederland	Guadeloupe	206
22.	Mathilde	Frankrijk	Guadeloupe	152
23.	L'Eugenie	Frankrijk	Guadeloupe	42
	Totaal			3.027

Bron: Nationaal Archief: Archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849.
Toegangsnummer 2.10.01, inventarisnummer 3330, scans 6-96.

Ook de behandeling van slaafgemaakten in het algemeen was een doorn in het oog van de Engelsen. Over deze kwesties volgde er een lange briefwisseling tussen Nederland en Engeland, wat uiteindelijk resulteerde in de definitieve vrijlating van de slaafgemaakten die vanwege smokkel waren overgenomen door de koloniale overheid. Volgens gouverneur Elias was dit geen goede ontwikkeling aangezien het tot onrust zou kunnen leiden onder de slaafgemaakten. Ook de plantagehouders en particuliere eigenaren van slaafgemaakten waren tegen dit besluit (Siwipersad 1979, 50-59). Engeland gaf aan gehandeld te hebben op basis van het traktaat van 1818.²⁸ Constante klachten van de Engelse rechters aan de gouverneur en rapportages aan London, waren reden voor de Engelse regering om druk uit te oefenen op Nederland voor een betere behandeling van de slaafgemaakten en naleving van het traktaat.

Eerst in 1824 werden de straffen en boetes op het illegaal vervoeren van mensen uit Afrika aangescherpt (Bosma 2023, 152). In 1826 werd als flankerende maatregel, naast het Gemengd Gerechtshof, ingevoerd dat de controle van slaafgemaakten jaarlijks strenger zou plaatsvinden door de mutaties in de slavenmacht nauwkeurig bij te houden door middel van slavenregisters. Het systeem van de slavenregisters was overgenomen van de Engelsen die tussen 1813-1822 verplichte registers hadden geïmplementeerd in hun koloniën.²⁹ Deze maatregel leek in combinatie met het Gemengd Gerechtshof wel vruchten af te werpen. Nadat de Gerechtshoven over hun actieve periode heen waren en zwakke punten in het systeem waren blootgelegd, verving Engeland dit gemengd rechtssysteem. De nieuwe strategie was een combinatie van militaire inzet en binnenlandse rechtssystemen en was ingegeven door veranderende politieke, economische en sociale omstandigheden in Engeland (Martinez 2008, 621).

Concluderend kan gesteld worden dat het Gemengd Gerechtshof in Suriname de smokkelhandel succesvol heeft bestreden en bijdroeg aan het afzwakken van de interne handel in slaafgemaakten in Suriname. Doordat de smokkelhandel was bestreden, was één van de aanvoerlijnen van de interne markt komen weg te vallen.

*Casus “Las Nieves of Snow”, een in beslag genomen smokkelschip*³⁰

In 1823 werd slechts één illegaal schip in beslag genomen en de case werd behandeld in het Gemengd Gerechtshof. Het vaartuig werd door het Nederlands oorlogsschip “de Kempphaan” in beslag genomen, omdat de benodigde documenten niet in orde waren. Er was wel toestemming verleend om Suriname aan te doen, maar op naam van andere schepen, de Leona en Haarlem. De Snow werd begeleid naar Suriname in april 1823. Het vaartuig dat goederen als camouflage gebruikte, had 54 Afrikanen aan boord. In Suriname gaf niemand zich op als verantwoordelijke voor de lading. Het gerechtshof stelde de Afrikanen in vrijheid en stelde ze ter beschikking van het gouvernement die hen een vrijverklaringsbewijs zou geven. Verder werd besloten dat het vaartuig verkocht werd en de opbrengst na aftrek van de onkosten ten behoeve kwam van de kas

²⁸ Nationaal Archief Nederland: Bestuur archieven van Suriname, 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummer 33.

²⁹ <https://www.unesco.org/en/memory-world/lac/registry-slaves-british-caribbean-1817-1834>

³⁰ Nationaal Archief Nederland: Bestuursarchieven van Suriname 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummers 9, scans 70-87; Inventarisnummer 12, scans 29-31; 73-79.

van het gerechtshof. De laatste beslissing hield in dat de bemanningsleden werden ontslagen en ter beschikking werden gesteld van Luitenant ter zee, Godsen van “de Kemphaan”. De Engelsman die zich onder de bemanning bevond werd naar Barbados gezonden waar hij voor het gerecht verscheen. Naar het oordeel van het gerechtshof aldaar was hij slecht behandeld, en daarom vrijgesproken. De vraag die rijst is welk bewijs het hof in Barbados daartoe had, aangezien zij de mede-bemanningsleden niet hadden gehoord. Het was duidelijk dat de man de hand boven het hoofd werd gehouden, want ondanks deelname aan een illegale en daardoor strafbare handeling, werd hij vrijgesproken.

De verkoop van de schoener bracht f. 8500,- op en na aftrek ging f. 3199,10 naar de kas van het Hof. Opvallend zijn wel de vele onkosten die uit de opbrengst betaald moesten worden. Bijkans 60% werd betaald aan vendu-, advertentie-, vertaal-, medische-, inspectie- en administratiekosten. Constante correspondentie van de Engelsen met Nederland over deze zaak gaf aan dat de mensen in 1832 nog niet in vrijheid waren gesteld. Negen bleken in het koloniaal legerkorps te zijn opgenomen, veertien deden veldarbeid, vijftien waren ziek en elf waren overleden.³¹ Na 1832 vernamen de Engelsen niets meer over deze zaak. Volgens de archieven waren er van de 49 mensen die de vrijheid hadden verkregen, 24 overleden in de loop der tijd. Van de 25 overgeblevenen was het aantal vermeerderd met elf door geboorte, waardoor het aantal stond op 36.³² In april 1843, twintig jaar na de uitspraak van het Hof, waren de Afrikanen nog steeds niet in vrijheid gesteld. Door aanhoudend protest van de Britse rechters en een voorstel tot het overbrengen van de mensen naar Brits-Guyana, werd een deel van de mensen naar Demerara vervoerd.³³ Gefaseerd werden de overige Afrikanen naar Brits-Guyana overgebracht. De vrijverklaarden die naar Brits-Guyana vervoerd waren, dienden in augustus 1844, een claim in voor compensatie van werkzaamheden gedurende de periode van twintig jaar in Suriname.

Engeland gaf aan dat de claim gerechtvaardigd was en dat de Nederlandse regering over moest gaan tot uitvoering. Echter stelde Nederland zich op het standpunt dat de bepalingen van het gesloten traktaat van 1818 niet voorzagen in dit geval. Nederland gaf verontwaardigd aan dat de mensen goed waren behandeld en dat de claim niet gerechtvaardigd was.³⁴ Nederland beriep zich op de bepalingen die niet voorzagen in uitvoering van de claim, doch het hield zich ook niet aan de bepalingen. Volgens het traktaat zou aan de illegaal vervoerde Afrikanen de vrijheidgeschonken worden, maar dat werd steeds uitgesteld. Als de Engelsen niet hadden doorgedrukt waren de mensen gewoon in slavernij gehouden. Vastbesloten hun bloedverwanten of scheepsgenoten te helpen die nog in Suriname waren, onder het gouvernement, stuurden de vrije Snowmensen geld naar de Britse rechter in Suriname om hun achtergebleven familie vrij te kopen of financieel te ondersteunen. Dit getuigde van solidariteit, sterke familiebanden en zorg voor

³¹ Nationaal Archief Nederland: Archief van de Gouverneur-Generaal der Nederlandse West-Indische Bezittingen, (1814) 1828-1845 (1846). Toegangsnummer 1.05.08.01, inventarisnummer 607, scan 34.

³² Nationaal Archief Nederland: Archief van de Gouverneur-Generaal der Nederlandse West-Indische Bezittingen, (1814) 1828-1845 (1846). Toegangsnummer 1.05.08.01, inventarisnummer 607, scan 52.

³³ Nationaal Archief Nederland: Bestuursarchieven van Suriname 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummer 32, scans 119-120.

³⁴ Nationaal Archief Nederland: Bestuursarchieven van Suriname 1810-1845. Toegangsnummer 1.05.11.11, inventarisnummer 32, scans 99-102.

elkaar. Volgens Nederland waren de mensen geen slaafgemaakten, maar gouvernements vrije arbeiders.³⁵ De vraag is waarom ze dan hun vrijheidsbewijzen niet kregen en verplicht arbeid moesten verrichten voor de koloniale overheid gedurende lange tijd. Uiteindelijk kregen zij wel hun vrijheid.

Met deze case liet Nederland zien dat het niet actief meewerkte, dan wel minimale inspanningen vertoonde om het verbod op de slavenhandel na te leven, en de smokkelhandel in te dammen. Door de illegale Afrikanen bewust in een staat van slavernij te houden werd gedemonstreerd dat de eigen economische belangen belangrijker waren dan de internationaal gemaakte afspraken. Elke gelegenheid om het arbeidstekort aan te vullen werd aangegrepen, ten koste van gemaakte afspraken.

3.6. Beoogde lotsverbetering door de slavenreglementen

Daar de druk op de arbeidsmarkt vanaf 1808 was toegenomen, was de waarde van de slaafgemaakten ook toegenomen. Afschaffing van de slavenhandel noopte tot een betere behandeling van de slaafgemaakten, waar zowel de overheid als planters baat bij hadden. Er moet gesteld worden dat er vanaf de 17de eeuw regelgeving was met betrekking tot de behandeling van slaafgemaakten en het plantagerecht. Echter was het in de praktijk een dode letter (Quintus Bosz 1954, 495-496). Aan de beoogde lotsverbetering voor de slaafgemaakten in de 19de eeuw, lagen zowel interne als externe factoren ten grondslag. Als belangrijke interne factor gold het hoge sterftecijfer en het geringe aantal geboorten onder de slaafgemaakten, met als gevolg een tekort aan arbeidskrachten. Dit tekort werd nijpender na 1808. Daar kwam nog bij dat de afschaffing van de slaverij in het naburige Brits- Guyana, zorgde voor onrustige bewegingen onder de Surinaamse slaafgemaakten. Echter bleef een massale uitloop uit. Als externe factor gold de invloed van de Engelse en Franse abolitie. Deze twee gebeurtenissen deden de Nederlandse regering beseffen dat de afschaffing steeds dichterbij kwam (Siwppersad 1979, 69-72).

Ingegeven door deze omstandigheden, werd er regelgeving uitgevaardigd en aangepast, met als doel de levensomstandigheden van de slaafgemaakten te verbeteren. Dat nam niet weg dat de bestaande opvattingen over de slaafgemaakten bleven bestaan. Hierdoor werd de uitvoering van de regelgeving enigszins belemmerd. De overheidsbemoediging moest ertoe leiden dat uitputtende exploitatie van de gedwongen arbeiders vermeden werd. Echter werd deze interventie door sommige plantagehouders als directe inmenging in hun bedrijfsvoering ervaren (Koene 2019, 182-183). De plantagehouders beseften onvoldoende dat de koloniale overheid handelde uit eigen economisch belang. De koloniale overheid benadrukte dat slechts de leefomstandigheden van de slaafgemaakten werd verbeterd en zij niet de intentie had een inbreuk te plegen op de eigendomsrechten van de plantagehouders.³⁶ Terecht stelt Siwppersad (1979) dat het doel van

³⁵ Nationaal Archief Nederland: Bestuursarchieven van Suriname 1810-1845. Toegang 1.05.11.11. Inventarisnummer 32, scans 113-115.

³⁶ Gouvernementsblad 1832 no.13.

deze lotsverbeteringspogingen gericht was op de aanvulling van arbeidskrachten en daarmee de instandhouding van de slavernij in het belang van de plantage-economie en de koloniale kas.

De slavenreglementen die in 1851, 1853, 1854 en 1856 werden uitgevaardigd hadden het karakter van voorbereidingen in aanloop naar de onafwendbare afschaffing van de slavernij. Deze verdragende maatregelen hadden voornamelijk te maken met het gebrek aan financiële middelen voor de schadeloosstelling van de eigenaren, stelde Siwpersad (1979). Bij niet naleven van de wettelijke bepalingen werden geldelijke sancties toegepast. Ondanks er een groot verschil was tussen wetgeving en de praktijk, was er volgens Van Stipriaan (1993, 353-355) sprake van enige verbetering en vermeerdering met betrekking tot de verstrekte levensmiddelen. Slaafgemaakten kregen ook meer grond ter beschikking om het eigen voedsel te verbouwen en pluimvee op na te houden. Dat de slaafgemaakten meer ruimte kregen om kostgronden op na te houden had ook te maken met het feit dat het onderhoud van de slaafgemaakten een behoorlijke uitgavenpost was voor de plantagehouders. Het was voor de hand liggend dat ze uit eigen belang meer grond ter beschikking stelden voor de slaafgemaakten om in hun vrije tijd hun eigen voedsel te verbouwen. Het verplicht beschikbaar stellen van kostgronden kon ook gezien worden als een maatregel om onrust bij de slaafgemaakten weg te nemen bij het verstrekken van onvoldoende voedsel.

In de wetgeving was er duidelijk een verschuiving merkbaar, van ordehandhaving naar meer bescherming in het kader van de afschaffing van de slavenhandel, met het doel de levensstandaard te verbeteren. Al met al, al waren er enige veranderingen opgetreden, waren die relatief en geen levensveranderende wijzigingen. Het bleef een bruto systeem. De natuurlijke aanwas was niet op gang gekomen zoals men had gedacht. Ook waren de doorgevoerde wijzigingen betrekkelijk laat, daar de afschaffing van de slavernij onvermijdelijk was geworden.

Hoofdstuk 4:

De invloed van de interne slavenhandel op de slaafgemaakten

Inleiding

De slavenhandel en slavernij hadden invloed op de slaafgemaakten en hun nazaten. Doordat slaafgemaakten kapitaal vertegenwoordigden, was het kopen en verkopen van slaafgemaakten een regelmatige handeling voor de plantage-eigenaren bij wie veelal alles om geld draaide. De verkoop en koop waren legaal en vonden plaats onder door de koloniale overheid vastgestelde regels, en bijgevolg vloeiden uit de verkopen financiële middelen naar de koloniale kas. Aangezien slavernij doorging na de afschaffing van de slavenhandel in 1808, bleef de behoefte aan onbetaalde arbeidskrachten bestaan en daarmee ook de interne handel in slaafgemaakten.

De verkoop had niet alleen een sociaaleconomische impact, maar was tevens van invloed op het sociaal-cultureel leven van de slaafgemaakten. In deze zin had deze handelspraktijk ook een psychologische impact op zowel het individu als de slavengemeenschap. Maar het slavernijstelsel had niet alleen een dimensie van slachtofferschap, maar ook een zijde van agency, waarbij de slaafgemaakten zich verzetten tegen het systeem, en dit binnen de mogelijkheden die ze hadden, aangedreven door hun overlevings- en veerkracht. In dit hoofdstuk komen aan de orde de negatieve impact van de koop en verkoop van slaafgemaakten op de slaafgemaakten en hun reacties hierop.

4.1. Fysieke ontwrichting

Vanwege de interne slavenhandel die vanaf 1808 toenam, nam ook de fysieke ontwrichting van de slaafgemaakten meer dan ooit toe. De verkoop en koop van slaafgemaakten leidde tot constante verplaatsingen en gedwongen verhuizingen. Verkoop van een slaafgemaakte, groepen of slavengemeenschappen leidde tot ontworteling van de voor hen jarenlange vertrouwde plek (Hoevell 1854, 178-179; Van Stipriaan 1993, 389-390). De ontworteling begon in Afrika, met het gevangenschap en het transport naar de Amerika's, alsook de eerste verkoop bij aankomst in de kolonies. Moeizaam en getraumatiseerd zich aanpassend aan de nieuwe omstandigheden, werden zij door verkoop wederom onttrokken aan de nieuwe plekken die zij zich eigen hadden gemaakt. Sterker nog sommige slaafgemaakten werden meerdere keren verkocht. De ontworteling kon binnen één generatie, maar ook binnen een tweede en derde generatie plaatsvinden. Deze fysieke ontwrichting leidde tot psychologische gevolgen als onder andere constante angst, trauma, stress en onzekerheid voor verkoop en scheiding. Dit maakte hen kwetsbaar en maakte een stabiel leven opbouwen moeilijk. Slavernij bemoeilijkte het vormen van gezinnen en families.³⁷ Ook gemeenschapsvorming werd bemoeilijkt.

³⁷ <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/freedom/1609-1865/essays/aafamilies.htm>

De fysieke ontwrichting bleef niet beperkt tot de grenzen van één kolonie, maar de slaafgemaakten konden weer verplaatst worden naar een ander land. In 1822 vroeg de Franse schoener *Le Commerce*, die onderweg was van Martinique naar Cayenne, toestemming aan gouverneur Vailliant om tijdelijk in Suriname aan te meren, vanwege problemen met het vaartuig. Aan boord waren er 79 slaafgemaakten en gereedschappen, eigendom van ene slavenhouder Lagards, die in de naburige Franse kolonie een nieuwe plantage wilde beginnen. Naar blijkt vertrok deze schoener, die wellicht bezig was met de smokkelhandel, na de nodige reparaties, weer na enkele dagen.³⁸

In belangrijke mate zorgde de fysieke ontwrichting ervoor dat de nieuw aangekochte slaafgemaakten aansluiting moesten vinden op de nieuwe werk- en woonplekken. Dit was een emotionele uitdaging voor hen. Bij adaptatie aan de nieuwe plantage dan wel omgeving waren er een aantal factoren waarmee rekening gehouden moest worden zoals de geografische ligging, het soort en de grootte van de plantage waar men terecht kwam, het werk dat men deed en moest doen, de sociale structuur en cultuur op de nieuwe plek, het verschil tussen het leven in de stad en het plantageleven, evenals het regime van de nieuwe eigenaar. Ook de leeftijd van de slaafgemaakte speelde een rol. Deze ingrijpende gebeurtenis maakte zoals Orlando Patterson (2012, 3) het stelde dat mensen op onmenselijke wijze belemmerd werden om zich stabiel te ontwikkelen en controle te hebben over het leven als zelfstandige en zelfverzekerde personen. Ook Oostindie (1993,21) betoogt dat gescheiden verkoop leidde tot ontwrichting en traumatische ervaringen voor gezinnen op plantages in de Amerika's. Slaafgemaakten waren emotioneel gebonden aan de grond en niet aan de eigenaar. Dat kwam doordat zij gedurende de levensduur van de plantage er met generaties hadden gewoond. De ontwrichting zorgde ervoor dat cruciale zaken in het leven zoals een familie vormen en culturele beleving niet bereikt konden worden in een samenleving waarin elke vorm van menselijkheid voor hen ontkend werd, stelt de Amerikaanse historicus Heather Williams.³⁹

Klinkers (1997,89) daarentegen bagatelliseert de negatieve effecten van gedwongen verplaatsing en ontworteling. Elke gedwongen verplaatsing heeft negatieve implicaties. De schade die werd aangericht was meer dan de fysieke scheiding en was van invloed op het bestaan van de slaafgemaakten. Zij stelt echter dat de ontworteling geen reële bedreiging vormde voor het merendeel van de relaties.

4.2. Ontmenselijking

Het merken van mensen, om het bezit aan te kunnen tonen is eeuwenoud, en als onderdeel van het inhumane slavernijstelsel, werden slaafgemaakten gebrandmerkt. Het brandmerken was niet alleen van belang ter vaststelling als eigendom, maar in het bijzonder voor de boekhouding en bij de verkoop. Het diende ook als een controle-instrument voor het achterhalen en identificeren van

³⁸ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Toegangsnummer 2.10.01, inventarisnummer 3332, scans 126-127.

³⁹ <https://www.loc.gov/classroom-materials/immigration/african/africans-in-america/>

weglopers. Brandmerken werd ook als strafmiddel gehanteerd, waarbij het individu te schande werd gezet en werd gestigmatiseerd, maar wordt bij dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Met het brandmerken werden slaafgemaakten getekend als handelswaar. Het brandmerken was een duidelijk teken van overwicht op de slaafgemaakten en creëerde sociale grenzen om hen te onderscheiden van anderen (Vejdani 2023, 223, 225).

Volgens de wettelijke voorschriften waren eigenaren vanaf de 17de eeuw verplicht hun menselijke eigendommen te brandmerken met hun initialen (Van Lier 1977, 102; Schildkamp & de Smith 1973, 538). Het merkteken kon op de borst, de rug of bovenarm worden geplaatst. Bij doorverkoop onderging de slaafgemaakte het proces wederom, met alle gevolgen van dien. Deze handeling was niet alleen zeer pijnlijk, maar tastte ongetwijfeld het zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde van de slaafgemaakte aan. Een mens was verworpen tot een voorwerp, dat was een vernedering. Hoewel het brandmerken gedurende de 19de eeuw uit gebruik raakte, waren de slaafgemaakten voor hun leven lichamelijk als mentaal getekend.

De ontmenselijking werd niet alleen veroorzaakt door het brandmerken. Slavernij in Suriname werd als wreed aangemerkt (Teenstra 1842, 129-132; Van Hoeffell 1854, 79; Van Lier 1973, 92-93; Choenie 2023, 147-149). De dehumanisering kwam verder tot uiting in het aanmerken van de slaafgemaakten als inventaris, wrede straffen, slechte behuizing, gering en eenzijdig voedsel, zwaar werk en de vrijheidsbeperkende maatregelen.

4.3. Sociaal-culturele ontwrichting

De fysieke ontwrichting leidde tot sociale en emotionele ontwrichting, omdat gezinnen, families en vrienden van een bepaalde plantage of divisie uit elkaar werden gerukt. Volgens de wettelijke bepalingen mochten moeders en kinderen niet separaat verkocht worden. Maar de vader werd wel verkocht zonder de moeder en kind(eren), of de moeder en kind(eren) werden wel verkocht, zonder de vader, waardoor hij alleen achterbleef. Trouwens in de perceptie van de witte eigenaren in de 19de eeuw hadden slaafgemaakten geen andere bloedverwanten dan een moeder (Van Hoeffell 1854, 52-54). Dit leidde ertoe dat in de praktijk er zwaar inbreuk werd gepleegd op het familieleven van de slaafgemaakten wat generaties lang doorwerkte met blijvende gevolgen. Sterker nog, kwam er op het verbod van gescheiden verkoop van moeder en kind(eren) weerstand van de eigenaren, aangezien ze van mening waren dat hun recht op eigendom werd beperkt. De blanken gingen zelf zover door te stellen dat bij gescheiden verkoop van moeder en kind (eren) de moeder ontlast was van de zorg voor de kinderen wat een voordeel was (Van Hoeffell 1854, 127). Ondanks het bij wet verboden was moeder en kind (eren) separaat te verkopen werden er volgens Ten Hove (1996) regelmatig rekesten ingediend om moeder en kind toch gescheiden te verkopen. Tegenstrijdig hieraan was dat het dezelfde eigenaren waren, die de natuurlijke aanwas van de slaafgemaakten wilden stimuleren na de afschaffing van de slavenhandel in 1808.

Rond de eerste helft van de 19de eeuw, na het wegvallen van de smokkelhandel in slaafgemaakten, werden missie en zending gestimuleerd om actiever tot kerstening van de slaafgemaakten

over te gaan, hetgeen moest leiden tot een meer stabiel familieleven en toename van de natuurlijke aanwas (Buschkens 1974, 82; Klinkers 1997, 26). Volgens de plantagehouders waren bekeerde slaafgemaakten relatief rustiger en dienstbaarder. Bij verkoop brachten ze ook meer op. In 1828 werd dan ook de Surinaamse afdeling van de Haagse Maatschappij opgericht door vooraanstaande plantagehouders en ambtenaren en de Hernhutters werden hiermede belast (Lenders 1986, 139). In het verlengde hiervan diende de Rooms-katholieke missie in Suriname het verzoek in bij de Nederlandse regering voor meer godsdienstvrijheid. In verband met het kerkelijk huwelijk van slaafgemaakten werd gevraagd dat er een verbod kwam op de gescheiden verkoop van man en vrouw die kerkelijk gehuwd waren met medeweten van de plantagehouder. Volgens gouverneur Vailliant, geadviseerd door de Raad van Politie, zou een verbod het economische recht van de eigenaren nadelig beïnvloeden en notabene waren de slaafgemaakten niet verantwoordelijk genoeg om zorg te dragen voor een gezin en de opvoeding van kinderen. Een christelijk leven was notabene mogelijk zonder te huwen en zeker niet weggelegd voor de slaafgemaakten van de plantages. (Abbenhuis 1953, 40-44). Hiermee werd duidelijk hoe kortzichtig en racistisch het Nederlands koloniaal beleid was en gebaseerd was op eigenbelangen.

Het hoofddoel van de bekering was alleen om de slavernij te legitimeren, slaafgemaakten te overtuigen van de verplichting tot werken en onderdanigheid (Van Raalte 1986, 43-44). Met de kerstening kwam de eigen religieuze en culturele beleving van de slaafgemaakten, die overigens verboden was, in de verdrukking, waardoor zij een deel van hun zijn en houvast kwijtraakten. De kerstening bracht met zich mee dat zij bij de doop nieuwe namen kregen, hetgeen een behoorlijke negatieve impact had op de identiteit en achtergrond. Sommige gedoopte slaafgemaakten hadden in de loop der tijd wel drie namen, een Afrikaanse naam, de roepnaam die ze van de eigenaar kregen in Suriname en dan weer een christelijke naam. Hoe laveerde de slaafgemaakte zich dan tussen de verschillende namen en de verschillende werelden waarin hij leefde? Het was laveren tussen de wereld van de blanken en de eigen wereld onder de slaafgemaakten. Wie was hij of zij? Zie weer de diepe impact van slavernij op het individu. Los van het kapot maken van gezins, familie- en sociale banden, was het haast onmogelijk een eigen stabiel leven of sociale relaties op te bouwen vanwege de constante verkoop. Dreigementen als het verkopen van slavenmacht zorgde voor onzekerheid, onrust en spanning onder de slaafgemaakten. Controle en macht werd uitgeoefend op de slaafgemaakten door dreiging met verkoop.

Onderstaande voorbeelden geven weer de invloed die de interne handel in de praktijk had op de slaafgemaakten en hoe bruto en complex situaties waren. Uitbuiting, onderdrukking en macht komen tot uiting in de mentaliteit van de bezitters van slaafgemaakten. In de meeste gevallen was er naast fysieke ontwrichting ook sprake van dehumanisering en sociaalculturele ontwrichting en daaruit voortvloeiende emotionele, culturele en psychologische schade. Hoe kon een slaafgemaakte overleven in een samenleving waarin een mens was gereduceerd tot eigendom en elke vorm van menselijkheid ontbrak?

Fripon verkocht in 1827⁴⁰

Fripon was eigendom van Willem Arlaud en was verhuurd aan plantage Gelderland. Hij liep weg in 1820 en werd na verloop van tijd opgepakt en veroordeeld tot zes jaren arbeid op het Cordonpad. Na de straf weigerden de erven van Willem Arlaud hem terug te nemen. Hij werd toen publiekelijk verkocht en de gelden gingen naar de koloniale kas. De nieuwe eigenaar was Jacobus Goede. Fripon liep na verloop van tijd weer weg, werd opgepakt en werd in augustus 1826 veroordeeld tot de Spaanse bok en één jaar werken buiten Paramaribo. Nog voor de uitvoering van de straf zag Fripon kans te vluchten uit het Fort Zeelandia. In november van hetzelfde jaar werd hij weer opgepakt en teruggegeven aan zijn eigenaar. Op weg naar het Coppenamegebied waar hij werd verhuurd aan T. Kaersenhout om zijn opgelegde straf uit te voeren, zag Fripon kans opnieuw te vluchten. Wederom werd hij opgepakt en het Hof van Politie en Criminele Justitie besliste dat hij gescheiden verkocht zou worden van zijn moeder en onder voorwaarde dat de koper hem uit de kolonie moest meenemen.

Dit geval maakt duidelijk hoe het Hof de controle op de slaafgemaakten en veiligheid belangrijker achtte dan medemenselijkheid. Hij was volgens hen onhandelbaar en de kolonie moest bevrijd zijn van “gevaarlijk en ondeugend voorwerp” zoals het Hof dat stelde. Na aftrek van de kosten kreeg Goede zijn aandeel voor de verkoop. Het was duidelijk dat Fripon zich niet permanent wilde onttrekken aan het systeem, anders had hij zich vanaf de eerste weglloop-actie onvindbaar gemaakt. Deze slaafgemaakte werd dubbel gestraft, hij werd bewust gescheiden van zijn moeder en werd verplaatst naar een plek buiten de kolonie. Dit was een totale ontregeling en ontwrichting en sociale uitsluiting voor Fripon als hij op de nieuwe plek aankwam. Elke mogelijkheid tot weerzien met zijn familie en vrienden was hem en zijn mensen ontnomen. Deze inhumane handeling had een directe invloed op het leven van zowel Fripon als zijn achtergebleven moeder.

Joseph en moeder Louisa 1827⁴¹

Joseph en Louisa behoorden tot de koffieplantage Aldenrad aan de Matapicakreek. Joseph werd door de administrateur verkocht aan Johan Ludwig Garde. Deze woonde aan de Saramaccastraat en bezat plantage Phillepine's Lust aan de Saramaccarivier. Naar alle waarschijnlijkheid woonde Joseph aan de Saramaccastraat en in augustus 1826 liep hij weg en keerde op 6 maart 1827 terug zijn moeder Louisa meenemende. Hij was weggelopen, omdat ze separaat waren verkocht volgens zijn moeder. Garde gaf de zaak aan bij het Hof en beriep zich erop er niet van op de hoogte te zijn dat Joseph nog een moeder had ten tijde van de koop. Garde vroeg toestemming om de koop ongedaan te maken. Vanwege wegloperij werden Joseph en zijn moeder gestraft met de Spaanse bok, ze moesten de proceskosten betalen en gingen elk terug naar hun respectieve eigenaren.

Het bleek dus dat er onregelmatigheden hadden plaatsvonden tijdens de koop en verkoop van de slaafgemaakte. Regelgeving werd vaak terzijde geschoven. Dat Joseph zijn moeder haalde,

⁴⁰ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 692, scans 139-145 & inventarisnummer 733, scans 817-818.

⁴¹ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 779, scans 424-425.

geeft aan hoe zwaar de scheiding hem viel en hoeveel risico's hij daartoe nam om samen met haar te zijn. Moedig was hij dus. Notabene wilde hij niet voor altijd wegblijven, anders was hij niet teruggekomen. Maar het is ook heel goed mogelijk dat Joseph op de hoogte was van de wet die verbod om moeder en kind (eren) gescheiden te verkopen en met zijn daad zijn recht probeerde te zoeken. Pijnlijk is dat alle moeite voor niets is geweest aangezien ze gestraft werden en toch weer gescheiden werden. Zij waren de grote verliezers. Voor Garde was er geen sanctie voor het overtreden van de wet.

Candace 1827⁴²

In 1827 diende Charlotte Asfenbenner als executeur van de boedel van Zwaantje Asfenbenner een rekest in bij het Hof van Politie en Criminele Justitie om de slaafgemaakte zwangere Candace te mogen verkopen. Volgens het testament diende de vrouw voor f. 1200,- verkocht te worden aan de vrije Valentijn. Het ongebooren kind werd al van de moeder gescheiden door het testament. Er was ook vermeld dat ingeval Candace bij de bevalling kwam te overlijden, het kindje gegeven moest worden aan de vader, Jannie van Muller. Beviel ze voor de verkoop dan moest de baby op een publieke veiling worden verkocht en de opbrengst was voor de erfgenamen. Het verzoek van de executeur moest volgens het Hof door het Hof van Civiele Justitie worden behandeld. De clause dat het kind bij overlijden naar de vader moest, was bezwaarlijk voor het Hof. Dit tegen de achtergrond van de ongelijke machtsverhoudingen die er heersten in de kolonie. De staat achtte het niet correct dat een niet blanke vrije een Zwart kind kreeg, een kind dat geld kon opleveren. Een vader werd zijn kind niet gegund. Trouwens in de perceptie van de blanken bezaten slaafgemaakten geen andere bloedverwanten dan een moeder.

Dit voorval maakt duidelijk hoe de wilsbeschikking van iemand het leven van een ander kan beïnvloeden. Heel ingrijpend was dit testament. Candace moest verkocht worden hetgeen tot een ongewilde fysieke scheiding zou leiden, van haar man en vader van het ongebooren kind en anderen. Elke levensfase van het leven van de slaafgemaakte bezat een prijskaartje. Geheel tegen de regels zou de baby verkocht worden, gescheiden dus van de moeder. Een kind dat gescheiden wordt van de moeder en notabene een baby is ingrijpend en hartverscheurend voor elke moeder en elk kind.

⁴² Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 691, scans 638-641 & inventarisnummer 732 scans 117-123.

Afbeelding 4.1.:

Advertentie over slaafgemaakten uit Curaçao

Bron: De Surinaamsche Courant, 10 januari 1835.

Bovenstaande advertentie geeft aan dat een aantal slaafgemaakten uit Curaçao naar Suriname kwamen en zeker niet van vakantie terugkwamen. Het is mogelijk dat zij daar werden gekocht en vervolgens opgestuurd naar de belanghebbenden in Suriname. Volgens het slavenregister bleek dat de twee kinderen met toestemming van de gouverneur werden geregistreerd. Dus buiten de bestaande wetgeving om, waren ze het land binnengekomen en er bleken meerdere soortgelijke gevallen te zijn. Wat op een normale advertentie lijkt, daarbij is er echter sprake van misleiding. Het is duidelijk dat de koloniale overheid via allerlei constructies de eigen wetgeving omzeilde omwille van economisch voordeel.

Dit voorbeeld toont aan dat de slaafgemaakten steeds werden verplaatst. In dit geval ging het om kinderen die zonder ouders in een geheel nieuwe omgeving terechtkwamen. Hoe moeilijk was het niet voor deze kinderen om op te groeien onder deze omstandigheden tot evenwichtige volwassenen. De impact van een zoveelste verplaatsing van de slaafgemaakten viel niet te onderschatten.

4.4. De invloed van de slaafgemaakten op hun verkoop

De ongewenste veranderingen die in werking traden door verkoop leidden tot onrust en verzet onder de slaafgemaakten. In hun wereld, op de plantages, was er een zekere sociale cohesie, groepsbinding, kracht en eigen culturele beleving. Elke bedreiging op deze wereld, die een soort verdedigingsmechanisme was, moest voorkomen en verdedigd worden. Zo was verkoop en daarmee verplaatsing een grote bedreiging voor het leven van zowel het individu als de gemeenschap. Op verschillende manieren kwamen slaafgemaakten vanuit dergelijke posities waarin zij verkeerden en binnen de mogelijkheden die zij bezaten in verzet tegen de verkoop, door deze te vertragen of niet meer door laten gaan. Hoe manifest slavernij ook was in de samenleving, volkomen machteloos waren ze niet, hun reactie maakte wel een verschil uit.

Illustratief zijn de navolgende voorbeelden:

1. Weglopen

*Mietje weggelopen in 1823*⁴³

Op 9 februari 1823 werd de slaafgemaakte Mietje opgepakt in Paramaribo, omdat ze was weggelopen. Ze was uit protest weggelopen na haar tweede verkoop in twee jaren tijd en sterker nog haar verplaatsing naar Nickerie bij de laatste verkoop. Bij nader onderzoek bracht de actie van Mietje diverse onregelmatigheden aan het licht die hadden plaatsgevonden bij beide verkopen. Mietje was weggelopen uit Nickerie en behoorde toe aan James Shaw. Ze behoorde eerst toe aan Marianne Preger die in Paramaribo woonde, en haar had verkocht aan Shaw op 9 oktober 1822 voor f. 2400,-. Ze werd toen naar Nickerie vervoerd. Het bleek dat Shaw zich niet had gehouden aan de wettelijke bepalingen van 24 april 1817, die verboden zonder toestemming van de gouverneur slaafgemaakten uit verschillende delen van het land over te brengen naar Nickerie. Het voornemen moest geadverteerd worden, wat ook niet was gebeurd. Mietje was eerder doorverkocht. Ze behoorde toe aan James Gringle die haar op 31 mei 1821 had verkocht aan Marianne Preger voor f. 1800,-. Toen Mietje in 1821 was verkocht werd ze gescheiden van haar moeder Amba en zus Madelijntje. Gringle had zich dus niet gehouden aan de wet van 1782 die verbood dat moeder en kind gescheiden werden verkocht.

Hangende het onderzoek verbleef Mietje bij het piket van het Hof van Politie en Criminele Justitie te Fort Zeelandia. Justitie ging ervan uit dat Pregers en Shaw niet op de hoogte waren van de wetsovertreding van Gringle. De verkoop van Mietje door Gringle werd nietig verklaard en de erven van de inmiddels overleden Gringle moesten de koopsom van f. 1800,- teruggeven aan Pregers. Pregers op haar beurt moest het verkoopbedrag van f. 2400,- retourneren aan Shaw. De proceskosten moesten ook betaald worden door de erven Gringle. Naar alle waarschijnlijkheid ging Mietje terug naar de erven Gringle waar ze werd herenigd met haar moeder.

Deze case legt een aantal zaken bloot. Er vonden bij de verkoop en koop van slaafgemaakten onregelmatigheden plaats, omdat partijen zich niet hielden aan de wetgeving. De

⁴³ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 688, scans 261-266, 466-472.

realiteit was dat slaafgemaakten vaker door werden verkocht, al dan niet binnen een kort tijdsbestek. De case laat ook zien dat verkopen puur zakelijk waren, want Mietje werd met winst doorverkocht. Aangezien er een tekort was aan arbeidskrachten konden er hogere bedragen worden gevraagd die ook werden betaald. De handeling van Mietje toonde voorts aan hoe uitzichtloos de situatie voor haar was geworden als gevolg van de verkopen. Het maakt ook duidelijk de solidariteit onder de slaafgemaakten, daar uitgegaan moet worden dat gezien de grote afstand tussen Nickerie en Paramaribo ze ongetwijfeld hulp zal hebben gehad. Tenslotte beïnvloedde Mietje met haar actie de verkoop.

2. Gebruikmaken van het recht

Apollonia en zonen Anthonie en Joosje in 1813⁴⁴

Slaafgemaakte Apollonia richtte tussen januari en augustus 1813 vijf brieven aan het Hof van Politie en Criminele Justitie met het verzoek haar een straatvoogd aan te wijzen. Zij en haar zonen waren gouvernementsslaafgemaakten en werden door de administrateur Blom verkocht aan Coba van Rijswijk onder voorwaarde dat er manumissie voor hen aangevraagd moest worden. Ondanks Coba het volledige aankoopbedrag niet had voldaan verkocht ze Apollonia en zonen door aan een zekere Kustner die één van haar zonen doorverkocht aan F. C. Hunnekuysen. Moe van het van hand tot hand gaan zocht Apollonia haar recht bij het Hof. Aan het Hof vroeg ze om een straatvoogd. Ze had inmiddels geld bijeen gespaard om de kosten voor manumissie te betalen. Meestal hadden de slaafgemaakten die de vrijheid verkregen, een straatvoogd nodig, omdat het wettelijk verplicht was. Deze moest garant staan ingeval er problemen ontstonden met de vrije mensen (Dragtenstein & Ten Hove 1997, 17-19).

Op de hoogte zijnde van het verbod op gescheiden verkoop van moeder en kind deed Apollonia in december 1813 haar beklag bij het Hof dat haar zoon Joosje door eigenaar Kustner was verkocht. Het Hof stelde een onderzoek in, daar de verkoop tegen de wettelijke bepaling was. In die tussentijd werden Apollonia en zonen onder de verantwoordelijkheid van het Hof geplaatst. In afwachting van het onderzoek werden ze voor onbepaalde tijd verhuurd voor f. 2,10 per dag. Kustner zou het gezin voor f. 5000,- hebben gekocht van de vorige eigenaar en bevestigde de jongen te hebben doorverkocht en niet geweten te hebben dat zij vrij zouden moeten zijn en dat hij tegen de wet handelde. Hunnekuysen werd bevolen de jongen terug te geven aan het Hof zodat hij herenigd kon worden met zijn familie. Het Hof nam in december 1824 een beslissing in de zaak en wees Jacob van David Mendes aan als straatvoogd. Hij kreeg de opdracht de manumissie-aan-

⁴⁴ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 689, scans 671-673 & inventarisnummer 724, scans 587-615.

vragen voor Apollonia en zoon Anthonie in orde te maken, aangezien Joosje jammer genoeg reeds was overleden.

Deze zaak onderstreept dat het verkopen en kopen van slaafgemaakten een dagelijkse praktijk was en dat het niet bleef bij één verkoop. Binnen kort of lang termijn werden de slaafgemaakten doorverkocht. Bij de verkoop en koop werden de wet vaak terzijde geschoven, hetgeen de verkoop illegaal maakte. Zolang er geen problemen ontstonden kwamen de onrechtmatige handelingen niet aan het licht. Bewust van de wettelijke bepalingen zocht de slaafgemaakte haar recht voor de vrijheid van haar en haar kinderen. Had ze dat niet gedaan waren ze vroeg of laat weer verkocht. Het Hof verdiende notabene aan dit gezin, aangezien ze voor onbepaalde tijd waren verhuurd. Het wordt ook duidelijk dat het Hof niet in alle gevallen voortvarend te werk ging, want pas in 1824 werd deze zaak afgehandeld. Deze lange wachttijd leidde uiteraard tot ontmoediging en onzekerheid bij de slaafgemaakten, maar het was ook pijnlijk, want één van hen mocht de vrijheid niet meer meemaken.

3. Werkopdrachten niet naar behoren uitvoeren.

*Plantage Berlijn 1821*⁴⁵

De houtplantage lag aan de Parakreek en telde ruim 200 slaafgemaakten. Bij de slaafgemaakten was er een merkbare demotivatie om te arbeiden, omdat ze van mening waren dat het zinloos was op volle kracht te arbeiden als ze toch verplaatst zouden worden. Na een serieuze dreiging van verplaatsing, werd de strategie van vertraagd werkzaamheden uitvoeren toegepast. Deze strategie werd maanden toegepast. Met hun actie gaven ze een duidelijk signaal af dat ze het niet eens waren met de voorgenomen verplaatsing. De ondermaatse prestaties ontging de eigenaar niet en had ongetwijfeld economische implicaties. Hij diende een klacht in tegen de slavenmacht bij het Hof van Politie en Criminele Justitie. Uit het onderzoek bleek dat de slaafgemaakten ontevreden waren over het feit dat ze te weinig voeding en kleding kregen en er geen verandering kwam in de situatie na dit kenbaar te hebben gemaakt.

James Balfour, een rijke plantagehouder was niet gediend van deze situatie en dreigde de hele slavenmacht te verplaatsen naar een andere plantage van hem, Waterloo in de divisie Nickerie. Daar bezat hij ook plantage Plaisance. Beide waren suikerplantages. De voorgenomen verplaatsing was een kostbare aangelegenheid, omdat de gebieden ver uit elkaar lagen en het transport dagen zou duren, en behoorlijk wat kosten met zich zou meebrengen. In de periode 1820 werden vele voornamelijk katoenplantages in het westen van Suriname aangelegd, waardoor de vraag naar arbeidskrachten aanwezig was (Van Stipriaan 1993, 237-238). Het was een helse opgave waar een behoorlijk prijskaartje aanhing, en toch als een oplossing werd gezien. Dat de verplaatsing menens was, bleek uit het verzoek daartoe van Balfour aan het Hof op 31 maart en 17 augustus 1821, al dan niet met assistentie van de sterke arm.

⁴⁵ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 686, scans 75-76, 99-100, 256, 315-317 & inventarisnummer 982, scans 13-19.

Echter werden beide verzoeken afgewezen. Het Hof gaf wel aan de situatie op Berlijn op de voet te volgen. Sceptisch kan gekeken worden naar deze houding van het Hof om de zaak te blijven volgen, omdat de oorzaak van het conflict, namelijk het tekort aan voeding en kleding, niet werd aangepakt en de eigenaar niet werd gewezen op zijn verantwoordelijkheden. Balfour beschuldigde de slavenmacht ervan massaal naar de bossen te willen vluchten. De slaafgemaakten verklaarden tegenover de onderzoekscommissie van het Hof de intentie tot verlaten van de plantage niet te hebben. Dat kwam door de aard van de werkzaamheden, de minder zware werkomstandigheden in de bossen en de minder strenge discipline en daardoor relatieve vrijheid die ze genoten (Van Lier 1977, 112-113). Gezien de mate van onafhankelijkheid die ze genoten bij het uitvoeren van het werkzaamheden was weglopen dus niet zinvol. De slaafgemaakten lieten zien dat ze hun rechten en kracht kenden en dat gezamenlijk optreden zijn uitwerking niet miste.

4. Weerspannigheid en oproerig gedrag

*Plantage Hanover 1827*⁴⁶

In 1827 kocht de vermogende Samuel de la Parra op de veiling de houtgrond Hanover aan de Pararivier compleet op. Dat hield in grond, gebouwen, inventaris en slaafgemaakten. De plantage leverde niet veel op en volgens De la Parra waren de slaafgemaakten lui en wilde hen daarom overbrengen naar de suikerplantage De Guineesche Vriendschap aan de Surinamerivier. Op de suikerplantages waren de werkzaamheden arbeidsintensief, dus extra arbeiders waren hard nodig. Rond 1827 was het arbeidstekort op de plantages nijpend. De smokkelhandel was in de kiem gesmoord en de invoering van slavenregisters maakte de controle op het bezit van slaafgemaakten strenger. Het werd steeds moeilijker om aan slaafgemaakten te komen. Dus het overbrengen van de slavenmacht van Hanover naar De Guineesche Vriendschap was een goede oplossing voor De la Parra.

Op 5 februari 1827 werden er mededelingen hierover gedaan op plantage Hanover. Zes slaafgemaakten zouden naar Paramaribo worden overgeplaatst naar het huis van De la Parra, de rest van de slavenmacht zou naar plantage De Guineesche Vriendschap gaan. Ook moest de laatste lading hout naar Paramaribo worden vervoerd voor de verkoop. De slaafgemaakten lieten terstond hun onvrede blijken over de beslissing. Alle oproepen van de nieuwe eigenaar werden genegeerd. De commandant van het leger in de divisie Para werd op de hoogte gesteld. De la Parra richtte een verzoek aan het Hof van Politie en Criminele Justitie ter overplaatsing van de slavenmacht en om harde maatregelen tegen hen te treffen bij weigering. Op 21 februari 1827 werd het verzoek door het Hof afgewezen.

⁴⁶ Nationaal Archief Nederland: Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Toegangsnummer 1.05.10.02, inventarisnummer 692, scans 259-260, 381-391; inventarisnummer 734, scans 247-263.

Daar de koloniale overheid verantwoordelijk was voor orde en rust in de kolonie, werd er een onderzoek ingesteld. De la Parra ging in beroep bij de gouverneur, omdat hij zich aangetast voelde in zijn burger- en eigendomsrecht. Hij dreigde dat de beslissing verregaande consequenties zou hebben voor de koloniale regering, indien zij bleef vasthouden aan de weigering tot toestemming voor de overplaatsing. De verplaatsing mocht naar zijn inzicht geen probleem zijn aangezien beide plantages slechts een paar uren varen verwijderd waren en de slaafgemaakten niet gescheiden werden van hun families. De plantagehouder ging eraan voorbij dat de overplaatsing meer was dan geen scheiding van families en de geografische afstand. Er kwamen zoveel andere uitdagingen bij kijken voor de slaafgemaakten.

De la Parra onderstreepte dat de afschaffing van de slavenhandel het van de hand doen van failliete plantages had versneld en slaafgemaakten duurder had gemaakt. Er bleef niets anders over dan de slaafgemaakten van de verlieslatende plantages over te brengen naar de goed draaiende plantages in het belang van de kolonie en de beurs van Nederland. Een delegatie van het Hof toog naar plantage Hanover, vergezeld van militairen. Ook De la Parra was aanwezig op de plantage. Van enig onderzoek en ondervraging kwam niets terecht, omdat de slaafgemaakten weigerden zich te begeven naar het huis van de directeur waar ze toegesproken zouden worden. Dit ondanks herhaalde oproepen. Uiteindelijk verliet de delegatie onverrichterzake de plantage. In een misleidende rapportage aan het Hof werd aangegeven dat de slavenmacht zich provocerend had opgesteld en alles erop wees dat ze van plan waren weg te lopen.

Het Hof nam het besluit om de plantage wederom te bezoeken echter zonder de eigenaar en de sterke arm. Zij was van mening dat de slaafgemaakten een misdaad hadden begaan door niet te verschijnen, ondanks herhaalde oproepen. Bij het tweede bezoek meldden de slaafgemaakten zich wel aan en gaven aan dat ze de eerste keer niet waren verschenen uit angst voor overplaatsing, daar de eigenaar erbij was en de militairen touwen bij zich hadden. De commissie wees ze erop dat ze door hun gedrag om niet te verschijnen ongehoorzaam waren aan het Hof, het leger en de koloniale overheid, bovendien de “onpartijdigheid” van het Hof in twijfel werd getrokken en ze geweigerd hadden het hout naar Paramaribo te vervoeren. Drie zware strafbare feiten. De slaafgemaakten boden hun verontschuldiging aan voor het “beledigen” van de koloniale overheid. Ze kregen een reprimande en werden aangespoord hun werkzaamheden naar behoren te verrichten en de opdracht tot verplaatsing uit te voeren en zich te begeven naar de nieuwe plantage.

Deze kwestie laat zien dat de weerspanning van de slaafgemaakten het proces van overplaatsing kon vertragen. Uiteindelijk werden ze toch overgeplaatst, maar de verplaatsing is niet automatisch gegaan. De eenheid en kracht die de slavenmacht aan de dag legde, maakte dat de belanghebbenden rekening moesten houden, en de overheid genoodzaakt was een andere strategie toe te passen om de zaak af te wikkelen. Het machtsvertoon had niet gewerkt. De blanken zagen de overplaatsing als een normale zaak, wat het voor de slaafgemaakten niet was. Het gedrag van hen was ingegeven door bescherming van hun leefwereld en de gemeenschap. De economische belangen wogen zwaarder voor de blanken, dan de invloed van een gedwongen verhuizing op de slaafgemaakten. Het was geen probleem voor de overheid om toestemming te verlenen voor

overplaatsing al dan niet na onderzoek. Trouwens de overheid ondersteunde de plantagehouders bij het werven van arbeidskrachten, aangezien slavernij gelegitimeerd was door dezelfde overheid. Het dreigen met overplaatsing was een beproefd middel om de slavenmacht te intimideren en controle uit te oefenen.

Conclusies

Dit onderzoek heeft een hoofdvraag en viertal deelvragen die de rode draad vormden om vanuit het perspectief van de slaafgemaakten een verhaal te reconstrueren aan de hand van verschillende bronnen. Een aantal conclusies vloeiden voort uit dit onderzoek die onderstaand puntsgewijs zijn uitgewerkt.

I. Het anti-slavernijdebat, de late Nederlandse abolitie en de interne handel in slaafgemaakten

In het anti-slavernijdebat staan de humanistische en de economische opvattingen als redenen voor de afschaffing van de slavernij tegenover elkaar. Voornamelijk Zwarte en progressieve wetenschappers legden het verband tussen de abolitie en economische ontwikkeling, terwijl de meer Eurocentrisch gerichte en conservatieve wetenschappers het humanistisch standpunt onderstreepten. Gaandeweg kwamen er nieuwe inzichten erbij als de rol van kerstening en de rol van de slaafgemaakten zelf. Hoewel veel wetenschappers heden ten dage het verband tussen kapitalisme en slavernij erkennen, blijft het een heet hangijzer hoe groot de samenhang was.

In het verlengde van het anti-slavernij debat werd meegenomen de late afschaffing van de slavernij door Nederland. Een breed gedragen anti-slavernij beweging en politieke wil ontbraken zowel in Nederland als in de koloniën. In Suriname hielden de plantagehouders onder andere sterk vast aan stereotypische opvattingen over de slaafgemaakten en zij waren voorstanders van behoud van de plantage-economie. In dit kader versterkte de interne handel in slaafgemaakten de late abolitie, omdat het de plantages voorzag van gedwongen arbeidskrachten.

II. Het belang van de interne handel in slaafgemaakten werd versterkt na 1808

Door de afschaffing van de slavenhandel waren eigenaren van slaafgemaakten genoodzaakt slaafgemaakten op de interne markt te betrekken. Hoewel de interne handel in slaafgemaakten niet verboden was in de kolonie Suriname, was deze handel niet altijd even regelmatig. De interne handel in slaafgemaakten werd belangrijk na het verbod op de slavenhandel. De constante afname van de slaafgemaakten werd manifest.

Het belang van de interne handel in slaafgemaakten lag erin dat het zorgde voor de instandhouding van de slavernij en plantage-economie die functioneerden bij de beschikbaarheid van voldoende gedwongen en goedkope arbeidskrachten. De toevoerlijnen van de interne slavenmarkt waren failliete plantages en de uitgebreide smokkelhandel. Slaafgemaakten waren medebepalend bij de waarde van plantages, en het belang hierbij was dat slavernij bleef bestaan na 1808.

De interne handel werd tenslotte versterkt door internationale ontwikkelingen zoals de uitvinding van machines die leidden tot een toenemende vraag naar stapelproducten, vergroting van het werkgebied en daarmee ook meer behoefte aan arbeidskrachten. En tenslotte was de interne

handel een bron van inkomsten voor de verschillende belanghebbenden binnen de plantage-economie.

III. Verschillende patronen binnen de interne handel in slaafgemaakten

Binnen de interne handel in slaafgemaakten ontwikkelden zich verschillende patronen, die betrekking hadden op de omvang, publieke verkopen en failliete plantages.

Wat de omvang betreft kan gesteld worden dat er tussen 1820 -1840 in de piekperiode jaarlijks zo'n 1.000 slaafgemaakten werden verhandeld. Naar alle waarschijnlijkheid zal het aantal hoger hebben gelegen. Dat kwam omdat er zeker onderhandse verkopen plaatsvonden, maar ook legale verkopen die niet gepubliceerd werden in het toenmalige advertentieblad. Maar met de jaren nam de verkoopomvang van de slaafgemaakten af, omdat het steeds moeilijker werd de interne markt te voorzien van slaafgemaakten. Zeker, daar de natuurlijke aanwas vrij laag was en de smokkelhandel op een gegeven moment ophield te bestaan.

Plantages die uit bedrijf gingen, voornamelijk kleine en middelgrote, verkochten meestal hun slavenmacht. Andere plantages die al verlegen zaten om werkkrachten, die verkochten weinig slaafgemaakten, en zeker geen groepen. Gedurende het eerste kwart van de 18de eeuw tot halverwege de 19de eeuw waren het voornamelijk koffie-en katoenplantages die failliet gingen. Deze plantages lagen voornamelijk aan de Surinamerivier en in het Commewijnegebied. Het was dan vooral de suikersector die profiteerde van de vrijgekomen arbeidskrachten.

Een ander patroon laat zien dat er een verschuiving plaatsvond in de aanbieders van de slaafgemaakten voor de verkoop. Waar het eerst particuliere eigenaren en plantagehouders waren die slaafgemaakten ten verkoop aanboden in de beginjaren na het verbod, werd het naderhand de koloniale overheid die de meeste slaafgemaakten verhandelde, zowel individuen als kleine groepen. De overheid verkocht deze slaafgemaakten in het kader van het afwickelen van nalatenschappen en de inning van achterstallige belastinggelden.

IV. Het koloniaal beleid: van ordehandhaving en controle vóór 1808 naar controle en bescherming van de slaafgemaakten na 1808

Daar de interne handel in slaafgemaakten vóór 1808 niet frequent en florerend was, waren beleid en wetgeving meer gericht op ordehandhaving, controle en machtsuitoefening. De registratie en het brandmerken van slaafgemaakten waren belangrijke controle-instrumenten en werden steeds benadrukt.

Na 1808 verschoof het accent meer naar bescherming en controle, om de schaarse markt te beschermen, zeker na de abolitie in de Engelse en Franse gebieden. De koloniale overheid was verplicht de eigenaren van slaafgemaakten te ondersteunen in hun behoefte naar meer arbeidskrachten, omdat slavernij door de staat was gelegitimeerd. Uiteraard tegen de achtergrond van economische belangen en als onderdeel van het kolonialisme.

Het doel van de bescherming was de steeds afnemende slavenmacht af te remmen. Deze bescherming vertaalde zich in wetgeving die de directe leefomstandigheden en materiële omstandigheden van de slaafgemaakten moest verbeteren. Het moest leiden tot stimulering van de natuur-

lijke aanwas. Juridische bescherming werd ze ook gegeven. Echter bleef de natuurlijke groei van de slavenmacht uit vanwege verschillende factoren, waaronder de instelling en onwil van de eigenaren om minimale veranderingen te implementeren.

Er traden veranderingen op voor de slaafgemaakten in het belang van het systeem. Zo moest toenemende kerstening leiden tot een stabiel gezinsleven met toename van geboorten en een positieve beïnvloeding van de arbeidsmoraal. Maar, de veranderende wetgeving met betrekking tot de leefomstandigheden betekende nog lang geen verbetering voor de slaafgemaakten, daar het om grote belangentegenstellingen ging tussen de eigenaren van slaafgemaakten en de slaafgemaakten.

V. De koloniale overheid had economische voordelen aan de interne handel in slaafgemaakten

De interne handel in slaafgemaakten bracht directe financiële voordelen voor de verkoper en de vendumeester. Aangezien slaafgemaakten verhandelbare eigendommen waren, was de interne handel in slaafgemaakten een manier om geld te verdienen. De koloniale overheid verdiende aan elke verkochte slaafgemaakte. De inkomsten van de overheid bestonden uit het vendurecht dat 5% bedroeg van het verkoopbedrag, zegelrechten, een additionele belasting voor zowel de verkoper als koper, het patentrecht en een extra belasting als moeder en kind verkocht werden.

In zekere zin verdiende de koloniale overheid min of meer 10% van de verkoopsom van een slaafgemaakte. Bij registratie van de nieuw aangekochte slaafgemaakten moest de nieuwe eigenaar weer eens registratiekosten voldoen. Dus de actieve interne slavenhandel leverde behoorlijk wat inkomsten op voor de koloniale kas, door zowel de bestaande belastingen als de invoering van nieuwe belastingen. En de bestaande belastingen werden in de loop der tijd verhoogd hetgeen de inkomsten deed toenemen.

VI. Het Gemengd Gerechtshof zorgde voor bestrijding van de smokkelhandel en afzwakking van de interne handel in slaafgemaakten

Het Gemengd Gerechtshof kon één van de aanvoerlijnen van de interne handel in slaafgemaakten succesvol bestrijden, namelijk de smokkelhandel. De Britse en Nederlandse rechters in het Hof waren niet altijd gelijkgericht in het afhandelen van smokkelzaken hetgeen tot spanningen leidde. Desondanks leidde de vasthoudendheid van Engeland aan het verdrag van mei 1814 tot de geleidelijke verdwijning van de smokkelhandel.

Hierbij moet zeker meegenomen worden dat de introductie van de slavenregisters ook een wezenlijke bijdrage leverde aan de verdere terugdringing van de smokkelhandel. Hierdoor kon de binnenlandse markt onvoldoende voorzien in de constante behoefte aan arbeidskrachten. Zo werd de interne handel deels afgezwakt.

VII. De interne handel in slaafgemaakten had een destructieve invloed op het leven van de slaafgemaakten

De interne handel in slaafgemaakten had vanaf het begin van slavernij in Suriname een diepgaande en negatieve impact op de slaafgemaakten, maar nam toe na 1808. Verkopen vonden vaker plaats, al dan niet met in acht neming van de wetgeving. Sociaal, fysiek, cultureel en psychologisch leden de slaafgemaakten onder de handelingen waar zij aan blootgesteld waren tegen hun wil in.

De fysieke ontwrichting begon in Afrika al. Zich moeizaam aanpassend aan de nieuwe plek in de Amerika's werden ze naar believen verkocht en steeds onttrokken aan de plek die zij zich eigen hadden gemaakt. En dat het meer dan één keer gebeurde, was geen uitzondering. Aanpassingsproblemen en de emotionele uitdagingen die daarmee gepaard gingen sloegen diep in het leven van de slaafgemaakten. Het brandmerken en verdere dehumane behandeling ontnam hen hun menselijkheid en leidde tot vernedering en een gevoel van minderwaardigheid. De verschillende archiefvoorbeelden geven de pijn, frustraties en problemen weer die de interne verkopen veroorzaakten.

Interne verkopen konden op elk willekeurig moment het leven van de slaafgemaakten een andere wending geven daar ze geen persoonlijke vrijheid en vrije wil hadden. Deze verkopen verstoorden de sociale gemeenschap waartoe de slaafgemaakten behoorden, veroorzaakten leed, niet alleen voor dat moment, maar ook het veroorzaakte leed was langdurig en verstrekkend. Gezinnen, families, vriendschappen en plantagegemeenschappen werden opgebroken, met psychosociale implicaties zowel voor degenen die verkocht werden als voor de achterblijvers. Dreigementen tot verkoop leidden ook tot onrust, onzekerheid en spanningen onder de slaafgemaakten. De kerstening die werd gestimuleerd na 1808 leidde tevens tot identiteitsproblemen bij de slaafgemaakten. De interne handel had als consequenties voor de slaafgemaakten pijn die ze ervoeren als gevolg van ontwrichting, afnemende mentale weerbaarheid door constante stress en onzekerheid voor de toekomst, verzwakte gezinnen, verzwakte groepscohesie en verminkte culturele belevenissen.

De destructieve invloed van de interne handel op de slaafgemaakten was het gevolg van gebrek aan morele beschaving en de zucht naar economisch gewin van de blanken. De slaafgemaakten werden getekend door onmenselijke omstandigheden en deze verdwenen niet automatisch met de abolitie in 1863. De oude economische, sociale en culturele onderdrukking- en uitbuitingssystemen bleven bestaan. De psychologische pijn was diepgeworteld, waardoor de impact ook doorwerkte naar volgende generaties. Het traject naar menszijn en menswording werd een lange met vele uitdagingen tot op heden.

VIII. De slaafgemaakten hadden (in) direct invloed op hun verkoop c.q. verplaatsing

De interne handel in slaafgemaakten had een negatieve impact en verreikende invloed op de slaafgemaakten en hun nazaten. Op verschillende manieren werd hun leven ondermijnd. Echter konden zij ondanks de beperkingen opgelegd door het systeem enige invloed hebben op hun verkoop. De reacties moeten geplaatst worden tegen de achtergrond van overleven, zelfbehoud en bescherming

van hun wereld en het weinige dat ze bezaten. Alle verzetsacties waren dus verdedigingsmechanismen.

Mijns inziens kan er allicht gedacht worden dat de archieven geen informatie bevatten over de slaafgemaakten. De impact van de verkoop en de verzetacties van de slaafgemaakten tegen hun verkoop en verplaatsing, kortom hun leven, is inderdaad niet open en bloot te vinden in het verhaal van de heersende klasse. Echter door kritisch het dominante verhaal te lezen en te bevragen, werd het leven van de slaafgemaakten zichtbaar. Dus, de archieven en andere bronnen die door de heersende klasse zijn nagelaten, zijn zeker bruikbaar. Het vereist weliswaar meer inspanning en een andere aanpak om het verhaal van de subalterne groep te destilleren.

De uitingen van verzet zoals weglopen, opstandig gedrag en werkopdrachten niet uitvoeren, lieten zien dat ze niet volkomen machteloos waren, solidariteit toonden, hun grenzen bepaalden en dat het effect ressorteerde. Daarnaast toonden de uitingen van verzet ook de veerkracht die de slaafgemaakten bezaten. De reacties versterkten ongetwijfeld het gevoel van sociale cohesie en kracht.

Kortom, het was duidelijk dat de interne handel in slaafgemaakten het leven van de slaafgemaakten in vele facetten en op verschillende manieren diepgaand negatief beïnvloedde. En de verschillende negatieve aspecten waren inherent aan elkaar. Met de Emancipatie in 1863 kwam er officieel een einde aan de interne handel in slaafgemaakten, maar niet aan het leed dat de slaafgemaakten was aangedaan. Leed dat verstrekkend was, werd een erfenis voor volgende generaties en bracht een lang proces van verweking met zich mee (Budike & Mungra 1985, 38 -46).

Aanbevelingen

In het verlengde van dit onderzoek zijn er een aantal aanbevelingen voor nader onderzoek.

1. De interkoloniale handel in slaafgemaakten tussen Suriname en Curaçao en andere Caribische Nederlandse koloniale bezittingen tussen 1808-1863.
2. Het verhuren van slaafgemaakten gebeurde ook met een regelmaat, omdat het inkomsten opleverde voor de eigenaren. Ook was het een manier om de wetgeving van 1811 te omzeilen. De werking hiervan en invloed op het plantagesysteem en slaafgemaakten is ook een onderzoek waard.
3. Voortgaand onderzoek naar de doorwerking van de slavenhandel en slavernij op de slaafgemaakten en de nazaten, dit is noodzakelijk gezien de complexiteit van de doorwerkingen.

Bibliografie

Boeken en artikelen:

- Abbenhuis, M. (1943). *Volksplanting*. Paramaribo: Eben Haezer.
- Abbenhuis, M. (1953). 'De requesten van pater Stöppel en perfect Wennekers in 1817 en 1819': *West Indische Gids*, 34: 38-50.
- Alink, A. (1991). *Bosch, Kuhn en Lammens: een predikant, een arts en een jurist over slaven en marrons in Suriname*. Bouwstenen voor intercultureel onderwijs:3. Leiden: RU Leiden.
- Ankh-Kheru, D. (2013). *Gezegend en vervloekt*. Den Haag: Amrit.
- Anstey, R. (1975). *The Atlantic slave trade and British abolition 1760-1810*. New York: Humanities Press.
- Bancroft, F. (1931). *Slave Trading in the Old South*. South Carolina: University of South Carolina Press; First edition.
https://scholar.harvard.edu/files/wjohnson/files/asking_questions_reading_bodies-the_old_south_2001.pdf
- Baptist, E. (2016). *Half Has Never Been Told*. New York: Basic Books.
<https://en.unesco.org/inclusivepolicy/system/files/teams/discussion/2021/5/The%20Half%20Has%20Never%20Been%20Told.pdf>
- Benjamins, H & Snelleman, J. (1917). *Encyclopedie van Nederlandsch West-Indië*. Amsterdam: S. Emmering.
- Ben-Ur, A. (2022). 'Surrender to a Slave Society: Fighting the Illegal Slave Trade in Nineteenth-Century Suriname': *Slavery & Abolition*, 43/1:1-24.
<https://doi.org/10.1080/0144039X.2021.2013008>
- Berlin, I. (2010). *The Making of African America: The Four Great Migrations*. New York: Penguin Publishing Group.
- Bethel, L. (1966). 'The mixed commission for the suppression of the Transatlantic slave trade in the nineteenth century': *The journal of Africa History*. Vol.7/1.: 79-93.
<https://doi.org/10.1017/S0021853700006095>
- Bethel, L. (1970). *The abolition of the Brazilian slave trade 1807-1869*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blackburn, R. (1988). *The Overthrow of Colonial slavery 1776-1848*. London-NY: Verso.
https://glc.yale.edu/sites/default/files/pdf/the_overthrow_of_colonial_slavery_1776-1848.pdf
- Bosma, U. (2023). Gedwongen verplaatsing en illegale slavenhandel na de afschaffing. In: R. Allen, E. Captain, M. van Rossum & U. Vyent (ed.): *Staat en slavernij*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, pp. 145-155.
<https://open.overheid.nl/documenten/470dc859-6cb7-4df5-b448-13985dec31bb/file>
- Brandon, P. (2019). 'Slavernijgeschiedenis zonder polderen: observaties over een debat vol

- Contrasten': *Beleid en Maatschappij*, 46/2: 258-264.
<https://doi.org/10.5553/BenM/138900692019046002005>
- Brandon, P. & U. Bosma. (2021). 'Slavery and the Dutch economy 1750-1800.': *Slavery & Abolition*, 42/1: 43-76.
<https://doi.org/10.1080/0144039X.2021.1860464>
- Bubberman, F. e.a. (1973). *Schakels met het verleden. De geschiedenis van de cartografie van Suriname 1500-1971*. Amsterdam: Theatrum orbis Terrarum.
- Budike, F. en B. Mungra. (1985). *Creolen en Hindoestanen. Assimilatie integratie socialisatie. Van Calcutta naar Schilderswijk. Van Goudkust naar Bijlmer*. Amsterdam/Geldermalsen: Het Wereldvenster.
- Buiskool, J. (1954). *De staatsinstellingen van Suriname*. s'Gravenshage: Martinus Nijhoff.
- Buschkens, W. (1974). *The family system of the Paramaribo creoles*. s'Gravenshage: Martinus Nijhoff.
- Cateau, H & S. Carrington (eds). (2000). *Capitalism and slavery, Fifty years later*. New York: Peter Lang Inc., International Academic Publishers.
- Choeni, C. (2023). *Geschiedenis van Afro-Surinamers 1863-1963*. Zoetermeer: Sampreshan.
- Coupland, R. (1933). *The British anti-slavery movement*. Oxford: Oxford University Press.
https://dn790009.ca.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.55569/2015.55569.The-British-Anti-slavery-Movement_text.pdf
- Curtin, P. (1969). *The Atlantic slave trade*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Davis, D. (1975). *The problem of slavery in the age of revolution 1770-1823*. Ithaca/London: Cornell University Press.
- Deursen van, A. (1975). 'De Surinaamse Negerlaaf in de negentiende eeuw':
Tijdschrift voor Geschiedenis, 1975/88: 210-223.
<https://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/tvg/#page=217&accessor=toc&view=imagePane&size=963&source=88>
- Deyle, S. (1992). 'The irony of liberty: origins of the domestic slave trade': *Journal of the early Republic*, 12/1: 37-62.
<https://doi.org/10.2307/3123975>
- Deyle, S. (2006). *Carry Me Back: The Domestic Slave Trade in American Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Dragtenstein, F. (2017). *Van Elmina naar Paramaribo*. Zuthpen: Walburg Pers.
- Drescher, S. (1995). The long goodbye. Dutch capitalism and antislavery in comparative perspectives. In: G. Oostindie (ed.): *Fifty years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit*. Leiden: KITLV, pp. 25-66.
https://doi.org/10.1163/9789004652521_004
- Drescher, S. (2001). The limits of Example. In: D. Geggus (ed.): *The Impact of the Haitian Revolution in the Atlantic World*. South Carolina: University of South Carolina, pp.10-14.
<https://doi.org/10.2307/j.ctvw1d76k.7>
- Drescher, S. (2010). *Econocide: British Slavery in the Era of Abolition*. North Carolina:

- University of North Carolina Press.
- Einaar, J. (1934). *Bijdrage tot de kennis van het Engelsch tussenbestuur van Suriname 1804-1816*. Leiden: Dubbeldeman.
- Eltis, D. (1972). 'The traffic in slaves between the British West Indian colonies 1807-1833': *The Economic History Review*, 25/1: 55-64.
[DOI:10.1111/j.1468-0289.1972.tb02160.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.1972.tb02160.x)
- Eltis, D. (2000). *The rise of African slavery in the Americas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Emmer, P. (1975). 'Suriname and the decline of the Dutch slave trade': *Revue française d'histoire d'outremer*, Tome 62/226-227: 245-251.
- Emmer, P. (2000). *De Nederlandse slavenhandel. 1500-1850*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Fatah-Black, K. (2021). *Slavernij en beschaving. Geschiedenis van een paradox*. Amsterdam: Ambo/Anthos.
- Fatah-Black, K. & C. de Koning (2024). *Ooggetuigen van de Nederlandse slavernij*. Amsterdam: Querido.
- Fergus, C. (2013). *Revolutionary emancipation. Slavery and abolition in the British West Indies*. Louisiana: Louisiana State University Press.
- Ferrier, L. (1983). 'Korrespondentie van J. H. Lance. Rechter bij het Gemengd Gerechtshof te Paramaribo. 1822-1833': *Mededelingen van het Surinaams museum*, 1983: 4-25.
- Graham, R. (2004). Another Middle Passage? The Internal Slave Trade in Brazil. In: W. Johnson (ed.): *The Chattel Slavery*. New Haven: Yale University Press, pp. 291-323.
<https://doi.org/10.12987/yale/9780300103557.003.0013>
- Heilbron, W. (1982). *Kleine boeren in de schaduw van de plantage. De politieke economie van de naslavernij-periode in Suriname*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Heijer den, H. (2021). *Nederlands slavernijverleden*. Zuthpen: Walburg Pers.
- Heijer, den, H. (2013). *Geschiedenis van de WIC. Opkomst, bloei en ondergang*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Higman, B. (1984). *Slave Populations of the British Caribbean 1807-1834*. Kingston: University Press of the West Indies.
- Hira, S. (1982). *Van Priary tot en met De Kom: de geschiedenis van het verzet in Suriname 1630-1940*. Rotterdam: Futile.
- Hoëvell van, W. (1854). *Slaven en vrijen onder de Nederlandse wet*. Zaltbommel: Joh. Noman en zoon.
- Hoogbergen, W. & O. ten Hove. (2001). 'De gekleurde en zwarte bevolking van Paramaribo 1762-1863': *OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 20/2: 306-320.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001200101_01/_oso001200101_01_0027.php
- Horlings, E. (1995). An economic explanation of the late Abolition of slavery in Suriname. In: G. Oostindie (ed.): *Fifty years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit*. Leiden: KITLV, pp. 105-116.

- https://doi.org/10.1163/9789004652521_007
- Hove Ten, O. (1996). 'Surinaamse slavernij. De gescheiden verkoop van moeder en kind(eren)': *OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 15/1:41-54.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001199601_01/_oso001199601_01_0005.php
- Hove Ten, O. & F. Dragtenstein. (1997). *Manumissies in Suriname 1832-1863*. Utrecht: CLACS & IBS.
- Inikori, J. (2002). *Africans and the Industrial Revolution in Engeland*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://assets.cambridge.org/97805218/11934/sample/9780521811934ws.pdf>
- Jagdew, E. R. (2014). *Vrede te midden van oorlog in Suriname: inheemsen, Europeanen, Marrons en vredesverdragen 1667-1863*. Proefschrift Anton de Kom Universiteit van Suriname. Paramaribo.
- James, C. (1938). *The Black Jacobins*. London: Penguin books.
<https://files.libcom.org/files/TheBlackJacobinsCLRJames.pdf>
- Jansen, J. (2021). 'De rol van het Romeins Recht in de Nederlandse koloniale slavernij': *Rechtsgeleerdheid Magazijn Themis*, 2021/3: 109-118.
<https://research.rug.nl/en/publications/over-de-rol-van-het-romeinse-recht-in-de-nederlandse-koloniale-sl>
- Johnson, W. (1999). *Soul by soul: Life inside the Antebellum slave market*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Klein, H. (1971). 'The internal slave trade in nineteenth century Brazil': *Hispanic American Historical Review*, 51/4: 567-568.
[DOI:10.2307/2512051](https://doi.org/10.2307/2512051)
- Klingberg, F. (1926). *The Anti-slavery movement in Engeland*. London: Oxford University Press.
- Klinkers, E. (1997). *Op hoop van vrijheid. Van slavensamenleving naar Creoolse gemeenschap in Suriname 1830-1880*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Knight, F. (1997). (ed.) "*General History of the Caribbean: The Slave Societies of the Caribbean*", III.
- Koene, B. (2019). *De mensen van Vossenburg en Wayampibo. Twee Surinaamse plantages in de slaventijd*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Kok de, G. (2016). 'Cursed Capital: The Economic Impact of the Transatlantic Slave Trade on Walcheren around 1770': *The Low countries journal of social and economic history*, 3/3: 1-27.
- Kom de, A. (1934). *Wij slaven van Suriname*. Amsterdam: Bussum.
- Kriple, K. (1970). 'The case against a nineteenth-century Cuba- Florida slave trade': *Florida Historical Quarterly*, 49/4: 346-355.
- Kuitenbouwer, M. (1995). The Dutch case of anti-slavery. In: G. Oostindie (ed.): *Fifty years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit*. Leiden: KITLV, pp 67-88.

- https://doi.org/10.1163/9789004652521_005
- Lammens, A. (1982): *Bijdragen tot de Kennis van de Kolonie Suriname: dat gedeelte van Guiana hetwelk bij Traktaat ten jaren 1815 aan het Koninkrijk Holland is verbleven, tijdvak 1816 tot 1822. Voorname belangen der Kolonie*. G.A. de Bruine (ed.). Leiden/Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Lans, W. (1842). *Bijdragen tot de kennis der koloniën Suriname*. 's Gravenhage: Nederlandsche Maatschappij van Schoone Kunsten.
- Lauret, L. (2023). De Nederlandse politiek en slavernij in de negentiende eeuw. In: R. Allen, E. Captain, M. van Rossum & U. Vyent (ed.). *Staat en slavernij*. Amsterdam: Athenaeum–Polak & Van Genneep, pp. 133-143.
https://eerstekamer.nl/9370000/1/j4nvgs5kkg27kof_j9vvkfvj6b325az/vm42f4qh1ezj
- Lenders, M. (1986). 'Misi Hartmann, een leven als zendelinge in Suriname 1826-1853': *OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 5/2: 137-152.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001198601_01/_oso001198601_01_0018.php
- Lier van, R. (1977). *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van Suriname*. Amsterdam: S. Emmering.
- Neslo, E. (2016). *Een ongekende elite. Opkomst van een gekleurde elite in de kolonie Suriname 1800-1863*. Proefschrift universiteit van Utrecht.
- Nimako, K. (2023). Afschaffing zonder emancipatie. In: R. Allen, E. Captain, M. van Rossum & U. Vyent (ed.). *Staat en slavernij*. Amsterdam: Athenaeum–Polak & Van Genneep, pp.125-132.
<https://open.overheid.nl/documenten/470dc859-6cb7-4df5-b448-13985dec31bb/file>
- Martinez, J. (2008). 'Antislavery courts and the dawn of international Human Rights Law': *The Yale Law Journal*, 117/ 4: 552-628.
- Oedayrajsingh Varma, F. (1984). *Suriname, een apartheidsexperiment met de allergruwelijkste vormen van Indianen- en negerslavernij*. Paramaribo: De Politieke Jeugd Doorbraak.
- Onderzoeksrapport Ninsee (2020). *Waarom vrijheid niet kon wachten: Het parlementair debat rondom de afschaffing van de slavernij*. Amsterdam: NiNsee.
- Oostindie, G. (1993). 'Voltaire, Stedman and Surinam slavery': *Slavery and Abolition*, 14:1-34.
<https://doi.org/10.1080/01440399308575095>
- Oostindie, G. (1995). Introduction.Explaining Dutch abolition. In: G. Oostindie (ed.): *Fifty Years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit*. Leiden: KITLV, pp. 1-23.
https://www.academia.edu/8746411/_Introduction_Explaining_Dutch_abolition_in_Gert_Oostindie_ed_Fifty_years_later_Antislavery_capitalism_and_modernity_in_the_Dutch_orbit_pp_1_23_Leiden_KITLV_Press_1995_Pittsburgh_University_of_Pittsburgh_Press_1996
- Oostindie, G. (2023). Het trans-Atlantische slavernijverleden en hedendaags racism. In: B. A. Biekman(red.). *Doorwerkingen slavernijverleden. Meervoudige perspectieven op de relatie tussen verleden en heden*. Den Haag, pp. 23-29.
<https://open.overheid.nl/documenten/af450156-3527-4111-a44a-7029cfab566f/file>

- Paesie, R. (2009). 'Van monopolie naar vrijhandel. De illegale slavenhandel tijdens het octrooi van de Tweede West-Indische Compagnie, 1674-1730' *OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 28/ 2: 103-121.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001200901_01/_oso001200901_01_0024.php
- Postma, J. (1990). *The Dutch in the Atlantic slave trade 1600-1815*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quintus Bosz, A. (1954). *Drie eeuwen grondpolitiek in Suriname*. Assen: Van Gorcum.
- Raalte van, J. (1986). 'Kerk en staat in Suriname. Enkele momenten uit de geschiedenis van de Evangelische Broedergemeente in Suriname': *OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 5/1: 43-53.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001198601_01/_oso001198601_01_0005.php
- Ragatz, L. (1928). *The fall of the plantersclass in the British Caribbean 1763-1833*. The Century Co.
- Rossum van, M. en K. Fatah-Black. (2016). 'A profitable debate?': *Slavery & abolition*, 37:1-8.
<https://doi.org/10.1080/0144039X.2016.1248154>
- Rossum van, M. en K. Fatah-Black. (2012). 'Wat is winst? De economische impact van de Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel': *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 9/ 1:3-29.
https://www.researchgate.net/publication/318808145_Wat_is_winst_De_economische_impact_van_de_Nederlandse_trans-Atlantische_slavenhandel
- Rothman, J. (2021). *The Ledger and the Chain: How Domestic Slave Traders Shaped America*. New York: Basic Books.
- Schalkwijk, M. (1991). 'De plantocratie in Suriname anno 1830': *OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 10/1: 147-164.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001199101_01/_oso001199101_01_0016.php
- Schalkwijk, M. (2011). *The colonial state in the Caribbean. Structural analysis and changing elite networks in Suriname 1650-1920*. Den Haag: Amrit.
- Schildkamp en De Smith J. (1973). *Plakaten en ordonnantiën en andere wetten uitgevaardigd in Suriname. Dl I (1667-1761) en II (1761-1816)*. Amsterdam: S. Emmering.
- Sense, A. (1995). Dutch antislavery attitudes in a decline ridden society. In: G. Oostindie (ed.): *Fifty years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit*. Leiden: KITLV, pp. 89-104.
https://doi.org/10.1163/9789004652521_006
- Sherwood, M. (2008). 'The British Illegal Slave Trade, 1808-1830': *Journal for Eighteenth Century Studies*, 31/ 2: 293-305.
 DOI:10.1111/j.1754-0208.2008.00105.x
- Siwipersad, J. (1979). *De Nederlandse regering en de afschaffing van de Surinaamse slavernij (1833-1863)* Groningen: Bouma's Boekhuis.
- Siwipersad, J. (2009). *Gij zijt Blank en wij Zwart*. s' Gravenhage: In eigen beheer.
- Solow, B. (1987). Capitalism and Slavery in the Exceedingly Long Run. In: B. Solow & S.

- Engerman (eds.): *British capitalism and Caribbean slavery, the legacy of Eric Williams*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 711-737.
<https://doi.org/10.2307/204651>
- Stipriaan van, A. (1993). *Surinaams contrast. Roofbouw en overleven in een Caribische plantagekolonie 1750-1863*. Leiden: KITLV.
- Stipriaan van, A. (1995). 'Suriname and the abolition of slavery'. In: G. Oostindie (ed.): *Fifty years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit*. Leiden: KITLV, pp. 117-142.
- Tannenbaum, F. (1946). *Slave and citizen: the negro in the Americas*. New York: Vintage Books.
- Teenstra, D. (1842). *De negerslaven in de kolonie Suriname*. Dordrecht: H. Lagerweij.
- Tomich, D. (2018). 'The Second Slavery and World Capitalism: A Perspective for Historical Inquiry': *International Institute for Social History*, 63/ 3: 477-501.
<https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-social-history/article/second-slavery-and-world-capitalism-a-perspective-for-historical-inquiry/57C9FC388EEE7EC9924F4AD89A13FE06>
- Vejdani, F. (2023). Branden bodies: judicial torture, punishment and infamy in nineteenth century Iran: *Comparative studies in society and history*, 62/ 2: 321-345.
- Wekker, J. (1991). 'Surinaams plantagewezen: een kwestie van aantallen': *OSO. tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*, 10/ 1: 71-85.
https://www.dbnl.org/tekst/_oso001199101_01/_oso001199101_01_0008.php
- Welie van, R. (2008). 'Slavenhandel en slavernij in het Nederlandse koloniaal rijk: een wereldwijde vergelijking'. In: *Nieuwe West Indische Gids*, 82/1- 2: 47-96.
https://brill.com/view/journals/nwig/82/1-2/article-p47_2.xml
- Williams, E. (1944). *Capitalism and slavery*. New York: University of North Carolina Press.
https://glc.yale.edu/sites/default/files/pdf/capitalism_and_slavery.pdf
- Williams, E. (1962). *History of the people of Trinidad and Tobago*. New York: Frederick. A. Praeger Press.
- Willemsen, G. (1983). *Koloniale politiek en transformatieprocessen in een plantage-economie. Suriname 1873-1940*. Amsterdam: Drukkerij Kaal BV.
- Willemsen, G. (2007). *Dagen van gejuich en gejubel. 1 juli 1863. Afschaffing van de slavernij in Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen*. Den Haag/ Amsterdam: Amrit/ Ninsee.
- Wolbers, J. (1865). *Geschiedenis van Suriname*. Amsterdam: S. Emmering.
- Wolff, H. (1934). *Historisch overzicht over Suriname 1613-1934*. 's Gravenhage: Surinaamsch Handelskantoor.
- Zeuske, M. (2023). The second slavery. In: D. Pargas and J. Schiel (ed.): *The Palgrave handbook of global slavery throughout history*. New York.: Springer Nature Press, pp. 429-439.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-13260-5>
- Zunder, A. (2010). *Herstelbetalingen. De "Wiedergutmachung" voor de schade die Suriname en haar bevolking hebben geleden onder het kolonialisme*. Den Haag: Amrit.

Internetbronnen:

Fatah- Black, K. (2021, 01 december).

Het dominante verhaal over slavernij is nog pijnlijk koloniaal – terwijl een eerlijker verhaal allang voor het oprapen ligt.

<https://decorrespondent.nl/12932/het-dominante-verhaal-over-slavernij-is-nog-pijnlijk-koloniaal-terwijl-een-eerlijker-verhaal-allang-voor-het-oprapen-ligt/4bd8c41c-9f00-0e67-1b5d-b47734ce7f33>

Geraadpleegd op 1 augustus 2024.

Getachew, A. (2017, 22 februari).

Reparations and the Recasting of Eric Williams's Capitalism and Slavery.

<https://items.ssrc.org/reading-racial-conflict/reparations-and-the-recasting-of-eric-williamss-capitalism-and-slavery/>

Geraadpleegd op 28 september 2024.

Julien, J. (2019, mei 04).

Capitalism and Slavery at 75.

<https://www.guardian.co.tt/news/capitalism-and-slavery-at-75-6.2.837989.e9a7214ba9>

Geraadpleegd op 28 september 2024.

Mathijssen, N. (2023, 28 juni).

Het was een totaal dooie boel'.

<https://www.groene.nl/artikel/het-was-een-totaal-dooie-boel>

Geraadpleegd op 7 december 2024.

Sheperd, V. (2020, 22 september).

Eric Williams' 'Capitalism and Slavery': A Blueprint for Reparations.

<https://www.aaihs.org/eric-williams-capitalism-and-slavery-a-blueprint-for-reparations/>

Geraadpleegd op 28 september 2024.

Zezeza, P. (2024, 23 september).

De erfenis van Eric Williams in de wereldgeschiedenis.

<https://www.linkedin.com/pulse/legacy-eric-williams-world-history-paul-tiyambe-zeleza-11pae>

Geraadpleegd op 7 december 2024.

Williams, H. (2012)

How Slavery Affected African American Families.

<https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/freedom/1609-1865/essays/aafamilies.htm>

Geraadpleegd op 6 juli 2025.

Archiefbronnen:

Nationaal Archief Nederland (NAN), Den Haag-Nederland:

Alle onderstaande archieven zijn online geraadpleegd in 2024 en 2025.

1. *Archief van de Controleur-Generaal van Financiën en andere comptabele ambtenaren in Suriname 1828-1903* (1.05.11.07; inventarisnummer 56. Contrakasboek van het vendukantoor).
2. *Archief van het Commissariaat voor de Inlandse Bevolking van Suriname, 1813, 1828-1845, 1855.* (1.05.11.06; inventarisnummer 96. Verklaringen omtrent ruil, manumissie en verkoop van slaven).
3. *Archief van de Gouverneur-Generaal der Nederlandse West Indische bezittingen 1828-1845* (1.05.08.01: inventarisnummer 607. Briefwisseling tussen de gouverneur-generaal en de Engelse commiissarissen bij het Gemengd Gerechtshof).
4. *Archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828* (1.05.10.02; inventarisnummers: 686, 688, 689, 691,692. Notulen van de vergaderingen/ inventarisnummers 732, 734. Bijlagen tot de notulen van de vergaderingen van het Hof/ inventarisnummer 982. Stukken betreffende vonnissen van het Hof van Politie en Criminele Justitie 1821-1828).
5. *Archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849* (2.10.01; inventarisnummers: 3330,3332. Register der handelingen, besluiten, akten en brieven van de gouverneur van Suriname 1828-1845/ inventarisnummer 4313. Geheime verbalen.
6. *Bestuur archieven van Suriname, 1810-1845* (1.05.11.11; inventarisnummers :12,32,33,55. Stukken van het Britse Commissariaat).
7. *Gouvernementsbladen 1816-1863.*
8. *Notariële Archieven van Suriname over de periode (1820) 1828-1845* (1.05.11.15; inventarisnummer 140. Register van kopie akten betreffende de vrijlating van slaven).
9. *Suriname: slavenregisters* (nieuwe dataset) 1816-1863.
10. *Surinaamsche Almanak voor het Jaar 1830.* Departement Paramaribo der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, (1829).
https://www.dbnl.org/tekst/_sur001183001_01/
11. *Surinaamsche Almanak voor het Jaar 1908.* Departement Paramaribo der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, (1907).
https://www.dbnl.org/tekst/_sur001190801_01/_sur001190801_01_0036.php

Kranten

Surinaamse Courant 1820, 1825, 1828, 1830, 1835, 1837, 1838, 1839, 1840

Bijlage

Bijlage

Staat van de Snow Afrikanen 1842

Bron: Nationaal Archief Nederland: Archief van de Gouverneur-Generaal der Nederlandse West-Indische Bezittingen, (1814) 1828-1845 (1846). Toegangsnummer 1.05.08.01, inventarisnummer 607, scan 52.

R. 1

Specifiek Staat der vyf Afbuiteren afkomstig van
 de degenen uit de Provincie of Stree, met opgaaf van het geslacht
 waer in hem veruult, de Amte de waer naam heet en waer toe hij
 worden gelypoynd, nyder van de Oorledenen en ongelydiken
 hussien een tot eenige warden gebengd te worden

	aan wyngrande plaet		
Ramen	aan wyngrande plaet	waarom selecteert	aanmerkingen
<u>Shannen</u>			
Jupiter		In het schied. Hoopstaal	
Aspello	lyket wyngrande plaet		
Idonid	Idonid		
Mars	geen plaet in de borden te Krotte.		
Pluto		Idonid	
Venus	aan wyngrande plaet Idonid		
Mercuris		Idonid	
Saturnus		Idonid	
Janssen		Idonid	
Socrates	aan wyngrande plaet		
Selen			ingent sachte in het schied. Hoopstaal.
Cicero		Idonid	
Adams	lyket wyngrande plaet		
Bachus		Idonid	

Namen	aanwijzing van de plaats waar zij wilt gaan	waer te selecten	total kinderen aanwezig	aanmerkingen
<u>Vrouw</u>				
Venus		in het hospitaal	1	
Henriette		Idem		
Tine		Idem		
Quana		Idem	2	
Pallas & Petronella		Idem		
Petey		Idem		
Polly		Idem		
Procyona			1	
Guilnace	te Rotterdam	op landsgoed Pone		
Vesta	Idem	face	1	
Flora	Idem			
Eloua		in het hospitaal	1	
Louisa		Idem		
Cardina		op landsgoed Pone		
Emma		in het hospitaal		
Hilona	te Rotterdam			
Elisabetta	te Rotterdam		2	
Victoire		op landsgoed Pone		
Marianne	op landsgoed Pone	face	2	
Adèle		in het hospitaal		
Antonia	te Rotterdam			

Recapitulatie

	<u>Stansweg</u>	<u>Protestant</u>	<u>Totaal</u>
afkassien	18	10	28
Voorwerk	7	14	21
	<u>25</u>	<u>24</u>	<u>49</u>
geboren kinderen	11		
Totaal aanvang	<u>36</u>		

*Stuk van een Revolutie ingelyfelyk by het
 Koninklyk Gedeputeerde College*
